

K 725
12

УНИВ БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 30.151

СР. Ј. СТОЈКОВИЋ

НА СТРАМПУТИЦИ

РОМАН

Из предратног живота београдског

Издање
Свесловенске Књижаре М. Ј. Стефановића и Друга
Београд 1926.

ПРОЛОГ

Било је недавно, на три године пре Светскога Рата, када се београдски друштвени живот још кретао обичним током, неузнемирањан никаквим крупнијим догађајима ни спољње ни унутарње политике.

Та година има своје интересантно обележје.

Друштвени се живот одликовао кретањем живљим него обично. У њу почињу продирати нове идеје и начела која објављиваху непомирљиви рат дотадањем схватању живота.

Сећате се, зацело, оне године, када је женскиње почело носити кратке и одвећ узане сукње и шешире с врло великим ободом, а мушкиње дизало брчиће уз образе и китило се у руписци од капута великим цветом хризантеме или и сунцокрета. Тада је увек стао овлађивати модернизам који се огледао не само у ношњи, већ и у дружијим погледима на живот и свет. Омладину оба пола живље су занимала питања о материјалистичком и епикурском схватању живота, о »застарелим« начелима карактерности и моралности, о оправданости човекова егоизма, о непризнавању никаквих ауторитета, о личној самосталности, слободном животу и — слободном браку.

Не би се могло рећи да је тај покрет у београдском друштву био потпуно нов. Појединачних поборника модерних идеја и начела бивало је и раније, само су се неопажено губили у гомилама оних, који су живели обичним жи-

вотом, наслеђеним из ранијих година; ретко је који стрчао као зрио кукоља у пшеници. Ма да је наша престоница на ударцу заразних струја бечко-пештапских, њена је општа особина била, може се рећи, консервативна; грађанство беше тада још доста отпорно према новинама; у породичном животу одржаваху се већином стари обичаји и традиције, а улични модернизам тешко продираше у њу.

Новачења се обично тешко примају и онда, кад су добра и корисна. Свет их често предуслета неповерењем. Навике и предрасуде имају пресудну реч; оне одржавају консервативне по гледе на живот и промене у њему. Навика је једна мука, а одвика две.

Али те године нов је покрет јаче запажен. Почек је стицати већи број поборника оба пола.

Студена јануарска зима с маглама, поледицама и јаким мразовима беше већ прошла, али нас ни фебруар није много штедео.

Сретење је било ведро, сунчано; сретењски је медвед изишао из пећине, угледао своју сенку и, поплашен, вратио се у пећину. То је, кажу, предсказивало да ће зима још дugo трајати. Мада фебруарски дани беху већином ведри, зубато сунце одржавало је хладноћу и снег на крововима и по пољу. Северац се смењивао с копшавом која је свом силином немилостиво фијукала улицама, звијдала кроз димњаке и лупкарала у пећима и у прозоре, пунећи собе димом и доводећи до очајања њихове становнике, нестриљиве у очекивању лепших дана и жудне изласка у шетњу и околину на свеж ваздух. Снег се прекодан лагано топио, а са крововских стреха падају ледени сталактити на тротоарске пролазнике. Тротоари и улична неравна калдрма беху покривени прљавим барицама и блатом који су се преконоћ мрзли и, са клизавости, постали опасни за пролазнике.

Све то чинило је да је београдски »корзо« (Кнез Михаилова улица) опустео. И уопште, дневни је саобраћај улицама био незнatan; виђаху се скоро само запослени људи.

Али је фебруар карневалски месец. Балови, маскен-балови, концерти и позоришта, прошевине и свадбе, журови и свакојаке забаве и провођења беху у великом јеку. Ни силни ветрови, ни блато и поледице, ништа није ометало ни млађе ни старије да неуморно јуре са једне забаве на другу; фијакери и аутомобили (који тада беху већ ушли и у приватну употребу) тандркали су и зврјали улицама целе ноћи... Свет се забављао.

С престанком дуготрајне и несносне кашаве убрзо је нестало снега и у вароши и по оближњим пољима; благ поветарац посио је собом пријатну топлину. Настане лепи мартовски дани. Из соба и салона изишло се на улицу и у околну природу која се почела брзо зелепети. Сјајни и топли зраци оживљавају и душу и тело, кретају из зимског мртвила сав живот органски. С нестанком последњих платна снежних почело је већ нестајати и висибабе, а па присојним окомцима зелених брежуљака плавила се љубичица, испуњавајући ваздух миомиром. Излетници из вароши крстарају по пољу и брежуљцима, а гимназисти са зеленим лиманим кутијама о рамену хитаху на Топчидерско Брдо и Кошућњак да свежим примерцима пролетње флоре попуне своје хербарије.

Друштвени живот престонички, после дуготрајне зиме и карневалских забава, беше ушао у равнији колосек. Мирно су протицали дани Великог Поста у којима је мало ко постио.

Све је текло нормалним током.

Само се на улицама и корзу опажала много већа живост. Омладина оба пола прекрилила је Кнез-Михаилову улицу, Теразије и Калимегдан који се почeo будити из мртвила зеленим

пупољцима дрвећа и листалим жбуњем јоргованским. Весели парови и гомилице студената и студенткиња, младих чиновника и свакојаког мушкиог и женског света, тискаху се поред вас у живом разговору и смеху. Нарочито се истицаху јунаци и јунакиње задовољно проведених зимских и карневалских ноћи, обилујући причама о љубавним доживљајима својим и својих другова и другарица, о модним тоалетама и богатим накитима трговачких жена и кћери, о менталитету «старомодних» и «преживелих» момака и девојака, о родитељској самовољи и многом којечему.

Из кругова омладине видно се издавајаху «модерни» јунаци, понајвише синови имућнијих грађана. Они се одликоваху пре свега својом спољашњошћу, својом несумњиво модном и елегантном ношњом; а затим, «отменошћу», својим «финим» манирима и «интелигенцијом» који се огледају у слободном и не много фино опходењу, у «модерним» речима и изразима, у «новим» идејама и начелима; а често обиловаху смелошћу којом су водили разговоре и о таквим стварима, за које се преће мислило да су непристојне за расправљање у кругу женскиња.

Све је то придобивало многи, и млађи и старији, женски свет који је у тим настраностима находити примамљиву интересантност и допадљиву духовитост. Њихов модернизам беше за женскиње нешто ново, привлачно; беше освојљива сецесија у свагдашњем монотоном животу и зачмалим навикама породичним и друштвеним.

У чему се, управо, састојао тај модернизам?

Ако не би било речи само о променама у помодној ношњи, о слободном опходењу и без обзирној кокетерији, већ о правим културним идејама и принципима којима су се приврженци модернизма праскаво истицали, не би вам они умели дати одређен и јасан одговор. У мут-

ној и магловитој атмосфери настраног схватања идеја о културном напретку, они се ослањаху на неодређена и несазрела начела о индивидуалној слободи и самосталности која им беху водиље у животу. За њих су дотадани обичаји и навике друштвеног и породичног живота застареле предрасуде и заблуде које вала одлучно и смело потискивати. Без довољног познавања стварнога живота у који су тек почели улазити, те идеје и начела којима су гдекоји, као најредним и културним, хтели искрено да послуже, беху погрешно схваћени и примењивани; беху им често камен спотицања, препрека, са које скретају устраницу и лутају стрампутицама, срљајући у крупије погрешке које им старији нису лако праштали.

Разлике у погледима на друштвени и до маћи живот које су вазда постојале између млађих и старијих генерација, бивале су сада све јаче — стварала се све већа провалија. Млађи више не појимају старије и налажају да су неразложно сурвови и самовољни. Старији пак, вазда конзервативнији, беху схватили понашање омладине и њен модернизам као распусност и раскалашност; улажају у борбу против ње, али не имадоше начина ни тактичне моћи за вођење борбе; не умедоше се помоћи у злу, које, по њихову мишљењу, води у «пропаст». Деца им се, и мушка и женска, све више измицају из руку и испод власти родитељске као миши испред мачијих шапа.

Нова појава, ма колико била безопасна, задавала је страх родитељима. Она их је тешко забринула и обезумила.

Старији грађани брижно ићају својим пријатељима на саветовање. Претресаху надугачко и нашироко ту модерну «напаст» која захвати њихове синове и кћери; јадиковаху и растајају се с уздасима, незнјајући што ће ни како ће. Беху мрачни и туробни као после ружнога сна;

тежак се терет свалио на душу као несносна мбра; чинило им се да чују како кроз ваздух брује нехармонични звуци што објављиваху појаву чудних прилика које, као каква мистериозна привићења, мрмљаху нејасне им речи, пуне контраста: *«Нови и стари менталитет! Модерност и застарелост!»* Као у сну гледаху те чудновате прилике како, као нимфе и фауни у модерним деколтованим тоалетама необична кроја и укуса, налик на маске карневалских балова и комедија, витлају оргијашко коло, зачињено распушно веселим песмама и неартикулованом дреком, из које донираху узбуњиви узвици: *«Доле с преживелим старудијама! Доле с ауторитетима! Живео модерни менталитет!...»*

Чудна ли су привићења бриге и страха!

Родитељско уображење надувало је обичну појаву излива млађане бујности која се у разна времена манифестовала на разне начине, а ове се године почела јављати, не у баханалним оргијама, како је то гдекојим родитељима изгледало, већ у много невинијој тежњи: неизостати за модом и модеришћу западне цивилизације. Али главни представници те модерности, тоалета и кокетерија, за које су родитељи још и налазили неког оправдања за време карневалских дана, сад су им изгледали одвећ непристојни и доводили их до очајања. У њима гледаху разврат који је требало пошто-пото сузбити.

Сав отпор забринутих родитеља остајао је узалудан. Синови су умели лакше да прођу, да се измигоље испод њихова ауторитета. А кћери? О, оне су знале да овладају попустљивим мајкама и — победа је била поуздана. Родитељи су само хукали и уздисали.

Није чудо што су омладинска трка за модеришћу и родитељски отпор доводили до разноврсних сцена и имали неугодних и немилих последица у домаћем животу. Оне су загорчавале дане и старима и младима. Из великог броја

њихова извући ћемо само један догађај који је у то време живо занимао отмене кругове београдске.

На балу у Официрском Дому загледао се млади момак у лепу црнооку кћер богатога трговца — зли језици веле у њен велики мираз. Њу освоји модерна галантерија његова, и она се брзо заљуби. Измењаше прстење — верише се у четири ока.

— Обична појава.

Он је убрзо запроси. Девојка хоће, мајка пристаје — момак је леп, интелигентан, модеран. Али отац, о! тај је немилосрдан, неће да зна ни за лепоту, ни за модерност, ни за љубав: момак је неуредан, презадужен, карта се, »лумпује...« Очајање међу вереницима. Грдне муке мајчине да приволи оца беху узалудне. Ни сузе лепе кћери, ни претње животом, ништа не могаде омекшати тврдо срце »бездушна« родитеља, тог »самовољног тиранина!«

— Ни то није необична појава.

Али лепа гаравуша беше залуђена љубављу која је све већма јачала што је родитељски отпор бивао већи. Она брзо пристаде на одлучан корак који јој он предложи. И, једне лепе вечери нестаде ово двоје заљубљених.

— Е, то већ није обична појава.

Родитељи се узбунише. Потрчало се, тражило и где треба и где не треба; телефони су радили целе ноћи; полиција је узалуд претресла све кутове београдске. Једва се у неко доба сазнало да је млади пар прешао у Земун последњом лађом.

Сутрадан пуче глас о томе по целој вароши. Догађај се претресао на разне начине. Злуради су се пакосно осмехивали, критикујући васпитање трговачких кћери. Млађи, модеран свет задовољно је прихватио глас о бегству и, направно, осуђивао родитељску безобзирну само-

вољу; док су старији, а нарочито они који су имали својих кћери, огорчено нападали на бе-зочну дрскост младога заводника и бацали дрв-ље и камење на »разуздану младеж«, занесену »накарадним и опасним идејама«. На момка је, разуме се, падала сва тежина греха и осуде. Али ни лепа гаравуша није боље пролазила. »Вијогорка!... »Побегуља!« рекли би Нишилије у подсмеху.

Очајни отац виде шта је учинио, па по-хита да немили догађај како-тако заглади. Сад већ није више био противан верењу. Посла по-веренике у Земун с налогом »да се та ствар ма како изравна«, само »да не пуца брука по вароши«. Повереници су повољно удесили спо-разум: постигнуто је измирење и потписан уго-вор о браку и — миразу, који је испао нешто већи него што је отац предвиђао. Вереници се вратише дома, где се грлило и плакало од радости што се све тако »лако и лепо« свршило. Само је зловољни родитељ немирно ходао из једне собе у другу и час-по-час гунђао и уздисао.

Сутрадан је била сјајна прошевинска гозба.

По вароши се сад причало како је глас о бегству »злонамерно« пронесен, и, како су га пронели неки одбијени просиоци који су тиме хтели да се свете. Пријатељи су уверавали да су вереници »по споразуму с родитељима« ишли у Земун »ради свадбених наруџбина«.

И свадба се убрзо сврши у великом сјају и с многобројним сватовима најотменијих кру-гова београдских — и у цркви при венчању, и на гала-ручку у великој Коларчевој башти. А одмах после ручка одоше срећни младенци на свадбени пут, у Ницу — по модерном обичају.

Зарад историске потпуности података о овом догађају, поменућемо да је наскоро после ратова — за време којих је млади брачни пар проживео спокојно у Женеви и Паризу — дошло до немилих сцена и — до развода брака,

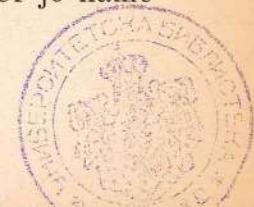
о чему се много што-шта причало. Но ми ћemo та причања занемарити, не жељећи да истра-жујемо узроке несрћног свршетка тога брака.

Овај авантуристички догађај двоје заљуб-љених био је знатнога утицаја на омладину.

Олако и смело извођење његово утицало је заразно, као што и свака дрскија настра-ност, ако је само с успехом изведена, нађе по-борнике и подражаваоце. Убрзо је неколико младих парова из различних слојева друштвених покушало да пође сличним путем, али беху разнолике среће. Код неких је такав корак про-пао у самом покушају. Било је при том и врло трагичних сцена. Нарочито су два необично интересантна случаја живо и дugo занимала та-дањи београдски свет: самоубиство »из љубави« једног интелигентног младића, извршено под точковима железничких вагона; и, тројање једне лепе плавуше за коју се нагађало да ју је вереник »изневерио«. Трагање о правим уз-роцима остало је без успеха. Али су многи ро-дитељи били готови да у оба случаја окриве »несрећни модернизам«.

Код оваквих и сличних случајева Фран-цузи су обично готови да упозоре на женску страну: *cherchez la femme!* Али у нашим случа-јима изгледа да је било противно. Често — не кажемо вазда — има примера, где је подсти-цај за иеразложан поступак дошао са мушкије стране као заводничке, а обично са пожуде за добрым миразом. Женскиње је уопште повер-љиво и лако заводљиво, а у љубави незна ни за какве тешкоће и опасности, па га је често лако задобити и на нерасудне кораке. Но и ту има похвалних изузетака.

Један покушај таквог нерасудног корака који није избио на јавност, предмет је наше приповетке.

у ком смислу. Превод на енглески извршиће моја кћи... Енглеска је роба солидна, цене умерене.

— Много солиднија него аустријска и маџарска, — примети Витомир, — а нешто јевтињија и од чешке.

Никола скиде с носа златан цвикер, протрља га цепном свиленом марамом, па опет намести.

— Је ли изравнат рачун с фирмом *Бенајроја и Друг?*

— Бенајра је био јутрос у радњи. Он оспорава тачност текућег рачуна.

— Хм! — Николино се чело мало набра.

— С њима увек поштогод, — рече, али му се љутња не показа у тону гласа који је био вазда благ и тих, што је одавало погодну нарав његову.

— Нека се фирмама *Цветковић и Комп., Крагујевац* још данас опреми роба по њеном налогу.

— Извршићу одмах.

Читајући наредно писмо, Никола се опет накашља.

— *Мирићу, Трстеник...* доста грубо! — примети Никола тихим гласом, па поцепа писмо. — Нек му се напише пријатељска опомена. Поуздан је, измириће старе рачуне.

— Казаћу пословођи.

Пошто је потписао и последње писмо, Никола издаде Витомиру још неке налоге, па га отпусти. Затим извади из сребрне кутије цигарету, запали је, па стаде лагано и замишљено ходати по канцеларији.

У канцеларији није било много ствари: повећи сто за писање превучен зеленом чојом, с наслоњачом у којој је седео и с још једном столицом; затим, велики орман мутних стакала за трговачке књиге и рачуне, и, стелаж с литературним књигама и дневним листовима које

1.

ГАЗДА НИКОЛА

У улици Краља Петра, негда »Дубровачкој«, постојала је велика платнарска и памучна радња газде Николе Младеновића, врло имућног трговца београдског. Из простране радње нахоћаху се у дворишту велики магацини нағомилане робе из чешких фабрика. И у радњи и у магацинима беше поваздан запослен велики број момака и помоћника; вучени су на колицима огромни терети, паковане и распакиване бале и сандуци, и вршени разноврсни послови унутарњи и спољњи. Рад је текао неуморно и беспрестанка, од јутра до мрака.

Трговало се понајвише с паланчанима еn gros.

Једнога дана пре подне седео је газда Никола, као и обично, за својим столом у канцеларији која се налазила у дворишту између радње и магацина. Прочитавао је и потписивао трговачка писма која му је додавао помоћник Витомир.

Пошто је потписао неколико писама, Никола се лако накашља — по навици која је долазила обично кад хоће да отпочне разговор, или да каже одлучнију реч, — па упита Витомира:

— Је ли књиговођа готов с рачунима?

— Рече да ће вам их данас поднети на преглед.

— Кажи му да за Лондон спреми налог фирмама која нам је послала понуду... зна већ

је на доколици читao; под је био застрвен уз-
дужним тапицом а дувари обложени тапетом.
Све је било беспрекорно чисто и елегантно —
супротно тадањим канцеларијама других трго-
вачких радња — што је одавало човека од реда
и укуса, а што се и по његову оделу и држању
могло опазати.

Ходајући лагано и тихим кораком који је,
као и благи му тон гласа, одговарао карак-
терној особини његовој, Никола је размишљао
о разним пословима своје трговине. Са тих по-
слова прелетала му је мисао на кућу, на ње-
гове красне и миле кћери које је необично волео,
и тада би му се на лицу појавио осмех пун
задовољства и радости родитељске. Каткад би
гладио своје бледо жуте, пуне и лепе бркове,
или би прсте провлачио кроз проседу косу која
се на темену почела разређивати. Браду је
брижљиво бријао, те му црте глатка и бела
лица јасније одаваху добро срце и питому душу;
а бистар поглед крупних и смеђих очију, високо
и ведро чело оцртаваху изразе мисаона човека.
Стаса је био доста крупног, прсију широких а
хода одмереног.

Цела појава газда Николина представљала
је човека угледна, здрава и крепка, сталожена
и озбиљна. Интелигентан и симпатичан израз
лица његова придобијао вас је на првом су-
срету. Беше то појава, каква се ретко срета
код представника трговачког реда.

Николи је тада могло бити око 50 година.

»Газда« Никола, како су га обично звали
у грађанству, или »Господар« Никола, како га
титулисаху његови помоћници и момци, беше
тада на врхунцу свога трговачког рада и на-
предовања. А може се рећи да је стајао и на
врху целог реда трговачког, како по спреми и
разборитости у трговинским пословима, тако и
по општој образованости својој.

У то доба беше већ нестало оних старих
трговачких типова који владају »Главном Чар-
шијом« ранијих деценија, а чија имена видимо
данас ретко још на гдекојим фирмама. Но то
не беху трговци спремани за своју струку; тада
још не беше никакве трговачке школе, ни др-
жавне ни приватне. Они су једва умели читати
и писати, али је сваки од њих знао добро ра-
чунати. Главна им је школа била у практичном
раду, у коме је, поред дугогодишње и тешке
службе шегртске и помоћничке, поред оштре
послушности и вредноће, главну улогу имала
природна бистрина и самоучка марљивост.

Та стара практична школа, мада врло оскуд-
на и тегобна, давала је често ваљане трговце
и имућне газде, добре и честите грађане пре-
стоничке, чија се имена и данас с хвалом по-
минju. Њихова вредноћа, штедљивост и скро-
ман живот, предсрећљиво и пријатељско оп-
хођење с »муштеријама«, задовољавање с малим
процентом зараде, солидност у пословима и
часност трговачке речи, узајамна помоћ и по-
веравање великих сума у четири ока, — све се
то још и данас препричава међу грађанима бео-
градским.

У реду таквих трговаца био је и Николин
отац, газда Танасије Младеновић.

Имућни газда Таса жеleo је да му син
буде у трговинским пословима спремнији него
што је сам био, а нарочито је осећао потребу
већег образовања и знања страних језика, без
чега, говорио је, човек је »слеп код очију«.
Стога је допустио да Никола најпре сврши гим-
назију и да с матурантском сведоčбом оде у
Лајциг на трговачке науке. После довршених
студија на лајцишкој академији, Никола је
пробавио још три године у већим трговачким
центрима у Немачкој, а затим у Паризу и Лон-
дону. А кад се са студија вратио дома, ушао

је одмах у очеву радњу као пословођ и био му десна рука.

Били су то радосни дани за старога газда Тасу поред ваљана и марљива сина који га је у свему одмењивао, тако да је у радњу долазио »као гост« — како се поносно хвастао међу пријатељима. А када је почeo осећати старачку изнемоглост, предаде му сасвим радњу с фирмом: *Танасије Младеновић и Син*.

Никола је радњу убрзо разгранао и унапредио толико, да је ушао у ред најимућнијих грађана београдских. Но његовој преданости послу није био главни циљ увећавање очевог капитала; себичност и жудња за великим бogaством која је код многих других прелазила у ћивтинску страсност, не беху у природи његовој. Он је рад сматрао као заповедну дужност човечанску и у њему се осећао задовољан, старажући се да поред њега буду и други задовољни. Стога је и трговао с мањим, пристојним процентом зараде, што су му остали трговци замерали, тумачећи то као намерну конкуренцију њихову трговању.

Солидност његова трговачког рада унапређивала му је радњу и увећавала наслеђени капитал.

Никола је и изван трговачког реда јако цењен као један од најобразованијих и најинтелигентнијих између свих оних трговаца који су своју спрему добили у страним школама; а таквих је у престоници, у то доба, било већ повише.

Поред послова у радњи није ни књигу заборављао. Радо је читao економска и финансијска дела, па је у питањима тих наука био добро обавештен. Имао је повећу, лепо уређену библиотеку у којој је, поред стручних наука, било и важнијих дела из српске и стране књижевности.

Мада трговац по струци која претпоставља стварност и рачун, Никола је имао амбицију да живи као културан човек, да је окружен уредношћу и лепотом, да води рачун о карактеру и врлинама. Јасно је увиђао да је срећа и задовољство у душевним добрима а не у гомилама злата. Његова практична филозофија беше сведена на девизу: *Мудрост, Снага и Лепота*, коју имаћаху она средњевековна зидарска браства, што у западној и средњој Европи подигаше у већим местима оне величанствене храмове готскога стила који и данас сведоче о великој архитектонској уметности њиховој. У њој је находити подстицај за начин свога рада и живота. Ниједан посао није предузимао докле о њему довољно не размисли, докле му Мудрост не покаже пут за њ. У сваки је посао улазио озбиљно, с довољно Снаге и енергије, да би га с успехом довршио. А при том се старава да му посао буде добро и урађен, да Лепота крунише сваки рад његов.

Никола је имао добро срце; човечност и нежност огледаху се у сваком послу његову. Имућност и образованост нису му допуштале да се оглушује о хумана, патриотска и културна друштва; свуда га налазимо као добротвора с великим улозима. Беднима и невољнима вазда је притицао у помоћ, па на то и друге подстицао. Радо је помагао и сиромашне ученике у школовању овде и на страни. Од тих питомаца његових двојица су већ у државној служби: судија Гојко Стојановић, ваљан и по струци и по карактеру, и Драгоје Боровић, писар у једном министарству. С њима ћемо се доцније ближе познати.

Никола је уживао опште поштовање. Нерадо је улазио у претресање политичких питања, налазећи уопште да страначка политика у нас није довољно објективна. Прошле године

примио се почасног избора за председника Трговачке Коморе.

Њега су јаче интересовале појаве у друштвеном животу и у кретању тадање омладине, али га није много узбуђивао настрани покрет у једном делу њеном са незрелих идеја и принципа о индивидуалној слободи и самосталности. И кад би се међу познаницима брижно повела реч о »пакарадном« модернизму и »опасној зарази«, помишљао је на солидно васпитање својих кћери, па би говорио:

— Пустите, нек се омладина истутњи; то је у младалачкој природи њеној; у зрелијим годинама друкчије ће мислити и радити. Све је брзо пролазно што није добро и солидно. Против штетних иступа млађане бујности најпоузданја је предохрана: солидно васпитавање своје деце.

Мало је, врло мало таквих људи по уму, срцу и души, какав беше газда Никола Младеновић.

Али две опаке сестре, Завидљивост и Пакост, не сеђаху скрштених руку. Њима је Николино напредовање било три у оку.

Једнога дана, у кафани код »Грчке Краљице«, седела су поред каве три Николина суседа, трговци: Никодије Јовић — Скакавица, Анта Кики »из Магарева« и Моша Албахари — »филаделфија«. Први је имао исту радњу какву и Никола, а друга двојица трговаху мешовитом робом. Сва тројица беху врло имућни. Они су фрчали на Николу као на моћнога конкурента, мада их је Никола ранијих година помагао својим капиталом и био према њима вазда предуретљив.

Међу њима водио се овакав разговор:

— Чујте, људи! С овим се Николом не може изићи на крај, — говорио је Скакавица живо. Докле радња беше у рукама старога газда Тасе,

лепо смо се споразумевали, па је било добро и по њега и по нас. А откако радњу предузе Никола, запржи нам чорбу!

— Е јес', брате! — потврди Моша филаделфија.

— Стаде обарати цене роби, те привуче све паланчане себи, — продужаваше Скакавица живље, — а ми узалуд зивкамо муштерије.

— Тако је! — потврди опет Моша. — Од 20 процената зараде оборио је на 8 и 6! Па ти сад живи!

— Оно... право да кажем, — усуди се Кики да примети, — не иде ни нама баш тако рђаво, јер —

— Не иде! Како не иде? — љутито му упаде у реч Скакавица. Њему кајмак а нама — сурутка!

Ту Скакавица посрка каву, пусти два-три колута дуванског дима, па продужи:

— Затим, шта значи оно велико разметање и расипање? Купе се прилози за општинску сиротињу, ми по динар, два, а он, цап! банку, две, три...

— Лепо је њему, други текао, — примети Моша.

— Али ми је најгоре, кад дође да нас натерује на упис у којекаква хумана и патриотска друштва. За њега је ништа 500, па и 1000 динара! А како ћемо ми?

— Тако је, тако! — потврђиваху и Моша и Кики.

— Да чујете што ћу вам јоп рећи, — ту се Скакавица најче ближе њима, па поверљиво и тихо рече: — Никола је фармазон!

— Фармазон! Је ли могућно? — зачудише се и Моша и Кики.

— Сигурно, као два и два четири... А фармазони су сумњиви и опаки људи: не верују у Бога, не иду у цркву, мрсе и на Велики

Петак, држе ноћу тајне састанке, и, ко зна шта спремају!...

— Можда какву заверу? — рече Моша плашљиво.

— Можда. Поред наше полиције све може да буде... А они се размеђу митосрђем и патриотизмом... да забашуре траг.

— Да ли је он одиста фармазон? — упита Кики радознало.

— Оно... баш сигурно незнам, али сигурно мислим... Него знате како да му доскочимо?... Да хватамо његове паланачке муштерије, па им на уво рећи да је Никола фармазон... па да видите, нико му неће ни пригвирити у радњу.

Тако се договорише и, пошто платише каве, дигоше се и одоше у своје радње.

Па тако су одиста и чинили. Али све узлуд. Николина је радња и одсад напредовала као и досад.

Завист и пакост не имадоше успеха.

Примајући очеву радњу, Никола је наско-ро задовољио и јаку жељу његову — оженио се. А после неколико месеца умре му стари родитељ, проживевши последње дане поред ваљана сина и добре снахе.

Никола је већ у 25-ој години био сит момачког и, како је сам говорио, „неуредног и неразумног живота. Срећа га је послужила да нађе ваљана друга кога је убрзо заволео свом душом својом. Шеснаест година проживео је са својом драгом Јеленом у срећном браку о који се није никад огрешио, чувајући га као зеницу ока свога.

Јелена је потпуно заслуживала велику љубав његову колико својом љубављу и верношћу, толико и разборитошћу и преданошћу домаћим пословима. Чиновничка кћи, добро васпитана и образована, лепога лика, деликатна у опходијењу, живље и веселе нарави, — она је свуда

придобијала симпатије и поштовање. Њена је тоалета била вазда укусна, но никада раскошна, мада ју је Никола обасипао скupoценим даровима, што му је вазда замерала. Била је узорна домаћица; милина је била ући јој у кућу примерне чистоће, реда и укуса. Никола се од срца радовао, кад би му пријатељи позавидели на срећном браку, хвалећи Јеленину вредноћу и интелигентност.

Но Николи није било суђено да своје старе дане дочека поред тако ваљана друга. Тешка бољетица покоси Јелену, кад је Никола мислио да је најсрећнији човек на свету. Тај зао удес поруши му брачну срећу и остави га неутешна са два женска детета.

Смрт Јеленина била је за Николу непрекидни удар. Тешко га је било познати са велике туге и јадиковања који му дуго времена беху видно исписани на лицу. И данас, после седам година, душа му је још болна. Време, које обично ублажава тугу, не утиша душу његову. Кад би му пријатељи говорили о потреби нове женидбе колико деце и куће ради, толико и ради себе, зловољно је одбијао сваки говор о томе.

На згаришту брачне љубави развијала се и бујала у Николе велика родитељска љубав према деци својој. Мада је првих година брачнога живота желео да добије наследника који би га у старости заменио, као што је и он свога оца, ипак се није узбуђивао против удеса што га је оставио само с кћерима; напротив, њих је убрзо заволео толико нежно, колико, зацело, не би синове волео.

По смрти Јелениној старија кћи, Нада, имала је петнаест година, док је млађа, Вера, била тек у деветој. Поред ваљаних родитеља једва би требало рећи да им је васпитање било узорно, захваљујући нарочито мудрој и савесној мајци. А Никола се усрдно старао да им при-

бави и солидно образовање, обраћајући нарочиту пажњу на стране језике, при чему им је и сам помагао.

Нада је као ученица Вишке Женске Школе ванредно напредовала, односећи крајем школских година прве награде; а завршила је школовање на годину дана после смрти материне. Тада је драговољно узела на себе бригу о власништву и образовању млађе сестре. Тиха, благе нарави и пежна, као и отац, она је улогу учитељице и мајке вршила врло одано и са знатним успехом. А поред тога вела је на себе и старање о кући, при чему се одликовала по добношћу ваљане домаћице и економке. Луксуз је осуђивала, а мода и модерност нису је привлачиле; скромност јој је била врлина наслеђена од матере. Већ је имала и просиоце, али о својој удаји није хтела ни да мисли, докле Веру не види изведену на пут зрелијега обраћаја. Ове особине чиниле су је необичном и интересантном толико, да би им се мучно могло наћи примера међу кћерима трговачкога реда.

Никола је Наду веома ценио, па ниједан важнији посао није предузимао без ње; а она се брижљиво старала да оправда то поверење. Веру је грлио и мазио великом љубављу нежнога родитеља; она га је и ликом и душом својом подсећала на милу му и непрежаљену Јелену.

Вера је била љубимица и Никolina и Надина.

Никола је имао рашта бити задовољан и безбрижан. У радњи су послови ишли уредно и тачно као часовни механизам, а у породичном животу, поред ваљане и љубљене деце, осећао је пуну родитељску радост и срећу. Заморен радом и пословним бригама, жудио је хитар дома, где га је чекала нежност и љубав Ђеринска. Кућа му, као и за живота Јеленина,

постаде најмилије прибежиште које је ценио више од највећих блага земаљских,

Али, колико су драги, а колико нестални узроци задовољства и среће у породичном животу!

Срећа често сасвим изненада окрене леђа, оставља човека онда, кад се томе најмање нада. Наиђу тренуци који страховито потресу и у прах поруше најтврђе озидану зграду љубави и среће. А такви су тренуци понајвише неизбежни, неотклоњиви. Ма колико човек бдио над срећом својом и својих, ти тренуци не стоје у власти његовој; немоћан је да их предупреди, ма колико се за то залагао.

Да ли ће родитељска срећа Никolina бити трајнија од брачне?

Кад год је на то помишљао, храбрила га је нада, та највећа пријатељица човекова, да ће, поред дивних кћери и порода њихова, доживети и последње дане живота у радости и срећи. Није могао ни помислiti на тако заоудес, који би га подругипут лишио среће и задао му нов непреоболни ударац који би га саломио, сатро. Та он је већ поднео једну огромну жртву судбини својој.

Не, не! Судбина ће према њему ипак бити милостива.

ресантну појаву њену. Нада није улазила у ред лепотица, али јој је општи израз лица био врло симпатичан и интелигентан. Њене танке румене усне, прав грчки нос и високо чело, с густом косом зачешљаном уназад, даваху јој интересантан профил, какав би сликари и вајари пожелели за своје студије. Плава свиласта коса допадљиво је хармонисала са свежином овалнога лица, а бистар поглед смеђих очију и ведро чело одаваху мисаони ум. У говору је била вазда тиха и разложна; ретко је било тренутака који би у ње изазвали јачу оштрину гласа или успамтеле образе и узбуђене груди.

Нада је наследила не само карактерне прте очева лика, већ и карактерне особине душе његове.

Већ је седам година како је она Вери и сестра и мајка. У улози васпитача и учитеља толико се саживела, да је само о томе мислила и бринула. Прочитала је неколико педагошких књига, нарочито о васпитавању и образовању женскиња, тражећи у њима поуке и методе за свој наставнички рад с Вером. Само она није могла бити обичан, хладан учитељ који тај посао врши до краја занатски, педантски; она је у њу уносила сву душу, сву сестринску љубав своју, а енергија за рад с Вером није ју ни за тренутак остављала.

Вери је било непуних шеснаест година кад је летос, у јуну, свршила шесторазредну Вишу Женску Школу која је затим претворена у Женску Гимназију. Нешто мања растом од Наде средњега узраста, Вера је изгледала као одраснија девојчица, млађа него што је. Па и опхођење њено, на које је знатно утицала родитељска нежност и мажење, иије се много разликовало од живости и понашања девојчица, што је вазда милином и веселошћу обузимало оне, који беху с њоме у разговору. Нежност и

2.

ШИПАРИЦА

Било је већ прошло девет часова изјутра. У пространој и елегантно намештеној соби за дневни боравак седела је Нада с књигом у руци поред отвореног прозора и читала. Пријатни зраци јесењег сунца падали су кроз прозор на њено свеже лице и на под заструвени пиротским ћилимом, а благ поветарац ћарлија је и титрао се с пременима обилне плаве косе њене.

Нада је већ рано била на ногама, као и обично.

Пошто је себе збринула — а то је ишло брзо, јер није много полагала на своју тоалету — постарала се да доручак буде на време готов, па је с оцем доручковала и разговарала о домаћим пословима; а Вери, која се тог јутра дуже успавала, послала је доручак по собарици. Пошто је оца испратила у радију, посаветовала се с куварицом о ручку, па се латила читања, очекујући Веру.

Наредна јој је лектира била: Дикенсов David Kooperfield.

Мада ју је Коперфилдово детињство јако занимало, опет би чешће подизала главу од књиге. Тада би размишљала неколико тренутака, а мисли јој готово вазда облетаху око Вере.

Ко би је посматрао у таквом тренутку, осетио би задовољство у души, гледајући инте-

безазленост огледају јој се и у погледу, и на цртама лица, и у сваком покрету њеном.

Необичном лепотом својом Вера је била срећнија од Наде. Наследила је лепе црте материна лика и живље особине дуне њене. Смеђе бујне косе, крупних и сјајних очију, дугих трепавица и складно извијених густих обрва које су се безмало састајале; уз то малена носа, мало уздигнута да се виде нежно ружичасте ноздрве; па малих румених и пуначких усана и бело-ружичастог тена покожице на лицу; а затим, необично лепих размера у струку и стасу; — све је то чинило да је Вера ће улазила у ред млађаних лепотица престоничких.

У задовољству са лепо свршеног школовања, а Надиним утицајем ради Вере, Никола је — заузет пословима у радњи — допустио да њих две проведу јули и август на страни, задржавајући се најпре у Бечу, а затим у Минхену и Швајцарској. Вративши се са пријатно проведеног путовања, Нада је размишљала о Верином допуњивању општег школског образовања, о чему је већ говорила с оцем који је обећао да ће раније доћи из радње зарад саветовања о томе.

Вера најскоре дође из своје собе.

Могло би се, управо, рећи да је утрчала. А била је ведра, весела, с изразом детињске радости на лицу.

Кроз отворен прозор допирала је пријатна јутарња свежина која као да беше задахнула млађану Веру. Све је на њој дисало свежим, опојним дахом и радошћу; сваки израз лица, сваки покрет облих мишића одаваше необично допадљиву животску. Она је као птица која весело скакује, као јагње које се несташно игра, као голубица која нејсно гугуче.

Нада остави књигу на писаћи сто пред собом, па јој пружи обе руке. Топал пољубац беше израз велике љубави сестринске,

— Где је оца, сејо? Надала сам се да ћу га затећи.

— Отишао је... А шта би хтела?

— Ништа... да га загрлим.

И Вера се засмеја, незнадуји ни сама зашто. Али јој убрзо и израз лица и мало напућена усташица дадоше нешто озбиљнији изглед, говорећи:

— Ах, сејо, како је тај твој енглески језик тежак! Цело се јутро мучим око изговора гласова; не умем да наместим уста и да савијем језик као ти.

— О, још ћеш се, драга моја, подуже мучити око изговора, — говораше Нада с осмехом. — Изговор и читање најтежа је страна енглеског језика. Али, у накнаду за то, биће ти именски и глаголски облици врло лаки.

— Мораши ми и данас показати изговор.

— Стојим ти на расположењу.

Вера приђе прозору, погледа на улицу, али се брзо врати.

— Леп дан... Погоди нашта сам помислила?

— На шетњу, — одговори Нада с осмехом.

— Шетњу! Шетњу! — понављаше Вера пљештући рукама. — Ти увек погодиш моје мисли!

— Ниси нимало загонетна... Мислиши на Калимегдан?

— Не, до Кошутњака или Раковице.

— Пристајем. Могао би и оца с нама.

— Дивно!... Али на аутомобилу, сејо... Ја волим ауто, волим брzinу којом се јури, лети... Ах, кад бих могла полетети!...

— Чекај док до нас дођу аероплани.

— Аероплани? О, села бих и летела... летела као птица, брзо, високо... У брзом лету, као на љуљашци или на оном великом точку у бечком Пратеру, подилазе жмарци, осећа се заносна милина, груди се шире, душа узбуђено таласа... А поред и испод нас све пролеће —

људи, куће, дрвеће... све лети бразо, у недоглед...

Говорећи, Вера се брзо кретала и живо скакутала по соби. Све се на њој осмехивало безбрежном и безазленом младошћу. А Нада ју је гледала свом радошћу сестринске душе која је желела да је вазда такву има, веселу, безазлену. Вера јој приће, загрли и пољуби.

— Незнаш колико те волим, сејо!

— Знам, мила Вера! Често ми то казујеш, — и Нада је, с блаженим осмехом, подуже задржа у загрљају своме. — Вазда ми необично годи души, кад си ми ведра и весела. Онда си дивна као мајски дан.

— И оцу много, много волим, али си ми ти, сејо, ближа срцу, — рече Вера, па је опет пољуби, а затим безазлено упита:

— Како ти се допада Драгоје Боровић?

— Хм! Боровић? — погледа је Нада упитним изразом.

— Мени више него Гојко.

— Тхе... како да кажем... Боровић је ташт, охол... Ја бих вазда претпоставила Гојка.

— С Гојком не умем да разговарам... сувише је озбиљан... Боровић нас већ одавно није посетио.

Нади је непријатно било ово њено интересовање за Боровића, па брзо додаде:

— И оца има о Гојку боље мишљење. А он их, као своје дугогодишње питомце, добро познаје... Што нас Боровић ретко посећује, можда је запазио оцино нерасположење.

Вера се замисли, а затим брзо рече:

— Хтела сам те питати... Шта ти, сејо, мислиш о еманципацији женскиња?

— Откјуд ти то паде на ум! — чудила се Нада том необичном питању. — Ти као птица, прелећеш брзо с једне гране на другу! Мисао ти јури за мишљу, жеља за жељом...

— Зора вели да је у Енглеској то питање решено: жене се изједначују с људма у свима правима...

— О, твоје красне другарице, Зора и Мара, немају других питања за разговор!

Нада је нерадо улазила с њоме у расправљања таквих политичко-социјалних питања; али је не хтеде оставити без одговора, па јој с осмехом, у коме је било доста ироније, говорише:

— Да, да... еманципација!... Она одавно занима женски свет... Али твоја Зора није добро схватила оно, што је у новинама прочитала У Лондону је тек мало јачи покрет за та права... Протећиће још много времена док се остваре.

Вера ју је пажљиво слушала, али не про-дужи говор о томе, већ се брзо окрете по соби, учини два-три валцерска корака, па опет застаде пред Надом.

— Знаш шта, сејо... Сутра се у позоришту игра *Ромео и Јулија*. Ти си ми обећала...

— Хм! Зашто си баш тај комад изабрала?

— Прво зато што је Шекспиров, а друго... та и све га девојчице већ знају!

— Тај комад није за девојчице.

— Ја нисам више девојчица, — бунила се Вера доста срдито.

— Не, — осмехну се Нада, — ти си шипарица.

— Шта је то шипарица?

— Нит' девојчица, нит' девојка.

— Како било, ја желим да видим Ромеа и Јулију.

— Добро, добро! Питаћемо оцу.

— Шипарица! — Вера се засмеја, али се брзо узбији. — Ја нећу да сам шипарица. Како ружна реч! Зар не?

— Може ти се недопадати, али си ти права шипарица.

Вера се опет смејала. Њена веселост и бе-
зазленост прекидани су каткад усиљеном оз-
биљношћу и срдитошћу које брзо пролазише.
То је одговарало природи млађаног јој доба.
Час детињаста и смешна, час грациозна и ко-
кетна као каква удавача!... Та младост незна-
још за болове и страсности. То је младост у
којој се жели што скорија зрелост.

У Верино доба шипарице су обично за-
љубљене — заљубљене у каквог младића или
и зрелијег човека с којим су тек једанпут раз-
говарале, или и у уличног пролазника који им
је само добацио љубавне погледе; заљуб-
љене у његов спољни изглед, његову сим-
патичност, лепоту... Но код Вере није био тај
случај; још није знала за љубавну чежњу и
бол. Али би се за Наду могло рећи да је про-
шла кроз једну врсту љубавног искушења. Још
као петнаестогодишња девојчица заљубила се
у младог и симпатичног професора историје.
Но та незрела, идеалисана љубав, без откро-
вења, скривена дубоко у срцу њену, угасила
се доста брзо, кад је друге године престала ви-
ђати »предмет своје љубави«. Отада ју осећање
љубави није више узнемиравало; могла се мирно
одати пословима око Вере и куће.

Сестре су још неко време провеле у ће-
ретању, а нарочито у подгревању успомена
с летошњег путовања. Вера је радо говорила
о својим утисцима са бечких улица, Ринга и
Пратера, у опери и на музичким концертима
у Volksgarten-у; затим у минхенским музеима и
са пута по дивним пределима швајцарским, као
и о величанственом изгледу са Ригикулма на
глечере, на фирвалдштетерско и Цушко Језеро;
— па је изјављivala жељу за непрестаним пу-
товањем.

— Ах, сејо, какво задовољство у путова-
њу!... Сваки час промене, све ново, све лепше

и културније него у нас... Други свет, други
живот, други утисци!...

— До године, у августу, опет ћемо молити
оцу....

— Али у Венецију, Рим, Париз... Како бих
се радо попела на Ајфелову кулу!...

У предсобљу зазвони електрично звонце.

— Неко нам долази, — рече Нада и устаде.

— Можа уја, — примети Вера, па брзо
приђе вратима и отвори их. — А, ви сте то!...

Уђоше Верине другарице, Зора Николи-
ћева и Мара Павловићева. Вера им радосно
пружи руке.

— Већ је неколико дана како вас нестрп-
љиво очекујем.

— Твоја кривица... ниси нас известила о
повратку, — рече Зора.

— Тек смо јуче сазнале додаде Мара.

Пољубише се срдачно с Вером, а с Надом
руковаше.

И Зора и Мара беху такође кћери имућ-
них трговачких кућа и Верине другарице из
школе. Зора је била годину дана старија од
Вере, а Мара нешто више од две. Стога су и
допуштале себи право утицаја на њу, млађу и
неискусију, намећући јој своје мишљење, мада
је између Вере и њих постојала велика разлика
и по васпитању и по интелигентности. Чим су
изишли из школе, одале су се моди и модер-
ности, парадирајући редовно по улицама и корзу,
и кокетујући с млађим људима без нарочита
избора. Оне и данас беху у тоалети најновије
моде: с кратким и узаним сукњама и свиленим
блузама, деколтоване и накићене скупоценим
накитима; а за шеширима малога обода — по
ранијој моди која се још и те године одржа-
вала — имаћаху велика нојева перја с рајерима.

Зора је прноока и лепушкаста, омалена и
пуначка, а живе нарави са доста воље и енер-

гије. Мара пак плавојка, нит* лепа нит* ружна, нешто виша растом од Зоре, сувоњава, мирнија и ћутљивије нарави; волела је да се представља озбиљношћу и научношћу, са чега су је другарице и прозвале »модерним филозофом«. Та јој се титула допадала, па се одлучила и да походи предавања на филозофском факултету. На њеноме лицу видела се јача напудрованост и накармињене усне, а на носу имала је златан цвикер.

— Путовање ти је, видим, пријало, — рече Зора.

— Те још како! — покликну Вера. — Беч, Минхен, Швајцарска... места све лепша од лепших... дивно! Тамо бих вековала.

— Верујем... Има шта да се види и ужива, — примети Зора.

— Дабогме, културни свет, цивилизација, уметност, — додаде Мара, намештајући цвикер који јој је чешће спадао.

— А мода и модерност из прве руке — *n'est-ce pas vrai?*

— О Зоро! — утаче се Нада. — Моде и модерности имамо сувише и овде. У томе је и Београд врло напредан.

— Ипак, ипак... бити на извору... А што је главно: фини укус и деликатно понашање... вазда елегантно и *fein*... Код нас је одсуство сваког укуса.

— Волим што сте ми дошли... Да седнемо — рече Вера.

— Немамо кад, драга моја... Морамо ићи кројачици, — правдала се Зора. — Свратисмо само да те видимо. Већ је пуних седам недеља без тебе! Било нам је врло *langweilig*... Мораш доћи к нама да нам причаш утиске с пута... Чекаћемо те после подне.

— Мене бечки новитети интересују, — додаде Мара.

— Не, данас не могу, а сутра вам стојим

на расположењу, — рече Вера, а поглед јој беше управљен на њихове тоалете. — Но ви... као с бечкога Ринга... најновија мода!

— Не желимо да нам друге предњаче, — рече Зора охоло.

— Треба вазда бити савремен, модеран. C'est nécessairement dans le monde élégant, — додаде Мара која је, као и Зора, волела да французира, мада јој француски изрази не беху увек без мане.

Нада је погледа попреко, па се не могаде уздржати да не примети:

— Модерност, Маро, не мора значити јурење за модом, нити је мода неизбежно потребна за елегантни свет.

Вера је опазила Надино расположење, па похита да скрене разговор на другу страну.

— Ништа незнам шта се овде дешавало за време нашег одсуства. Интересују ме београдске новости.

— О, има их много, Вера! — говораше Зора. — Са корза, са Калимегдана, из породичних кругова... причаћемо ти. Али, треба одмах да ти кажем... изненадићеш се. Анђа нам се верила.

— Клајићева? Верила!... С киме? С Новитовићем?

— Да, њена стара љубав... још из школе.

— Нерасудно, — примети Нада. — Та он је још студент!

— Шта то мари?... Ваљан је, модеран, леп...

— Модерност и лепота нису главне подобре за живот.

— Разно схватање. Ја их претпостављам другима, — рече Зора.

— Модерност је обележје културнога човека, интелигенције, — притече јој Мара у помоћ.

— Непоуздано обележје, Маро, — примети на страни

Нада, па јој стаде објашњавати своје схватање културности и модерности.

За време тог објашњавања Зора приђе Вери и рече: — Ужелела сам те се! — А затим јој додаде тихо на уво: — Стјић и Боровић жудно жеље да те виде.

Но Вера јој на то ћутке даде знак главом и прстом да не дели исту жељу.

— Модерност је културни напредак... уздиже човека изнад обичне, нецивилизоване гомиле, — говораше Мара Нади. — *C'est le modèle de toutes les vertus.*

— Не, Маро! — успре се Нада одлучно. — Врлине су последице само доброг и солидног васпитања. А модерност често прикрива лоше васпитање и многе грубе мане.

— Она их и уклања, — умеша се Зора, али се уздржавала од препирке с Надом о томе, осећајући се немоћна према њој, па се брзо окрете Вери: — Извини, Вера, морамо ићи. Берта нас чека за избор *des passements pour les toiletts...* Задовољне смо што смо те виделе... Сутра зацело, чекаћемо те... А данас, после подне, идемо у биоскоп, код Коларца... Фilm јединствен: «Љубавна драма једне шипарице»... Мораш то видети... А сад, до виђења! *Adieu!*...

Обе се опет пољубише с Вером и рукошаје с Надом. Вера их испрати у предсобље, а при повратку упита Наду:

— Како ти се допадају?

— Лакомислене. Не бих желела да се на њих угледаш.

— Мораш признати да су занимљиве, — похита Вера да их узме у заштиту. — Добре су другарице... ја их волим.

Наду такав одговор Верин, наравно, није могао задовољити, па се старала да је увери о штетности честог друговања с њима.

Она их је добро схватила. Без солидног домаћег васпитања, у њих су се развиле многе

мане, од којих је брижљиво чувала Веру. Таштина, каћиперство, луксуз, беспосличење, јурење за модом и модерношћу, парадирање корзом, — беху им постале сталне особине. А са недовољног надзора родитељског улажаху лакоумно у кокетовање с људма о којима ништа не знајаху.

Наду је Верино дружење с њима забри нуло тим више, што је запазила да је Вера већ почела улазити у круг њихових идеја и принципа. Стога је помишљала да Веру или сасвим одвоји од њих, или бар да разложним саветима онемогући њихов штетан утицај. Нарочито се одлучила даје никад не оставља саму с њима.

Вера је још потпуно била под владом Надиних савета и разлога које је примала и не усуђујући се да посумња у њихову исправност и тачност.

ровао је да такву радост поред деце своје није осећао ниједан други родитељ; веровао је да га је милостиви Бог нарочито обдарио том срећом у накнаду за губитак драге му и непрежаљене Јелене.

Никола се у кући својој сав предавао кћерима; није у њој био господар већ послушник њихов. Није било жеље коју им не би задовољио; није било жртве коју њих ради не би поднео. То драговољно и неограничено поверење беше створено колико уверењем о њиховој разборитости, племениности срца и базазлености душе, толико и осећањем блаженства у чистоте љубави њихове. А оне се брижљиво стараху да му омиле домаће тренутке, да не учине ништа што би му било нажао, што би могло поколебати велико поверење његово.

— Мила моја Верице! Како сте провеле јутро?

— Дивно, оцо!... Разговарале смо о свакему... понајвише о летошњем путовању... А имале смо и госте... моје другарице, Зору и Мару... Знаш шта, оцо? Договориле смо се да на друго лето путујемо у Рим и Париз... Је ли, слатки оцо, нећеш бити противан?

— Не, Верице. Ако послови допусте, и ја ћу с вама.

— Дивно! дивно!...

Вера га загрли и пољуби, па га доведе до столице; и, кад Никола седе, опет га загрли, па се не одмишаше од њега.

— Вазда сам радосна поред тебе, оцо.

— Мила моја! — и Никола је свесрдно пољуби.

После краћег разговора о домаћим стварима, прешло се на главно питање које је Наду интересовало.

— Дошао сам, Надо, раније, по твојој жељи.

— Јест, оцо, треба бити начисто с Вером,

3. БРИГЕ О СЕСТРИ

Са бојазни од штетних спољних утицаја на Вери, Нада је већ раније скројила план рада с њоме ради допуњивања њеног школског образовања; а главни јој је циљ био да је привикне на озбиљно и корисно занимање у кући, чиме би је сачувала и од утицаја лакоумних другарица. Тога ради нестрпљиво је очекивала оца.

Она је још седела с Вером и разговарала, кад Вера погледа на врата и ослушну.

— Чини ми се, неко уђе у предсобље.

— Није звонило, — примети Нада. — Биће оца или уја.

— Оца! оца! — узвикиваше Вера, па истрча у предсобље.

Никола уђе, водећи Веру загрљену. Нада му брзо пође у сусрет, а он и њу загрли и пољуби свесрдно, усхићено, онако, као што је у пуном жару родитељске љубави грлио и љубио своје миле кћери, кад год би долазио дома.

То беше један од тренутака радости и среће његове.

Мада такви тренуци беху свагдашњи, ипак они беху за њега стално тренуци блаженства неослабљене јачине. И прте лица и сви мишићи тела његова играли би од великог задовољства, а усхићена душа хтела би да излети из груди, да обгрли децу своју, да их непрестано грли и љуби. Сузе радости сијале су му у очима. Ве-

— прихвати Нада и седе. — Шта ћемо с њоме?.. После довршеног учења у Вишој Женској Школи потребно би било допунити њено образовање.

Никола се лако накашља, па рече: — Мислим, Надо, да моју Верицу пошљемо у какав швајцарски или француски пансионат, где би могла остати две до три године... То ће, за цело, бити и теби по вољи, је ли, мила моја Верице?

— А ја сам, слатки оцо, начинила сасвим други план, — рече Вера озбиљнијим тоном. — Најпре, спрема за матуру у Женској Гимназији, а затим, филозофски факултет... Зар то не би било боље?

— Хм! Матура, филозофски факултет!... Шта ти, Надо, мислиш?

— Мени се не допада ни једно ни друго.

— Незнам зашто би била противна да моја Верица пробави коју годину на страни, у културнијој средини, где би добила и веће лакоће у језицима?... Вера ми је још врло млада, — ту је Никола загрли, — требало би се што више користити до зрелијег доба, када ће на ред доћи и спрема за домаћи живот.

— Не, оцо! Ради језика и културније средине неће бити потребно да се ја и ти растајемо од ње за тако дugo време, што би нам врло тешко било...

— Да, да, — одобраваше Никола и покретом главе, осећајући како би му одиста био врло тежак растанак од љубимице своје. — Па шта ти мислиш?

— Пре свега, Вера је у немачком језику постигла довољну лакоћу. У француском има добру граматичку основу^{из школе}, а за говор биће одсад моја брига... Ових дана отпочели смо и с енглеским...

— Шта, енглески? Моја Верица енглески! А ви ми ништа не кажете?

— Јест, оцо, — рече Вера. — Хтели смо да те изненадимо, док научим изговор и читање.

— Мила моја! — миловаше је Никола.

— Затим, — продужи Нада, — у пансионату, из кога се тешко излази на улицу и у »културнију средину«, не би Вера могла добити никакво више образовање наставом, намењеном девојчицама; и, Вера се не би могла задовољити детињаством поукама религиског карактера и детињским забавама и играма под надзором несимпатичних сестара у првој ризи... Потврду тога имамо код оних београдских госпођица које су прошли кроз такве пансионате.

Никола је климањем главе потврђивао да му се Надини разлоги свиђају, па погледа Веру шта ће она рећи.

— У пансионат нећу... нисам девојчица! похита Вера с одговором живо и мргодно.

— Ти си за мене још увек моја мила девојчица! — говораше Никола нежно, грлећи је.

— Слатки оцо! Мој је предлог много бољи... Не бисмо се ни раздвајали... Зар не?

— Не, Вера! — похита Нада с противним мишљењем. — Твоја је жеља лако остварљива, али је неумесна.

Вера је зачуђено погледа. — Незнам зашто неумесна, сејо?... Вазда си говорила да и женскињу треба дати више образовање... зар не?

— Јест, више и солидније опште образовање. И данас сам за то, да женскиње ваља озбиљније спремати за важне задатке који их чекају у животу као будуће супруге и мајке. Њихово веће образовање може донети само веће користи и породици и друштву... Но ти си у школи већ добила то опште образовање које ћемо ми, заједнички, допуњивати часовима из главних наука и читањем пробране литературе.

— Та то није образовање што га даје факултет.

— Није, Вера. У факултетима се предаје чиста наука, и то или ради унапређења саме науке, или ради стручне спреме. А за тебе није ни једно ни друго... Ти си, истина, вредна, лако би савлађивала тешке студије научне и филозофске; али... је ли то позив за женскиње? Нека се тим студијама одају оне, којима је потребна спрема да би могле живети од ње.

— Браво, Надо, тако је! — узвикну Никола одушевљен њеним разлозима. — Не бих хтео Веру научника и филозофа, озбиљну и занесену високопарним идејама и проблемима, већ овако... милу, веселу, безазлену. — Никола је опет загрли.

— Ах, оцо, ипак —

Нада је имала на уму већу навалу женскиња у факултете од прошле године. Била је убеђена да је та навала долазила више из таштине и лакости, него ли из потребе за стручну спрему. А знала је да многе, које су почињале науком, нису јој до краја остале верне, па је говорила:

— Доцнија удаја и породични живот потискују науку — покварена је и жена и научник. А «еманципација» твоје Зоре, Вера, не значи да треба занемарити свој природни позив.

— Тако је, Верице моја! Нада има право.

— Тебе су, Вера, занеле другарице твоје, — тврђаше Нада поуздано. — Уверена сам да та идеја није твоја.

Вера је ћутала, мргодна. Није јој било право што јој пропада тако «леп план» о матури и филозофском факултету који би јој дозволио слободније кретање и интимније односе с другарицама. Али, после одлучног држања Надиног и очевог, није више покушавала да брани остварење његово. А признавала је себи

самој да мисао о факултету није њена, већ да су јој њу сугерирале другарице.

— Од свега је најбоље то, што ћемо остати нераздвојни. Је ли тако, Верице моја, — упита је Никола и устаде.

— Хм! жао ми је, — рече Вера мало напућено, али се брзо прибра и овесели, па загрли оца говорећи: — Нек буде, оцо, како ти кажеш.

— Како си ми мила! — рече Никола и пољуби је, па се окрете Нади: — Хвала ти, Надо! Пребринули смо велику бригу, — па и њу загрли и пољуби.

— Сад настаје моја, оцо.

Никола пође вратима у своју собу, али га Нада задржа:

— Оцо! Ја и сеја мислим на излет после подне у Раковицу, и то на ауту. Хоћеш ли и ти с нама?

— Драге воље, али кад?

— У четири часа.

— Добро, доћи ћу из радње на ауту.

— Још нешто. Сутра навече у позориште?

— Како ви наредите.

Вера му обисну о врат, љубећи га. — Како си добар!...

— Мила моја! Јагњешће моје! — тепаше јој Никола, милујући је.

— Много је мазиш, оцо! — примети Нада с осмехом.

— Е, е, Надо! Мила је... заслужује... Ако би наш Паја дошао, бићу у својој соби... потребан ми је.

— Доћи ће уја, зацело. Синоћ сам га позвала на ручак.

Тако је Вера остала дома.

Надина брига о њој била је сад знатно појачана. Мада је својим предлогом натоварила на себе велики и тежак задатак, била је ипак

радосна што ће Вери имати стално уза се, те ће с њоме лако остваривати своје мисли о Верином даљем образовању.

— Зато, Вера, што си пристала на мој предлог, ходи да те загрлим и пољубим.

И сестре осташе подуже у срдачном затрљају.

Нада је нестриљиво хтела одмах да обележи своје мисли о раду с Вером. Погледа, на сâт, па јој рече:

— Тек је подне, а уја ће доћи у један па ручак. Могли бисмо, Вера, одмах прећи на посао.

— Посао? Какав мислиш?

— Мислим на наш заједнички рад. Ни најмањи део времена не би требало проводити у доколици.

— Ух, зар одмах! — рече Вера мрзовољно.

— Не бој се, нећеш се уморити! Треба нам написати распоред дневнога рада, а почећемо од сутра.

— Распоред? Као у школи!... Па добро! — и Вера седе за писаћи сто, извади хартију и стаде писати, говорећи:

— Распоред дневних часова... Прво, понедељак...

— Чекај, Вера, да ти најпре објасним како мислим, — и Нада јој стаде излагати своје гледиште на општу образованост и културни напредак.

Надино озбиљно прегнуће на послове у кући, њена склоност ка науци и корисном раду, и упућивање Вере на научна питања приликом спреме око школских лекција и задатака, учили су да је у ње преовлађивао дух практични, реалистички. У Вере пак, напротив, запазила је склоност и вољу ка идеалисању, ка романтизму, ка естетици и уметности. У будућем раду с њоме није смерала да јој сузбија ту вољу, већ само да је упућује правилнијим и корисни-

јим правцем: да је забави зрелијим идејама, да јој душу оплемени лепим врлинама, да јој развије естетички укус, да је уведе у познавање праве, класичне уметности. Али је уз то тежила да јој и науку омили, упућујући је нарочито на читање важнијих делова оних предмета, који у школи беху запостављени, као и на читање одабраних писаца светске и наше литературе.

Вера је, као и Нада, свршила школовање с одличним успехом. Али, докле је Нада такав успех постизавала лако, својом даровитошћу и ванредним памћењем, дотле је Вери, и поред Надине помоћи, требало више труда и напора. Код ње је нарочито са страним језицима ишло много теже. Али су јој вештине ишлиле од руке: у цртању, музичи и ручним радовима женским показивала је велики успех.

У колико је Нада сад полагала на рад с Вером на науци и лепој уметности, у толико је сматрала као неминовно потребно да јој чешће свраћа пажњу на питања која су од веће важности за друштвени и домаћи живот. Пре свега, требало је у ње утврђивати оне карактерне и моралне особине које човека уздизжу на виши културни ниво; затим, требало је да Вера добије правилније погледе на друштвене прилике изван куће, како би била отпорна према штетним утицајима и завођењу споља; требало ју је навићи и на то, да задовољства у домаћем и породичном животу цени изнад свих других спољних задовољстава. Тога ради имала је да схвати рад као обавезну дужност; да се навикне на такве умне и естетичке послове, са којих јој време у домаћем животу не би било никад дуго и досадно; и, да поступно улази и у специјално домаће послове, потребне кроз цео живот.

Такав рад с Вером сматрала је Нада потребним не само за допуњивање њеног општег

образовања, већ и као поуздану предохрану од оних мана, које су се, као каква зараза, почеле увлачiti у живот и навике многих женскиња. Од таквога рада надала се великом успеху у сваком погледу. Надала се да ће тиме и одсад, као и вазда досад, одржати над Вером свој потпуни утицај. Требало јој је само неуморно бдити над сваким полетом мисли, над сваким покретом млађане душе Верине; ни најлеђа појава њихова одсјаја не сме јој промаћи неизапажена. А биће вазда, као и досад, готова да јој погрешну мисао исправи, да јој настрану жељу сузбије, да јој узбуђену душу смири, да је благо, сестрински поучи.

Велика је и, одиста, одвећ напорна брига, коју је Нада на себе узела. То је жртва коју старија сестра драговољно подноси за млађу, занемарујући себе и своја задовољства; то је дар велике сестринске љубави, какав се ретко указује.

Пошто је обележила Вери задатке заједничког рада, Нада је прешла на поједине предмете, па је на прво место ставила стране језике и читање важнијих делова природних наука — физике и антропологије с нарочитим погледом на хигијену; а затим, читање опште и српске историје — потпуније него што се у школи радило; потом, читање историје срpsке и стране књижевности, поред пробраних дела књижевничких; затим —

Вера, која је дотле пажљиво слушала и бележила поједине предмете, прекиде Наду питањем:

— Ту долазе романи и поезија, је ли сејо?.. Ја волим романе и поезију, ту, тако-звану »лепу књижевност«.

— Знам, — рече Нада с осмехом. — Твој је дух романтичан, лако запаљив ваздушастим идејама, мистичним и драмским ефектима.

— Али, сејо, да читамо модерне романе, с модерним идејама и принципима.

— Не брини! У нашој лектири имаћеш дољно правих културних идеја и принципа, но не онаквих, каквима парадирају модерни јунаци и јунакиње са корза и журова.

Затим је Нада продужила набрајање предмета које би вальдо читати. Помишљала је и на основе психологије и логике које би и сама желела да чита.

— Психологија, мислим, наука о души и, вальда, о срцу, — примети Вера. — То мора бити занимљива наука?

— Да, врло занимљива, — осмехну се Нада.

— А логика, знам, наука о мишљењу.. Таја, вальда, умем да мислим?

— Јест, али треба умети добро мислити... Но њих ћемо оставити за доцније... Од вештина узећемо: музiku, цртање и женски ручни рад.

Распоред часова био је кратак: свако пре подне језици и науке, а после подне вештине, без нарочитог ограничења дужине часова. Развговор се имао да води на француском. Предвиђено је време и за одмор и за шетњу.

По свршеном распореду Нада се журила да обиђе кујну и трпезарију.

На вратима из предсобља појави се ујак Паја. И Вера и Нада похиташе му радосно у сусрет.

После кишовитих и магловитих дана у другој половини септембра, настаде право зимско време — снежно, оштро, ветровито.

Неугодни дани сузбијају жељу за изласком ван куће и иђаху Нади наручку у извршивању обележеног програма рада с Вером. Тада је рад био чешће зачињен на одмору или увече разним задовољствима и пријатним забавама домаћим.

Нада је нарочито полагала на рад пре подне. Већа пажња била је поклоњена француском и енглеском језику, а затим читању историских дела и писаца из француске и немачке

књижевности. Обично је Нада читала и, на појединим месцима, где је нахтила потребу, чинила објашњења; а Вера би, поред пажљивог слушања, радила и какав ручни рад.

Вера је била послушан и марљив ученик.

Нада је мудро погодила шта ваља чинити с овом шипарицом, у доба, кад се поуке и савети примају и извршују без разбора. То је доба прелаза одрасног девојчурка у доба девојке удаваче; доба, кад се лако примају спољни утицаји — и зли као и добри; доба безазлености и невиности за које се неопажено лепе не проверена и штетна начела; доба лаковерја и лакоумља у коме се лако скреће на стрампугтицу, у грех... Нада је срећно прошла кроз то доба, захваљујући солидном и савесном васпитавању материнском; па је сад грозничаво бдila над Вером да и њу проведе у доба зрелијег расуђивања без штете од спољњих настаних утицаја.

Вера је још као девојчица имала јаку вољу за цртањем. У школи је учитељ цртања нашао да је даровита, па јој је поклањао већу пажњу. С великим успехом радила омиљене јој аквареле, вежбајући се нарочито у снимању природе у околини београдској, намамљена богатством у ниансима и хармонији боја, светлости и сенака. На оној стрмој коси на Калимегдану према Сави, често би седела и снимала околне положаје пре или после подне — како јој је кад светлост за њих била повољна. Њени снимци Земуна с Дунавом и Бежанијском Косом, затим пристаништа савског с лађама и железничким мостом, као и Западног Врачара с Топчидерским Брdom и Авалом, — показиваху не само даровитост, већ и велику марљивост у прецизном цртању и умешност у складу боја, као и разумевању перспективне представе. Отац јој је био врло одушевљен тим радовима, па је његова соба, као какав музеј, била препуна лепо урамљених слика Вериних.

У школи се Вера извежбала и у такозваним »женским« радовима, нарочито у везовима, које је уметнички зачињавала акварелским цвећем и орнаментима на свили за јастуциће, чаршаве, застираче фотографија, параване и др. А лака и витка као срна, Вера се одликовала и у игрању својом грациозношћу и хитрим покретима.

Било је задовољство посматрати ове нежне и миле сестре за столом, једну према другој, а нарочито после подне, када беху заузете ручним радовима које је обично пратила песма. Вера је имала мек и нежан, али јасан сопран, доста добро школован; а Нада ју је вазда пратила својим пријатним алтом или клавирском пратњом. Њихово симпатично певање придобивало је слушаоце или и пролазнике улицом поред отворених прозора, као што славујско цвркутање мајских дана примамљује излетнике у природно зеленило.

Њихова забавна провођења прекодан и свечери нису остајала усамљена. Никола је од ближих сродника имао у Београду шурака, Пају Михаиловића адвоката, рођена брата Јеленина, код кога је становала и кућу му водила постарија рођака Јуца, коју је Вера звала »Тета-Јуца«. Имао је и брата од стрица који је живео у Обреновцу и трговао Николиним капиталом. Паја и Јуца често су им долазили и с њима проводили дуге зимске вечери у забави, песми и музичи. У тридесетој години, нежењен, веселе нарави, Паја је био створен за друштво и забаве, пун прича и пошалица, што се нарочито Вери допадало. Он им је доносио и варошке новости са корза и журова, пропраћајући их вазда иронијом и критиком, што би обично изазивало спорове с Вером. Докле би се Вера и Нада забављале с Пајом у разговору и песми, дотле би Никола радо играо »таблонет« с Јуцом, коју је каткад хватао у крађи карата; а то би давало повода општем смеју и шалама на рачун Јуцин.

Живот у кући Николиној продужавао се обичним током и у децембру који је био врло снежан и мразовит.

Међу домаћим вечерњим забавама две су нарочито оставиле радосне утиске код Вере. На њих је Никола позвао био и негдашњег питомца свога, Гојка судију, кога је јако ценио и волео. Једна од тих забава била је уочи Оцева, када је Вера и сад извршила обичај који је као девојчица имала: да се прикраде и оцину ногу веже за стону, нашто се он откупљивао и лепим даром и пољупцима. А друга је била уочи Божића, на Бадње Вече, када је Нада разасипала по собама сламу, ораје, урме и смокве, па као квочка ишла и квоцала, а за њом Вера и Паја, као пилићи, пијукали и тражили ораје, урме и смокве. А златник у чесници беше дошао срећни Гојковој.

Никола је уживао у тим и другим лепим обичајима народним, па је на њих подстицао и децу своју.

Сем две-три позоришне и биоскопске представе, нису ове зиме посећивали никакве јавне забаве, концерте и балове. Још од смрти Јеленине такве забаве за Николу као и да нису постојале. Али сад, после многогодишњег уздржавања, жеleo је да отпочне »изводити у свет« своје одрасле и ваљане кћери. Њега је сад подстицао на то и родитељски понос; хтео би да покаже свету: »Ето, видите, како сам срећан, како имам красну и ваљану децу!...«

Али је Нада налазила да би таква провођења била за Веру још сувише рано, да за њих треба причекати годину-две; па је вазда умела да убеди оца и сузбије његове прохтеве. А то све једино из бојазни да се не поремети лепо започет рад с Вером, као и у тежњи да је сачува од неугодних утицаја споља. Ни сама Вера није тада марила за таква провођења.

Тако је владао задовољан мир у Николином дому и у душама ове мале али узорите породице.

4.

СТУДЕНТСКИ БАЛ

Наскоро се деси догађај који јаче поколеба задовољни мир у душама ових дивних сестара.

Још почетком јануара стиже им позив на бал Универзитетске Омладине на Светога Саву.

Тaj позив поплаши и забрину Наду тим више, што је сад отац живо и упорно наваљивао да се на бал иде.

— Морамо се одазвати позиву, — говорио је Никола одлучно. — За универзитетску омладину нисам досад ништа учинио. Ово је лепа прилика да јој помогнем каквим знатнијим прилогом... Не, не, Надо, ваља нам свакако ићи.

Међутим, код Николе је био и јак разлог у мишљењу, да ће тиме задовољити и жељу своје љубимице којој би, после дужег и озбиљнијег рада у кући, потребно било пријатно разноћење изван куће; али га није истицао, бојећи се Надине јаче опозиције.

— Не, оцо! Омладину би могао помоћи и без нашег одласка на бал који још није за Веру, јер —

— Знам, погађам твоје разлоге, али... Уосталом, нек Вера одлучи.

Код Вере се опажало колебање, неодлучност. Хтела би да задовољи сестру, али је бунила тако јака жеља очева. Уз то волела би и

да види, како изгледају велики балови о којима је досад знала само по причању другарица.

Видећи њену неодлучност, Нада похита с разлозима: да би припреме за бал омеле лепо започет рад с Вером; да би заразни утицај имао штетних последица још задуго после бала; да би тај бал изазивао жудњу и за другим баловима којих ће још много ускоро бити...

— Само сад... само сад! — повика Никола, грељени и љубећи Наду да би је само одбровољио.

— Заразан је утицај, оцо, — понављала је Нада.

— Не бој се »заразна« утицаја, сејо, — рече Вера, прилазећи сад одлучније очевој жељи. — Моја би јака воља сузбила сваку другу такву пожуду.

— Дабогме! — потврди Никола и загрли Вери. — Моја је Верица разборита: не би ту било ни ометања у раду ни заразних последица. А лепо би било забављати се који час у кругу елегантна света. Университетски балови улазе у ред најотменијих балова престоничких.

Нада је најпосле морала попустити.

Вера, која је најпре изгледала равнодушна према балу, била је сад радосна, па је грлила и љубила сестру, уверавајући је да ће и после бала, као и досад, бити вредна ученица њена. Николино мишљење о потребном јој »разоноћењу« било је унеколико оправдано. Верино расположење за бал не беше само са подстицаја радозналости или жудње за провоћењем, већ природни излив млађане душе, заморене свагдањим монотоним радом и претресом разних питања научних, књижевних и друштвених. Њеноме добу требало је одмора од њих; требала је јача промена, јача дистракција која би задовољила душу, жудну чешћих промена. А веровала је и сама да ће та промена остати без утицаја на

редован рад с Надом. Па ју је радосно грлила говорећи:

— Како си добра! Како добра!...

Одмах су журно чињене припреме за бал.

Пре свега саветовало се и споразумевало о тоалетама које је требало наручити.

Тада је била у јеку рада и моде кројачица Берта — Јеврејка. Њој су јуриле све београдске госпође и госпођице, нарочито из трговачког реда. О њој је владало опште мишљење: да има »фини укус«, да је у кројењу »јединствена«, да за свако лице и за сваки стас »уме одмах да погоди какав крој треба, без мере«... Имала је своје елегантно намештене салоне у којима је примала муштерије, саветovala се с њима о тоалети и кројила; а поред салона имала је и засебне радионице у којима је вазда био запослен велики број радница.

Берта је била, истина, знатно скупља него друге кројачице, али се ипак њој трчало. Нада је била толика, да се тешко долазило на ред. Чекало се по месец два на хаљину, али се задовољавало само кад ју је Берта примила у посао. Колико непријатности и незадовољства код оних дама које је Берта морала одбити. А ниједна друга не уме као Берта. Хаљина је троструко вредила кад је Бертина рукотворина. Стога су неке таште dame долазиле у искушење да тврде, како им је нова тоалета Бертина посао, мада то не беше случај.

А Берта је, наравно, кројила »модерно«, по »најновијој париској моди«, што јој је и привлачило толику навалу. Но та навала, на коју се она тобож срдила, доносила јој је, разуме се, велики приход. За три године само могла је купити велику и добро озидану двоспратну кућу с дућанима у најскупљој, трговачкој улици (у »Главној Чаршији«), но коју је брзо порушила и саградила нову, тада нај-

лепишу трокатницу у Београду. И писац ових редова, пролазећи поред ње, вазда је помишљао како у њој има повише и његових динара.

Па ипак, та ћаволска Берта била је паметна не само за себе, већ и за своје муштре. Докле је младим и вижњавим дамама пуштала на вољу избор моднога кроја, дотле је старије, гојазне и трбушнате одвраћала од најновије моде узаних и кратких сукана, говорећи: »Извините, милостива! Нов би крој само поруђњао ваш лепи пуначки стас. Ослоните се само на мој укус: добићете хаљину која ће вам најлепше доликовати«... Мада им није било право да се лише моднне тоалете, морале су пристати: »Кад то Берта каже, мора да је тако«, а Бертино мишљење служило им је као оправдање код својих пријатељица.

И овом приликом била је код Берте грдна навала. Предстојала су убрзо једно за другим три велика бала: поред универзитетског, већ су слате позивнице за бал Женског Друштва, као и за бал Трговачке Омладине. За њих су чињене велике припреме о којима су београдски листови већ доносили и опширне извештаје. Многе су даме наручиvale по две, па и по три балске хаљине; а срећне беху оне које су с наруџбином раније похитале... Кад је Нада с Вером, другога дана по пријему позивнице, отишла Берти да се најпре посаветује с ћоме о врсти и боји штофа и о кроју хаљина, не мало се изненадила када Берта рече да јој је, поред огромног броја већ примљених наруџбина (и поред удвојеног броја радница), немогуће примити и њихову. И, Нада се већ одлучивала да се сама лати улоге кројачице; али, нарочитим посредовањем Николиним, коме је Берта била обавезна за раније позајмице кад је отворила радњу, успело се да попусти — »макар каква друга хаљина остала недовршена«.

Саветујући се с Бертом о кроју хаљина,

Нада је одлучно тражила: да хаљине не смеју бити деколтоване нити одвећ узане и кратке. Берта је доказивала како балске тоалете не могу бити без потребног деколтеа; но кад Нада остале упорно при своме захтеву, Берта је, с лаким осмехом у коме беше и мало ироније, обећала да ће је задовољити.

— Ваша ће се тоалета, бесумње, допасти многим родитељима. Само... ипак налазим да ће бити потребно мало разреза на прсима ради лепшег изгледа огрлице.

— Ја не носим огрлице, — примети Нада брзо.

— Тако! — чудила се Берта. — Онда само за госпођицу Веру, ако смен питати?

— Како Вера хоће.

Ово попуштање Надино осмелило је Веру, да, зарад огрлице, допусти и мало већи разрез. А већ кратки рукави због дугачких рукавица разумевали су се по себи. Затим је дошао на ред избор штофа и боје, при чему Нада није затезала, остављајући Веру на вољу.

Никола је знао да ће све жене и кћери имућних родитеља бити том приликом што више накићене скупоценим накитима, па је желео да његове кћери не буду у томе »беле вране«, како му се не би пребацило сувишио тврдичење. Али је Нада одлучно одбијала ту жељу његову: сама не би понела ништа од накита, јер је противна ма каквом кинђурењу; а за Веру, ако јој је до тога, ето јој врло лепа и скупочена накита што им је од матере остао. Па ипак, Никола није могао одолети нежном срцу родитељском да својој милој Вериди не донесе дивну бисерну огрлицу, са чије је средине висила бриљантска звезда. О, колико се Вера њој радовала! Колико је грлила и љубила свога добrog оцу!...

Дан Св. Саве очекивао се нестрпљиво.

На три дана раније ишло се Берти на »пробу« струка. Купљене беху и балске ципеле и рукавице. Али се на хаљине чекало и на сам тај дан, све до вечери, што је код сестара проузроковало много бриге и једа. Нада је то мирније подносила, говорећи да су »све кројачице такве«; али је Вера била много нестрпљивија, па је тог дана двапут слала собарицу Берти да да је пожури. У таквим и сличним приликама јача нервозност обична је појава, изазвана нестрпљивошћу. Најпре се гунђало, а затим зловољно ћутало.

Фризерка је већ давно била готова с њиховим фризурама, кад у последњем тренутку стигоше и хаљине.

Код сестара се брзо промени расположење: хаљине су задовољиле и Веру и Наду. Беху од финог белог фулара на ружичастој свиленој подлози, с ружичастим маштама на раменима и с позлаћеним треперавим појасом о коме су, по тадањој моди, висили низови сјајних »перла«. Нада је била задовољна и ширином и дужином њиховом. Мора се признати да је Берта на њима показала и довољно укуса и довољно вештине у кроју који је доста дискретно, па ипак допадљиво јасно истицао лепоте струка и правилност стаса њихова.

Уз припомоћ собарице хаљине су биле доста брзо навучене и закопчане. Прво се, наравно, побринуло да Вера буде готова, при чему је и Нада помагала; а по свршеној опреми, Нада се није могла уздржати да јој на топле усне притисне срдачни пољубац.

— Дивна си ми, Вера, дивна!...

А млађана Вера задовољно се осмехивала као девојчица кад први пут добије лепу и велику лутку с коврџицама свиласте косе. Била је блажена.

Вера је одиста била дивна. Бела и лака хаљина благо ружичастог одсјаја давала је вит-

коме стасу нечега вилинског, истичући јаче на видик нежне црте лепога лица и бујност смеће јој косе. Свиласта, таласасто зачешљана коса, сјајан поглед крупних очију, пуначки бело-ружичasti образи и мале румене усне имаћаху у себи свеже и необичне лепоте. У mrкој коси с десне стране одсијаваху снежни цветићи ћурђевка као крупна зрна бисера, што је лепу фризуру чинило допадљивијом. Бели јој врат беше одвојен од груди бисерном огрлицом са које је бриљантска звезда падала на деколтовани део груди. Испод злаћеног појаса оцртаваху се пуначка јој бедра, а испод хаљине која је допирала до чланака, беху видне лепе ножице у белим свиленим чарапама и ципелицама балским.

Нада је, као што смо већ видели, била у начелу противна излишном кинђурењу, налазећи да накит »засењује« лепе црте Верина лица; али је у овој, балској прилици морала попустити пред навалом очевом. За себе се старала да остане доследна своме нахођењу; па је ипак и ту учинила оцу по вољи, изабравши од материна накита само иглу с крупним сафиром, окруженим бисером, и ју је прикопчала за хаљину испод врата. А Вери је од тог накита дала златне гривне с разнобојним драгим камењем и бриљантске »бутоне« (обоне).

Ова балска опрема беше Веру преобразила. И црте лица и сјај очију и цела појава њена добише друкчији израз. Не беше то више она безазлена шипарица на којој је све дисало дахом нежне и веселе девојчице, какву би Никола и Нада желели да је увек такву виде. Она је одједанпут добила изглед зрелије девојке, младе dame. И фризура и накит и хаљина — све је допринело тој промени. То је Веру чинило задовољнијом.

Пошто ју је собарица попрскала финим мирисом париским који је Никола набавио нарочито за ову прилику, и пошто се два-трипут огледала у великом огледалу, Вера је отрчала

у собу свога оце који је у том тренутку вадио из ормана фрак и цилиндар. Видећи Веру у свој лепоти њеној, Никола је задрхтао од радосног узбуђења; сузе му засијаху у очима, а грло се стегло не могући речи проговорити: пред њиме је стајала жива млађана слика миле му Јелене са првога бала њена. Раздраган изненадном појавом, Никола је грлио и љубио своју љубимицу, а крупне му сузе тесијаху низ образе.

Вера је помогла оцу у довршењу његове опреме: везала му је белу вратну »машну« и преко ње орден Белога Орла што га је прошасте године добио као председник Трговачке Коморе; а затим му је и фрак придржала, нашто ју је он опет пољубио.

Убрзо је и Нада била готова. По жељи Вериној, да се хаљине »не би гужвале у тескобном фијакеру«, одвезли су се на аутомобилу око девет часова.

Пошто су у гардероби оставили зимске огртаче, и пошто је Вера још једном погледала на своју фризуру у огледалу, ушли су у пространу балску салу Коларчеву.

Сала је већ била пуна најотменијег света. У сали, код улазних врата, стајале су с обе стране гомиле младих студената, чланова универзитетског одбора, дочекујући госте и поздрављајући их клањањем. Никола се користи том приликом да председнику одбора пружи повећу суму златника као свој прилог »Фонду Сиромашних Студената«, нашто му се одушевљени чланови одазваше са »Живео!«

У том тренутку један од студената, посматрајући Веру при улазу, прошапута другу до себе: »Ала је лепа!... Да ли је Вера чула тај мукли узвик, не бисмо умели рећи; али, да га је Нада добро чула, могло би се закључити по изразу њена лица који у истом тренутку доби мргодни изглед.

Улазак поносна родитеља између красних

кћери изазвао је опште изненађење. Нарочито трговачке жене и кћери које не беху навикле да у оваквим приликама виде газда Николу с кћерима, биле су изненађене неочекиваним појавом њиховом. Било са тог изненађења, било са лепе појаве ових сестара, једно тихо »Аâа!« пројубори кроз салу.

Сви погледи беху управљени на њих.

Мушки млађи свет радознalo се извештавао о оцу и кћерима, очекујући нестрпљиво почетак играња, када ће моћи ступити у ближе познанство с њима. А dame су кроз лорњете подуже посматрале овај лепи и симпатични пар сестара, нарочито Веру, која је својом млађаном лепотом сијала свом очаравајућом моћи. Посматрали су их формално од главе до пета; свака црта, сваки покрет, свака ситница на њима беше предмет радознalog и зналачког испитивања и пресуђивања.

Колико изненађења и дивљења њиховој ванредној појави, толико и супарничке завидљивости и суревњивости! Тоалете им беху, направно, прве на ударцу немилостивих и злобних примедаба. Просте, једноставне и неприлагодне модноме кроју, па ипак допадљиве и укусне, њихове су се тоалете видно издвајале од шаренила оштрих боја и пакићености многих млађих и старијих дама, које се осећаху срећне што могу на себи да покажу богаство најновије моде и модерног укуса. А та критика падала је почајвише на рачун старије сестре коју познанице нису ни раније трпиле са њене »настраности« и »особењаштва«.

Ступање у салу учинило је на Веру дубок утисак.

Она је и досад унеколико знала — по причају другарица — како изгледају велики отмени балови, али јој сад први поглед показа друкчију, величанственију слику него што је у својој уобразиљи могла представити. Као глумица, кад први пут ступа на позорницу, Вера

је била нервозна. Беше је спопала јака трема; лако бледило обасу јој лице; жмарци јој проћоше целим телом... Необичан блесак светлости, шаренило богатих тоалета, раскош бриљантских адићара, разнолике фризура окићене бисером и рајерима, — све је то чаробно утицало на млађану јој душу. Пулс јој је јаче и брже куцао, а крв надирала у лице. Вера, која је, по својој безазлености, вазда гледала сваког слободно у очи, сад је била необично збуњена, блесак јој је засећивао вид; била је занесена као у хипнотичком сну. Видела је људске фигуре и предмете као кроз маглу; није никога познала, није знала шта се око ње дешава.

Друкчије је било с Надом. Не осећајући ни мало привлачне моћи балске раскоши и сјаја остало је према њима мирна и равнодушна. Ни велика множина разноврснога света није ју узбуђивала; хладно је посматрала око себе, прибрана, без снебивања и забуне. Опазила је Верину узнемиреост коју је умела протумачити, па јој с лаким осмехом проговори:

— Вера! Јако си узбуђена... прибери се!

Вера се трже и погледа је.

Нешто Надина опомепа, нешто ујак Паја који им у том тренутку приђе, изведоше Веру из забуне и заноса. Паја их је нестрпљиво очекивао, па им похита чим их је угледао у сали. На њему је био салонски реденгот — беше одлучно противан фраку. Поздрављајући се с њима, изјављивао им је своје допадање на »добра солидност« избору тоалете.

— Честитам вам што нисте упале у модне лудорије с узаним и кратким сукњама и непристојним деколтеом... Па ипак, Вера — говораше, стискујући јој руку с осмехом, — без мало разреза па хаљини и без накита није се могло проћи?... Уосталом, Вера, дивно изгледаш у белој хаљини — као мува у суртаки!

Паја је продужавао с досеткама на рачун моде и модерности осталих дама. А Вера се блажено осмехивала. Она је сад слободно разгледала околину и погледала по сали. Никола их остави с Пајом, па оде да потражи своје познанике.

Наскоро им приђоше Верине другарице, Зора и Мара, одевене по најновијој моди и раскошно накићене.

— А, Вера! Какво изненађење! — говораше Зора, прилазећи и рукујући се. — Али... не бих се надала толикој неискрености: тајила си од нас свој долазак на бал! — Па не чекајући на Верино правдање, продужи: — Но, хвала Богу, лед је проломљен... Уверићеш се, како је много пријатније бити у овако сјајном друштву, него седети непрестано у соби за књигом и радом — *n'est-ce pas vrai?*

— Дистракција је неминовно потребна, — додаде »филозоф« Мара, намештајући свој златан цвикер на носу.

Обе честитаху Нади и Вери на »укусној« тоалети, мада се у души осећаху у том погледу срећнијима од њих. Зора се затим извини потребом обилажења и других другарица и пријатељница, па их брзо оставише.

— Џуркасте! — рече Паја, гледајући за њима.

Многобројни парови шетали су средином сале у живом и веселом разговору, па и Паја с Вером и Надом уђе у њихов елиптични низ, окружен млађим и старијим људима и дамама. Вера је у пролазу радознало гледала по околини; груди су јој се још узбуђено надимале, али јој је бистар поглед прелетао с краја на крај, заустављајући се понајвише на дамама с раскошним и модерним тоалетама, са скupoценим накитима и разноврсним фризурама. Мада је била готова на осуду те претераности,

ипак јој се Надина и њена скромност чинила смешном.

— Дивна је! Дражесна! — шапутаху младићи поред којих су пролазили. Но Вера, мада не чу та дошантавања, осећала их је по погледима, упртим на њу, па је била радосна и срећна.

У то им приђе и судија Гојко. Већ зnamо Верино мишљење о његовој великој озбиљности са које »не уме с њиме да разговара«. Али јој се сад, веселој и одушевљеној, Гојко чинио приступници и симпатичнији, па после поздрава продужи с њиме штетњу.

— Ах, како је овде дивно! Налазите ли то и ви? — упита га она, а лице јој беше озарено детињском веселошћу.

Гојка је изненадила данашња лепота Верина. Мада им је долазио више пута у кућу, и мада беше задобивен њеном млађаном безазленошћу, никада досад не виде на њој толико чари. Њено га питање збуни, па једва проговори:

— Ви сте, Вера, првипут на балу.

— Да, првипут... И верујте, овај свечани сјај има необичан утицај на моје осећаје... Чини ми се као да сам у другом свету... као на некој чаробној представи... као да сањам!...

— Разумљиво ми је ваше осећање, — говораше Гојко, гледајући је с осмехом. — Оно је изазвано супротношћу овога сјаја према разложној скромности у вашем домаћем животу.

— И та супротност, то сјајно и примамљиво одступање од свагдашињег живота годи мојим осећајима... У промени свагдашињице човек се вазда осећа пријатно расположен... зар не? То сам опазила и летос у путовању... Свагдашињи монотони живот и једнолики рад без промена постају ми брзо досадни, замарају ме... У променама живот је зачимљивији, задовољнији....

Вера је говорила брзо, весело, не чекајући на Гојкове штедљиве речи и одговоре. А он не обраћаше пажње на смисао говора и осећајних излива ове јучерање шипарице, занесене данашњим балским сјајем, већ јој је одобравао климањем главе и, усхићен, гледао јој сјајне очи и дивна усташца како тепају о радости и задовољству. Нека необична блага топлина струјаше му кроз тело и пријатно узбуђиваше душу. Више него никада осети привлачну моћ Верину. У души му се поче зачињати жудња о којој у овом тренутку није могао размишљати...

Око 10 часова у сали се наједанпут све ускомеша. Жагор се брзо утиша, а узвици »Живео!« проламаху ваздух.

Оркестар засвира химну; шетачки парови застадоше; све се помаче у две густе колоне, а средином између њих корачаше млади наследник престола, праћен својим ађутантом и председником универзитетског одбора, и одговараше на поздраве љубазним клањањем на обе стране. За њега беше одређено место у зачељу сале, под балдахином од вишњеве кадифе с круном, где га дочекаше неки од чланова владе који беху присути балу. Многе се даме прогураше да га изближе посматрају; а он се љубазно поздрављао и разговарао са својом околнином.

Наскоро музика засвира »Србијанку«. Неколико тренутака прођоше у очекивању ко ће повести игру. Тада престолонаследник пружи руку госпођи председника министарства и отпоче с њоме коло које се убрзо испуни многобројним гостима балским, и младим и старим.

Обавезну Србијанку Вера је играла између Гојка и Паје, а Нада до њих, између Паје и оца. Затим је дошао на ред први кадрил, за који је Гојко већ раније ангажовао Веру. Нада им је у том кадрилу била vis-à-vis с Пајом, а

доцније је играла још само једну српску игру; окретне игре није волела; остало је време провела седећи поред оца и посматрајући играче, нарочито Веру.

По свршеном кадрилу стаде изненадно пред Вером елегантан млад човек у фраку најновијег кроја и у потпуној балској опреми која је знатно одударала од Гојкове опреме у салонском реденготу. Црна густа коса фризерски накудрована, танки брчићи уздигнути уз образе, лице и брада бриљиво обријани — цела је појава његова представљала лепушкастог младића који је много полагао на своју тоалету.

Вера се трже изненађена. Једва га је по знала. То је био млађи питомац Николин, Драгоје Боровић.

Он их већ одавно није посетио; а сад, чим се поздрави и покуша да јој пољуби руку — коју Вера брзо трже, ненавикнута на такву галантерију — стаде причати о неком непредвиђеном случају са кога је задоцнио на бал. Гојко се извини Вери и остави је с Боровићем, па се упути Нади и Николи.

— Одвећ сам се обрадовао, госпођице Вера, кад сам вас угледао. Нисам веровао својим очима... Да сам могао и помислити само да ћете ви бити овде, био бих зацело међу првима... А видите, неки *пресантиман*... нека *интуиција* казиваше ми да ће овај бал бити за ме значајан, *еминентан*...

Боровић је у говору радо употребљавао стране речи, па их је у изговору и нарочито наглашавао. А Вера га је с осмехом слушала, задовољна присуством овог модерног каваљера... Уђоше у низ осталих парова који су после кадрила шетали кроза салу. Он је продужавао говор:

— Колико сам се обрадовао вашој неочекиваној појави, толико ме је она више изненадила... Да, за мене је велико изненађење...

— Чему сте се изненадили? — упита Вера радознало.

— Вами, госпођице Вера, вашем дивном изгледу, вашим чарима, вашој *грациозности!*... Каква силна промена на вама! Невероватно... certes incroyablement!... А промена дивна, magnifique!... Кад сам вас последњи пут видео на корзу, изгледали сте ми — извините за израз... као школска шипарица... А данас! Та ви сте већ девојка удавача, млада дама!...

— О, проћи ће још много времена! — смејала се Вера.

— Па онда... каква лепота, чар! Права млађана *нимфа*, каква је могла очарati божанског Аполона!... Ваш улазак у салу морао је произвести општу *сензацију*.

Бранећи се простодушно од такве ласке, Вера брзо одмахну руком, као да би хтела да се о томе не говори; али јој је у души било пријатно, годило јој је да слуша о себи допадљиве и миле речи, па примети:

— Ах, господине Боровићу, наћи ћете овде већи број лепотица, о којима вреди више говорити.

— Не, госпођице Вера! Моје оштро око већ их је све премерило. И, ако што вреди моја оцена, рећи ћу непристрасно, tout impartiallement: има, одиста, лепушкастих лица, како би Французи рекли: des jolis figures. Али, све су то сићушне звездице које остају у засенку поред вашег величанственог *Венериног* сјaja — c'est certainement.

То поређење учини се Вери сувише претерано, неумесно, па рече снебивајући се:

— О, господине Боровићу! Ви одвећ много ласкате!

— Ласкање, које има за основу истину, оправдано је, има свој *raison d'être*... А моја је ласка још увек бледа да би могла изразити прави сјај ваших чарих...

Њихов разговор прекидоше Зора и Мара које им прићоше у пратњи неког младог човека.

— Господин Старић, — рече Зора, представљајући свога пратиоца Вери, па брзо даде: — А господин Боровић већ је умео да учини екламантан избор!

— Није га тешко било учинити — примети Боровић.

— Госпођица Вера, одиста, придобија на првом погледу, — даде брзо Старић.

— Теби, Вера, честитам на каваљеру, најинтелигентнијем и најелегантнијем у престоници.

— Хвала на комплименту, госпођице Зоро! — поклони се Боровић дубоко.

— Ви га заслужујете... За тебе, Вера, већ сам са неколико страна чула особите хвале. Сви налазе да си ты «краљица» овога бала... Јест, јест, немој се пунити!... Ти нам свима конкуришеш. Зар не? — при том Зора погледа на Боровића који потврђиваše:

— Одиста, одиста! Најсјајнија звезда...

Звуци валцера прекратише разговор. Шетачи се помакоше устрани. Боровић, наравно, не пусти Веру да оде до својих, већ је замоли за игру. Он је брзо узе за руку, обави је десном руком око вита струка и, ухвативши музички такт, полете с њоме кроза салу међу првима. Стотинама очију беху на њих управљене... Хитра као срна, Вера је играла ванредно лако и грациозно; гледаоци се морадоше чудити, откуд у ње, млађане шипарице, те лакоће и фина грациозности. Њене ножице у атласним ципелицама једва су додиривале прстима углађени паркет, а нежна румен беше јој обузела цело лице... А Боровић, осећајући необично лаке покрете своје лепе играчице и упрте погледе гледалаца на њих, беше поносно уздигао главу, прелећући с њоме као победник

који задивљује околину и очекује њено пљескање.

Задијану, а радосну и срећну, доведе је Боровић код Наде и ангажова за други кадрил. За Боровићем рећаху се Старић и други играчи, прилазећи Вери по два-три у исти мах; и она је, поред свих опомена Надиних да се одмори, играла неуморно, прелећући кроза салу као на крилима. И код сваког новог играча, видећи брижан поглед Надин, слегала би раменима, као да би хтела рећи: »Ето, видиш, како могу дати корпу?« После петог играча Нада је ухвати за руку и силом натера да седне, одбијајући навалу нових каваљера. А Вера, зајапурена, само се осмехивала, бришући марамом зној са чела и хладећи се лепезом. Њеној је души годила та навала младих људи и чинила ју је врло, врло срећном. И отац, уживајући у игри и радости своје љубимице, тепао јој је, обасипљуји је милим речима.

У другом кадрилу беху јој vis-à-vis Зора и Старић који хваљаху њено лепо играње. Боровић не пропушташе ни ову прилику да је не обасипа ласкањем. Вера га је омађијала; опиле су га колико телесне чари њене, толико и помисао на врло богату женидбу, па је говорио себи: »Вера мора бити твоја, Драгоје!... Чудио се, како му та дивна идеја није раније дошла на ум. Бојећи се Гојкова супарништва, већ је помишљао на начине и средства, како би је што пре задобио. Мислећи о томе при игри, гледао ју је неодољивим погледом својих црних очију као јастреб кад угледа свој плен, прикупљајући крила и снагу да се највећом брзином сручи на њу.

Безазленој Вери Боровић је још раније, као девојчиц, био симпатичан; а сад је налазила да је врло интелигентан и врло леп, да се видно издваја из гомиле осталих младих људи. Осећала је и велику разлику између њега и

Гојка. С Боровићем је била много слободнија, отворенија, мада је налазила да је Гојко стајложенији и да изазива јаче поштовање. Само није могла разумети зашто Боровић, негдашњи питомац њенога оца, тако мало пажње поклања њиховој кући; па се не могаде уздржати да га не запита:

— Одавно нисте били код нас, господине Боровићу?

— Да... доста давно; — збуњено је он затезао с одговарбом; — не бих ни сам умео рећи зашто... Свакојако, грешан сам, признајем... меа сира... Свраћао сам, истина, у оцину радњу, али ипак...

Боровић је допустио себи реч »оцину«, мислећи да је, као Николин питомац, имао права да буде интимнији.

Вера опази његову забуну, па брзо пређе преко тог питања. Али на завршетку кадрила Вера је, сасвим наивно, сматрала да би требало овог занимљивог оциног штићеника осмелити на чешћи долазак у кућу која му је добра чинила, па рече:

— Надам се да ћете нас ускоро посетити.

— Бићу слободан.

— Изволите само. И оци ће бити по вољи.

На балу се, ни за наше познанике ни уопште, није десило више ништа важно што би требало поменути. Наследник престола оставио је салу још око 12 часова, праћен поздравима као и при улазу.

Могло би се уопште рећи да је и овај бал Универзитетске Омладине одржао свој досадањи глас »најотменијег бала у престоници.«

Никола је с кћерима остао до 2 часа.

Ушав у аутомобил за повратак дома, Никола се не могаде уздржати да не загрли своју лепу љубимицу која је сијала од задовољства и среће.

— Но, мила моја Верице, како ти се на балу допало?

— Дивно, драги оцо! Дивно је било!...

И Вера се, одиста, осећала срећном како никад досад. Све јој се на балу допало, све ју је очаравало. Сви су јој се чинили добри, мили, радосни и срећни — као што је сама. Нико, зацело, није имао разлога да буде нездовољан у тако лепом, отменом и одвећ занимљивом друштву — мислила је она.

Само се Нада није могла уздржати да јој не замери претерано и одвећ заморно играње окретних игара, шкодљиво за здравље, нарочито за нерве и срце.

— Ја лако подносим умор, сејо.

— Сав ће њен умор бити накнађен пријатним сном, — говораше Никола готов, као и вазда, да је узме у заштиту. — А заспаће брзо и лако као јагњешце, — и ту је опет загрли.

Вера је и код куће била усхићеног расположења и живо причала о својим утисцима. Узбуђени нерви, надражавани кроз неколико балских часова, не могаху се лако стишати. Мислећи о радосним тренуцима које је преживела, о симпатичним и љубазним лицима с којима је долазила у додир, о балском чаробном сјају и богатим модним тоалетама и адићарима који су јој замицали за око, — није могла задugo заспати. Нарочито су јој годиле хвале којима је предусретана; омађијале су је ласке којима је нештедиће обасипана. И те хвале и ласке беху се упиле у млађану јој душу као бисерна роса у нежне листиће мајскога цвећа.

Зора је већ почела рудети када је заношљиви Морфеј успавао срећну Веру.

осећај подстицао ју је да се свету покажује; осећала је задовољство, потребу, да буде видена, хваљена, ласкана.

Своју јаку жудњу за другим балом Вера се није усугађала да искаже. Била је уверена да би јој оца учинио по вољи, али се бојала Наде, знајући унапред њено супротно мишљење. Њу је много волела, па се уздржавала од свега што би је непријатно узбуђивало. Али јој није поверавала, као досад, ни своје нове мисли и осећаје; налазила је да Нада не мора знати баш све оно, што се у њеном уму и души јавља.

То беше почетак неискрености према сестри.

Онако, као што је балска тоалета променила била Верин спољни изглед и од шипарице начинила младу даму, тако су јој балски утисци изазвали промене у мислима и душама. Можда би те промене доцније дошли и саме по себи, по њеном неминовном сазревању; али их је, свакако, ова прилика изазвала много раније. Вера сама није била довољно свесна о балском утицају на брзину развоја тих промена у њој; нахијала је да су оне природна последица њеног доба развитка, па се чудила што Нада многе мисли и осећања њена приписује балу.

Вера је сад другчије мислила не само о себи, већ и о својим домаћим односима и о приликама изван куће. Осећала се слободнијом, енергичнијом и самосталнијом у мишљењу. Сада се је јаче интересовала светом и друштвеним приликама, према којима је раније била немарна; и она је о њима сад чешће и слободније говорила с Надом... Не, није она више одрасни девојчурак с којим се збијају шале и од кога се очекује слепа послушност туђих савета и поука. Она је већ довољно разборита и зрела, уме да мисли и пресуђује, — у то је тврдо веровала. Њеним идејама, осећањима и жељама већа поклањати већу пажњу него досад. Ср-

5. ПОСЛЕДИЦЕ БАЛА

Силни утицај балских прилика на Веру није могао остати без последица које беху знатне, а које се огледају и у душевним променама, и у слободнијем кретању и опхођењу, и у новим погледима на живот, на себе и свет. И, док су те промене биле најпре слабије, не-приметније, почеле су се доцније јаче истицати.

Нада их је на њој одмах запазила, али се надала да ће оне, њеним утицајем, бити про-лазног карактера.

Вера је задужа била занесена мислима о милим јој тренуцима балским. У часовима рада с Надом више се пута није могла прибрati — буниле су је те мисли којима се радо занимала, што је Наду непријатно узбуђивало. Расејаност Верине опажала се нарочито за време Надина читања наредне лектире; често није знала о чему се читало.

Хвале и ласке којима је на балу предусретана, усадиле су јој у душу клицу таштине која се стаде нагло развијати. Она почиње да води рачун о својој лепоти на коју досад није много полагала; обраћа већу пажњу на тоалету и на-кит; разабира о свему што је модно и модерно. У домаћем кругу, поред оца и сестре, душа јој није више осећала потпуно задовољство; стаде јој јачати жудња за спољњим светом, за чешћим излазом на улицу, на корзо, у позориште, на концерте и на — нове балове. Неки унутрашњи

дила би се, када би се у породичном животу још гледало на њу као на шипарицу; очекивала је пажљивије опхођење и озбиљније схватање њенога мишљења.

Млада и безазлена голубица осетила је своју моћ, дохватила се крила, хтело јој се да буде слободна, да лети по својој вољи.

Промене код Вере доводиле су Наду у све већу бригу.

Верино опхођење, њене нове мисли и жеље, често су је збуњивале и плашиле; али се ипак уздала у своју досад неодољиву моћ над њом, верујући да ће лако сузбити све те настраности које су још у зачетку. И одиста, кад би Вера почела да брани какво своје мишљење или какву жељу, морала се често повлачiti испред Надиних разлога, што је Наду уверавало о свом још моћном утицају на њу. То јој је олакшавало бригу. А такви спорови међу њима нису ниуколико мењали њихове досадање сестринске односе. Напротив, свака победа Надиних разлога појачавала је у њељубав ка млађој сестри; а Вера је још и сад била убеђена да од сестринске и родитељске љубави нема веће на свету; па се и старала да Наду задовољи, избегавајући сваки јачи сукоб.

Нада се понајвише плашила настражних спољњих утицаја на Веру. Стога се, пре свега, старала да је сасвим одвоји од лакоумних другарица, Зоре и Маре, које су, примећујући у Наде све већу хладноћу, и саме престале са својим посетама код Вере. Али су се оне, унакнаду за то, чешће дописивале и извештавале о изласцима на корзо и Калимегдан, где би се могле састати. А кад се видело да Нада редовно прати Веру, смишљени су састанци код Верине Тета-Јуце, о којима Нада није могла ни наслутити, пуштајући Веру безбрежно саму код Јуце,

Вера се није могла лако одвојити од Зоре и Маре. Но то није долазило са југунства према сестри, за шта безазлена Вера не беше подобна, нити пак са велике љубави према другарицама које је и сама била готова да осуди са многих мана и настраности. Њу је к њима привлачило двоје: жудња за променама и јача радозналост. Поред свагдашњег монотоног живота у кући, требала јој је промена у слободнијем кретању, у изменјивању осећања и мисли о стварима и питањима, о којима јој је било неугодно да поведе реч с оцем или сестром. А радозналост ју је вукла за сазнавањем друштвених прилика, за новости са корза и журова, за мишљења о моди и модернизму, и за много што-шта. У њихову друштву осећала се слободном и задовољном. А оне су се и старале да је што присније вежу за себе.

Нада се нарочито прибојавала Верина додира с оним млађим »модерним« људима које није познавала. Бојала се колико њихове наметљивости и неприличне кокетерије, толико и Верина задовољства са ласкања којим су је обасипали. Бојала се да се у ње не развије јача симпатија или прерана љубав која би могла имати непријатних последица. Имала је на уму нарочито јунаке са балова, корза и журова, какви беху Боровић и Стјаћ, с којима се Вера и на студентском балу пријатно забављала. Стога јој је било врло цепријатно што се Боровић уз њих лепи, кад год би с њоме изишаља у щетњу.

Нада је још раније познала код Боровића особице које јој се нису ниуколико допадале; познала је његову неуздржљивост од сувишног и несмисленог ласкања, његово обигравање око свих имућних девојака, његову наметљивост и дркосост у опхођењу, и, његово претерано самохвалисање и парадирање научношћу и високим образовањем. Све те особине и на-

вике његове Вера ни раније, ни у своме балском заносу, није могла запазити у толикој мери да би их осуђивала. Ласкање није рачунала у мане, а од осталих особина његових опазила је само оне, које су се њој допадале: лепоту, симпатичност, модерност и — интелигентност. Ову последњу више је претпостављала по страним и модерним речима његовим, него ли по довољној оцени својој. У ње није још могло ни бити критичког погледа на људе и њихове особине. Она је у безазлености својој била склона да верује како су сви људи добри — треба само бити према њима добар и предуретљив; а мислила је да се зли и некарактерни људи, ако их има, одмах лако и познају као такви.

Бојећи се Боровићева утицаја на Веру, Нада је размишљала о начину, како би јој сузбила добро мишљење о њему, па саопшти своју бригу о томе и ујаку Паји који је и сам имао рђаво мишљење о Боровићу. Он предложи да олакшају Гојков чешћи приступ у кућу; о њему су обоје имали врло лепо мишљење. Вера би боље познала његову солидност и врлине које би бациле у засенак Боровићеву лакост и неизбиљност. А Гојко би, свакако, био и много боља прилика за Веру.

— Ето, могли бисмо га сутра позвати на вечерње посело, — предложи Паја, — па бих га ја довео.

— Али је сутра понедељак, — примети Нада, — а тог дана оца обично иде у Клуб Трговачке Омладине.

— Какав клуб? Ја незнам да постоји «Клуб Трговачке Омладине».

— Оца тако вели и — онда је истина.

— Добро. Можемо провести вече и без оце.

— Пристаем, — одобри Нада.

Паја је истог дана написао о томе писмо Гојку, свом добром пријатељу и другу још из

школе, и убрзо је добио повољан одговор. Гојку је ласкао тај позив, а вукла га је јака симпатија ка Вери, на коју је од студентског бала чешће мислио.

Али сутрадан увече, у заказано време, дође Паја без Гојка. Показа Нади негову карту на којој се извиђавао да «због непредвиђеног случаја» много жали што не може одржати реч. И Нада и Паја чудили су се његову недоласку.

— Гојко спречен, оца спречен!... Морам разабрати шта је од тога у истини, — говорише Паја.

А ево шта је било:

Гојко је тог дана извештен да се те вечери има извршити његов пријем у Браство Слободних Зидара.

Он је још раније пријавио био своју жељу за ступање у то хумано и културно друштво, па се изненадно десило да је баш за то вече одређен његов пријем са кога није могао изостати. Колико се Гојко морао пријатно изненадити, кад је при уласку у слободнозидарску ложу, на једном од почасних места њених, угледао свога добротвора, газда Николу, који га је, после извршеног пријема, братски загрлио. Био је блажен и усхићен.

Дакле је газда Скакавица, одиста, погодио кад је »сигурно мислио« да је Никола »фармазон«.

О том случају с Гојком није Паја још задugo могао ништа сазнати, поред свег наваљивања да сазна прави узрок његова недоласка на посело. А што је у томе и Никола био неискрен према кћерима, могло би се објаснити уверењем да би њима, радозналима, морао најдугачко и нашироко причати о Слободном Зидарству и о радовима у ложи, па је хтео да избегне неугодна му запитивања.

Кад је Паја доцније сазнао у чему је ствар, љутио се на свога пријатеља Гојка, па и на

зета Николу, што су у томе били тајанствени према њему, па је изјављивао жељу да и сам уђе у то друштво.

Вера је очекивала Боровићеву обећану посету. Али прође месец, па и два од бала, а он не одржа реч.

Верина се осећања ипак нису бунила са његова недоласка. Њена симпатија не беше још захватила дубљега корепа. Чудила се само његовој непажњи и према њој и према оци, своме добротвору. Кад је о томе повела реч с Надом, она је похитала само да јој каже, како јој се карактер тога господина «шиуколико не допада» и како се, са оцина нерасположења према њему »нимало не чуди његову недоласку«. Боровић им је, за време шетње, прилазио, али пред Надом нити се правдао за недолазак, нити га је Вера хтела питати за њу.

Од тог доба Вера је ређе мислила о Боровићу, и, можда би на њу и престала мислити, да се не деси случај који у њеној памети поново оживе слику његову.

Једног дана доби Вера писмо од Зоре. У том писму, на велико изненађење и запрепашћење њено, било је и Боровићево писмо за њу. Као да ју је жеравица опекла, испусти писмо, намргођена, узрујана.

»Каква смелост! — узбуђивала се Вера у мислима. — С каквим се правом усудио да покушава преписку са мном?... Шта би тек сеја мислила да сазна за његово писмо?...«

Чиста и безазлена душа Верина није могла разумети дрзак корак његов, као што не би могла поднети ни сенку сумње која би могла пасти на њену исправност и честитост. Њено солидно власницање није допуштало тако лакомуне неисправности.

Зора се у свом писму извињавала што је «на велико наваљивање његово» морала при-

стати да му учини ту «пријатељску услугу» коју он, уосталом, потпуно заслужује... Јоп ју је извештавала да ће упрви четвртак бити с Маром код Тета - Јуце, па и њу позива, али, разуме се, без Наде »која није за разговоре модерне и имтимније природе«...

Вера се подуже борила са собом, хоће ли одмах поцепати писмо, или ће га најпре прочитати да види разлог за његову смелост. Радозналост је победила. Писмо је гласило:

„Госпођице Вера, свестан сам непристојности коју чиним пишући Вам, али се уздаам у ваше додро и милосрдно срце да ће те ми оправстити.

Мада је велика жудња моја да Вас могу посетити, не могах је остварити ни до данас. То ме нагони да Вам пишем, како небисте имали неугодно мишљење о мени. Жалим што је разлог моме недоласку такве природе, да бих Вам га тек усмено могао саопштити — parole d'honneur. Надам се ускоро таквој прилици.

Од значајних за ме тренутака балских, кад сам ближе познао Вашу нежну и племениту душу, Ви сте, Госпођице Вера, задобили у мени великог поштоваоца онако, као што сам вазда непоколебиви поштовалац Вашег племенитог оца, мага великог добротвора. Ти обзире налажу ми да се и одсад вазда опходим према Вама и дому Вашем с дужном захвалнотку и оданошћу, с великим респектом и достојним поштетом.

Молим Вас да верујете како Вас особито поштује

Драгоје Боровић“.

Овакво писмо изненадило је Вери. Судећи по Боровићеву понашању на балу, очекивала је сасвим друкчији тон, са више топлине, ја-

чих израза осећања, дубљих излива симпатије, па можда и љубави. У њему не беше ни оног неуздржљивог ласкања којим је на балу обиловао! Уместо обожаваоца, занесеног чарима Вериним, он јој се сад јавља као »велики поштовалац«, јавља јој се као кћери племениног оца и великог добротвора свога!

Вера се слатко смејала.

Помишљала је да је писмо, можда, писано с обзиром на Наду, којој би могло допасти у руке. Али, мада у њему није налазиланичега зазорног, Нади га није хтела показивати — да је не би узбуђивала. Мучио је само некакав његов разлог о недоласку који би желео »усмено« да објасни. Но за њу није била много радизна. Нек чека »подесну« прилику.

Писмо је јпак поцепала на ситне комадиће.

Боровић је тим писмом постигао знатан успех: Вера је стекла мишљење о његовој »солидности«, и, убедила се јаче о »великој интелигентности« његовој.

6.

ПРВА РАЗМИРИЦА

Прошло је управо четири месеца од светосавског бала Университетске Омладине.

Беху настали лепи мајски дани, пријатни са благе топлине и сјајне ведрине. Улице и паркови беху оживели много јаче него раније. Калимегдан је и пре и после подне имао мноштво својих посетилаца који се наслаживаху дахом свежега ваздуха и пријатна зеленила његова. Густи цветни жбунови украшаваху и миомиром испуњаваху му простране стазе.

Нада је, као и обично пре подне, после доручка и довршених послова кућевних, седела крај отвореног прозора и читала. И, као обично, мисли јој често скретаху на Веру. Помишљала је на синоћно вече које су задовољно провели поред Паје, Јуце и — Гојка који им је сад чешће долазио. Вера је била необично весела, па је радо, без натеривања, свирала на клавиру и певала. И Нада је очекивала да ће она и данас бити ведра и весела... Шум супротних врата отрже је из замишљености, па погледа на њих

Вера уђе. Она је говорила собарици за собом:

— Отићи ћете, Ана, модискињи да питате, зашто ми није послала нове шешире на избор... Свратићете и код Берте за хаљину... требало је још јуче да буде готова.

— Разумем, — рече собарица.

Нада се угризе за усну, па је гледаше за-

чуђено. И Верина данашња тоалета с накитом, и њене поруке собарици, и доста охоло држање које би једва доликовала каквој зрелијој дами, — све ју је изненађивало... О новим шеширима није јој ништа говорила, а већ се снабдела за сезону... Али се брзо стиша, па мирно проговори собарици:

— Свратићете, Ана, и код књижара Цвијановића за моју наручбину књига... ваљда је већ приспела.

Собарица се поклони и изиђе.

Вера брзо приђе Нади. Пољубише се.

— Данас сам, сејо, била брзо готова, је ли?

— Брзо? осмехну се Нада, претећи јој прстом. — Више од једног часа!

— Ана је крива! Никад ми не спреми на време све што треба за тоалету, — тужаше се Вера, а затим кокетно упита:

— Како ти се данас допадам, сејо?

Вера је била у помодној, краткој и узаној хаљини која јој је лепо оцртавала развијена и пуначка бедра. На њој је био и накит што га је на балу имала; а на левој страни млађаних груди, лако заталасаних под свиленом љубичастом блузом, имала је свежу и повећу мајску ружу.. Пунани образи и мале румене усне имаћају још детињске свежине, али је блистави сјај очију одавао доба, када се већ изишло из детињасте безазлености. Сав изглед њен представљао је одраслог девојчурка, шипарцу, која се силом гура у девојачку зрелост. То је ружин пупољак који се почeo развијати, па намамљује лепотом крунице и заноси свежином мирисног даха свог.

Нада остави књигу, па је гледаше нежним погледом сестре која је необично воли.

— Лепа си ми, дивна, као и вазда! Само — Вера је лако удари по руци.

— Знам већ, сејо: прекор са накита! Али мислим с Маром и Зором у шетњу... обећала

сам им. У ово доба пре подне на Калимегдану је шетња најпријатнија... Сјајни зраци сунчани... ваздух пун кисеоника... зар не?

Наду непријатно дирну тај излазак са Зором и Маром а без ње. Не би је хтела саму пуштати с њима, а помислила је да им се тамо може придружити и какав модерни каваљер, какав Боровић, па се брзо одлучи да пође с њима, мада јој је то доба било неугодно за излазак.

— Да, ваздух, кисеоник... Брзо ћу се и ја спремити. Али... нашто је за шетњу било потребно кићење?... Разумем још ради бала, па ако хоћеш и ради позоришта и концерата; али ради улице и Калимегдана —

— Мало накита није никад од штете, — говораше Вера дosta срдито, па приђе огледалу.

— И оци се овако допадам.

— Да, његова маза...

— Боље реци: оцина милошта...

— ...коју не би требало проиграти, — додеде Нада брзо. — Допусти, Вера, да кажем што мислим... Од неког времена почињеш занемаривати добре савете и разлоге...

— О знам их! — рече Вера с ироничним осмехом, па стаде брзо рећати: — «Права је лепота у природној простоти»... Уметници никад не кинђуре своје моделе»... »Кинђурење одликује низки ступањ образованости»... и тако даље. Хахаха!...

Тај иронични тон Верин изненади и узбуни Наду, али се она ипак савлада, па јој благо говораше:

— Збиља, Вера, нашто је потребан накит твоме дивном лицу и сјајним очима? Та он им само одузима од лепоте!... Нека се ките оне, којима је природа била маћеха.

— Али ја волим накит. Наши су укуси различни.

— Ах, Вера! Доскора нам беху једнаки и

укуси и мисли и осећања... Твој се укус почиње квартити. Радо идеши за модом и модерношћу, али се права модерност не огледа у кићењу и луксузу...

Вера напући усне: — Како ко схвата модерност.

Она стаде ходати по соби, а у мислима чудила се Нади што јој чини такве замерке... »Та цео женски свет иде данас за модом и модерношћу, зашто бити ван света!«...

Чудне су то појаве мода и модерност!

»Журнал« је објавио нов крој хаљина, нов облик шешира, обуће, сунцобрана... и већ после два-три дана сретате на улици по коју срећну даму, како поносно пролази поред вас у новој моди. А после кратког времена ви се зачудите, кад се пре напунише трговачки магацини том модом, кад пре она захвати и младо и старо, како брзо овлада као каква зараза или, боље рећи, као поплава која неосетно а нагло при долази и продире у улице, дворишта, куће!...

Је ли што модно, за њим се без оклеваша јури. Ту вам неће, управо, не сме ни једна изостати. Не пита се је ли то добро и лепо, је ли укусно и допадљиво; не води се брига ни да ли по кроју и боји доликује сваком лицу и стасу, да ли је солидно или раскалашно, да ли је раскошно и пристојно за материјално стање, — мора се имати! И, што је карактеристично, промене у моди врло су честе... Ви, родитељи и мужеви који волите своје кћери и супруге, будите предусретљиви, покажите им своју љубав. Оне ће вас волети и у звезде ковати. А тешко вама ако уцвелите своје најмилије!...

Да ли је разлог овом јурењу за модом у томе, што женскиње мисли да ће се тиме боље допasti мушкињу? Или је лакомост за новачењем и подражавањем захватила дубљега корена

у самој живљој и нервнијој природи њиховој? Или је подстицај на то у нерасудности оних људи, који на женскиње гледају као на лепе и шарене лутке?... Остављамо одговоре на ова питања читаоцима, нека их сами потраже.

Мушкиње је у том погледу нешто уздржљивије, мало теке прима новачења и мало више води рачун о доброти и укусу. Стога су, ваљда, промене у мушкиј моди бивале ређе. Али и ту има dandy-а који трче за свачим што се назвало модом и модерношћу. То су «модерни јунаци» који се почињу јављати све у већем броју на улици, на корзу, на журовима, у позоришту...

Тако се јури и за *модерним идејама* и *принципима*.

Нове идеје и принципи о човеку и свету, о животу и кретању у друштву, узимају све више маха. У доба, у коме се дешавају догађаји наше приповетке, било је руководно начело свих тих модерних идеја: *индивидујална слобода и самосталност*, — начело одвеће примијтивно за омладину оба пола. И мушки и женско тежило је да се еманципишу, да се ослободи домаћих и друштвених обавеза и стега, да се слободно креће по своме нахођењу и својој вољи.

С времена на време подухињују западни ветрови који нам доносе таласе нове културе. Њој предњаче идеје и принципи који се почињу хватати у конштац са старим навикама и појмовима о животу који се упорно бране. До скора је консерватизам био готово општа одлика београдских грађана и њихова породична живота; он је спречавао нагле промене, уступајући врло лагано, корак по корак, пред културним таласима који су га запљускivalи. Јавни и друштвени живот лакше је подложен новом утицају него породични. Културни је напредак без потреса, али поуздано, освајао земљиште, захватавајући најпосле и породични живот, одр-

жаван у консерватизму родитељским ауторитетом. Да тај отпор ослаби, помаже у породици њена омладина која се лакше задобива културним напретцима.

Тако је бивало, па тако ће и одсад бити.

Али, докле се културни напредак раније споро кретао, дотле је данас, у доба напреднијих саобраћајних средстава, много бржи, па и његово надирање у друштвени и породични живот много лакше, што нарочито важи за његове претходнице — за моду и модернизам. Њему помажу: журналистика са својим извештајима, брз улични покрет, модни и модерни салони, трговачки магазини с обиљем модерне робе... За омладину кућа и породица постају монотони, тескобни, досадни; она хоће ширине слободе; њу намамљује живот ван куће — друштво, кафана, журови, клубови; у њима се сазнају новости, претресају нове идеје и принципи, дискутују питања о науци и уметности, о дневним друштвеним и политичким догађајима...

То су последице нове културе и цивилизације које неминовно утичу на бржи преобрађај друштва и породице.

Али у њиховом надирању често предњаче погрешно схваћене идеје и принципи који се увлаче под маском модерности, као што је то било у многоме у доба ових догађаја. Па ипак за њима јуре и мушки и женски, не разбирајући о каквоћи њиховој; јуре само да не изостану, »да их време не прегази«. Породични и родитељски ауторитет постају немоћни да сузбију настраности и погрешке тако схваћених идеја и принципа — омладина им се отрже из руку, хоће слободе и самосталности.

У том погледу ова је година била много живља и напреднија него прошаста. Модернизам је претио да преокрене све из основе, како досадање појмове о животу, тако и сам живот

друштвени и породични. Почеко је постајати зараза коју је ваљало брижљиво лечити.

И нашу млађану и безазлену Вери почeo је захватати овај вртлог моде и модернизма.

Вера је већ окусила сладости што их пружа спољњи модерни свет. Промене, које су се од универзитетског бала јављале у њеним мислима и жељама, појачаване су бржим развојем прелазног јој доба. Уз то и јак утицај другарица чинио је да се осети слободнијом и да се пода модерном ветру у жељи да »иде за културним напретком.« Била је склона да верује да је све добро и лепо што је ново и модерно. Примамљивао ју је улични и друштвени живот, у коме је за њу било миле намаме и ласке, па је занемаривала и Надине часове и ручне радове своје.

Нада пак, по својој женској консервативности, каква се ређе срета, остајала је вазда доследна своме нахођењу. Модерне идеје, онако исто као и модерну ношњу, процењивала је са свога утврђеног гледишта које јој није допуштало да се лако повија за новинама. Веровала је у културни напредак у животу, али је налазила да свака новина не чини напредак. Била је убеђена да није вазда добро и лепо оно што је ново; а да оно, што се дужим временом утврдило као добро и лепо, не може застарати, остаје вазда добро и лепо. Домаћи живот био јој је средиште у коме се задовољно и поуздано кретала... Тако је чврсто исповедала и начела о врлинама и моралу којима је запојена у родитељској кући и школи, старајући се да се о њих никад не огреши. И та сталност у одржавању себе на висини својих убеђења чинила ју је отпорном, несавитљивом, снажном.

Вера је осећала ту снагу па се још повијала за њом. Али то повијање, које је раније бивало драговољно и по навици да је све до-

бро и паметно што би Нада рекла и саветовала, сад је почело постајати невољно и нелагодно. Неостваривање сопствених мисли и жеља остављало би нешто непријатнога, нешто болнога у млађаној јој души. То ју је сада подстицало да своје мишљење слободније истиче и брани.

Данашње понашање Верино Наду је јаче изненадило и забринуло. У њеној иронији и срдитости којима је предусретала примедбе о накиту, чинило јој се да има и нечега зловљеног, јогунастог, пркосног — црте које досад није показивала. Нада је и раније приметила њено слободније резоновање и заступање свога мишљења, па их је, не без разлога, приписивала утицају другарица. Али је сметала с ума прелазност доба Верина, када се такве појаве почињу јаче истицати, и када се супротна расположења често и брзо смењују. Сад озбиљна, ташта, кокетна, упорна и јогунаста, убрзо ће опет бити весела, скромна, нежна, мила и послушна. Али је Нада пре свега сестра која јако воли, па је осећала бол у души са тих појава — са Верине »необазривости« према њој. Не, не сме пуштати да се те настраности сасвим уселе у душу њену. Та Вера је њена васпитница и љубимица — она мора бити узорита у сваком погледу!

Али, право рећи, и тај пркос, и то мало ироније, и покушај да сестри противречи — све је то на Вери било допадљиво. Њене мало напућене усне и мало мргодан поглед, њен ироничан осмех и усиљена озбиљност — како је све то било безазлено, како ју је чинило милим! Подсећала је на децу како мила изгледају брњајући речи које не разумеју, или љутећи се на речи којима им се ласка.

Има лица која су лепа и кад се смеју, и кад плачу. Кад је Вера говорила, било да исказује радост било срдитост, немогућно беше слу-

шати је без осмејка, без задовољства. Кад би изјављивала жељу какву, ма и настрану, тешко је било одолети да јој се не испуни. Отац је без поговора задовољио, грећи је и љубећи. А Нада би издржала са собом повећу борбу између сестринске љубави и потребе да је изведе на пут разлога.

Забринута Нада данашњим држањем Вериним, продужи с прекорима да би јасније видела шта је код ње.

— Не, не, Вера! Твој се укус квари утицајем »модерне« школе — твојих красних другарица.

— Незнам шта би могла имати против њих?... Зора је духовита, има фини укус; а у Маре је јака интелигенција — прави модерни филозоф, како смо је и прозвали... Нису оне ниуколико криве што ми се допадају.

На Надину лицу показа се јача румен, а благи и тихи тон гласа постаде јој мало оштрији и бржи:

— Доиста је чудно, Вера, како су ти се оне могле допасти!... Таште каћиперке, без со-лидног образовања а лошег васпитања, оне парадирају под маском лажне модерности и на-карадије моде. Мисле да се симпатије теку луксузом, да се култура огледа у раскалашној слободи, да се образованост покazuје у понављању неколико француских израза и слободоумних принципа!... У томе и јесте узрок што се у отменим и интелигентним круговима гледа под-смешљивим погледима на нас женскиње из трговачког реда.

Код Вере се, зачудо, продужавало пркосно расположење. Она је за време Надина говора села у столицу за љуљање, па се немарно нијала. Затим рече живље:

— Не признајем никаквом кругу већу отменост и интелигентност.

Нада је само погледа, па продужи:

— Зора је зауздала добродушну мајку, па незна за границе пристојности. А Мара, твој «модерни филозоф», хтела би тоалетом да покаже богаство свога оца... Шта ли тек да се каже о вашој Клајићевој која натерује оца, скромног чиновника, да пише менице зарад слудог луксуса њена!...

— Ништа ми није стало до њихових породичних и материјалних односа, — примети Вера, продужујући љуљање.

— Требало би, Вера, водити мало више рачуна о својој дружби... Јунакиње улице и корза, оне се упуштају у кокетовање с људма сумњиве карактерности и допуштају себи слободу, какву солидан свет назива развратом!

— О, чудац је тај «солидни» свет! — рече Вера живо и брзо устаде. — Маскирана солидност... застарели појмови... наметљиво тутописање!...

Нада је узбуђено гледаше. Никада је такву не виде. Забринута, и сама устаде, приће јој и ухвати је за руку, говорећи благим тоном:

— Вера! Оно, што ме је највише забринуло, то је: што су мишљења и савети твојих лакомислених другарица постали ближи твоме срцу него моји, сестрички!...

Благи тон њених речи смири и Вери. Гледала је у под као да се стидела своје напрасности. Ђеше јој жао забринуте сеје, па рече нејкније:

— Не брини се, сејо! Оне не владају мноме.

— Мислим да се не варам... Ти, интелигентија и образованија, допушташ да те води њихово безумље!

— Не! Вазда се старам да критички оцењујем њихове речи и мисли... Допусти да ти искрено кажем идеју до које сам дошла. Она је у *самосталнијем* мишљењу и *слободнијем* кретању у животу изван *туђег* утицаја... Тре-

бало би се понајвише ослањати на себе и своје мисли као најпоузданје...

— Тако! — гледаше је Нада згрануто.

Видећи Надино запрепашћење, Вера се поплаши својих речи, мада је мислила да у њима нема ничега настреног. Али сад више није могла назад, па похита да правда своје гледиште:

— Допусти, сејо, да ти кажем своје разлоге... На друштвени живот и свет почињем гледати друкчије него досад. Од њих се човек не може оградити кинеским зидом. А свако мишљење о њима, стечено по представама других, било би нетачно, погрешно... Живот и свет треба познати *својим очима, својим искуством*. Бити непрестано под туђим утицајем, значи немоћи се развити, значи остати вечито глумац у туђој улози. Зар не?

Слушајући је, Нада се све више зграњавала, па се у чуду питала: је ли то њена Вера што тако говори? Шта је њу, безазлену шипарицу, могло узбунити и покренути на тако крупне мисли?... Не, није то Вера, то други кроз њу говоре. Она се у друштвеном животу није кретала толико, да би сама могла стећи такво мишљење, нити је до њега дошла лектиром коју је за њу пробрала... Не, не, то је свакако туђи утицај, Зорин, Марин... можда и Боровићев...

— Вера! Све ме више изненађујеш!...

— Чини ми се да су моји разлози прости, јасни...

— Нада помисли да јој разлоге предусретне комичном иронијом, али ипак нађе да се разлози поузданје сузбијају разлозима, па отпоче:

— Твоје речи, Вера —

— Молим, допусти да довршим, — прекиде је Вера брзо. — Мислим да свак треба да тежи развоју сопствене природе, упапрећењу сопственог духа. У слободном кретању поузда-

није се напредује. Може се и грешити, али се тече *искуство*, постиже *усавршавање*. Зар не?

— Твоје ме речи доиста збуњују —

— Збуњују? — упита Вера с осмехом.

— Да, јако збуњују!... Али не зато, што би у њима било непоречне истине, већ зато, што их исповедаш тврдо као »Вјерују«...

Вера се узбиљи, па је гледаше и слушаше пажљиво.

— Не, Вера, оне се само чине да имају неког смисла... Слободно кретање, самосталност, сопствено искуство, сопствено усавршавање... о! све лепе и звучне речи, све намамљиви појмови, чијем остварењу људи и у зрелије доба само теже, покушавајући узалудно да се отму од туђег утицаја, да буду сами себи довољни, да сами својим духом господаре...

— Потребна је само *јача волја*, — примиши Вера.

— Да се стече *разумна волја*, потребна је спрема, образованост, добар упут... Многи мисле, као ти, да је туђе знање и искуство неизуздано и непотребно. Бесмислица!... У човекову развијању и усавршавању туђа је помоћ неминовна. За сваки рад, за сваку струку потребан је упут, потребно је туђе искуство; па тако је и за начин живљења и опходења у кући и у друштву... Нашто би нам иначе биле све школе, све старање око васпитавања и образовања, око спреме за стручни рад?... У прераној жељи за самосталношћу лако се оде на стрампутицу опасну и штетну... Младој шиљици потребна је притка да је ветар не саломи... Коришћење туђим знањем и искуством, Вера, немиловна је погодба за свако солидно образовање.

— У мене, сејо, у моме васпитању и образовању, мислим, имаовоно солидне основе за слободније и самосталније кретање у жи-

воту без бојазни од лутања стрампутицом. А ти ми говориш као да сам још девојчица!

— То не, али знам поуздано да ниси још сазрела за слободан и самосталан живот... Теби и твојим годинама, Вера, не пристоје ни речи ни идеје о којима говориш, нити одлучност којом их исповедаш, па ми личиш — да се послужим твојим речима — на глумца у туђој улози. Представљаш ми слику стармалог, слику дечка с очевим шеширом и наочарима, слику комичара у улози трагичног јуниака!... Та улога, Вера, није твоја; она ти је наметнута, сугерирана; она је више смешна него озбиљна.

Нада се није могла уздржати да на тај начин не исмеје Верине идеје и разлоге. И Вери је, одиста, бунио тај подсмеха, али је ипак ћутала оборене главе, ходајући по соби. А Нада, загрејана својом наставничком улогом, продужи:

— Причекај, Вера, буди стрпљива! Доћи ће и то време, када ћеш се, без опасности од лутања, моћи слободније и самосталније кретати у животу. Причекај!

Вера се колебала. Није имала разлога против Надиног мишљења; осећала се унеколико побеђеном; али је неко јогунасто расположење задржало да то призна, па рече:

— Твоји разлози изгледају оправдани, али... извини, не убеђују.

Такав одговор уздрма Надине нерве. Никад јој досад не беше потребно толико речи за објашњење с њоме, па јој ипак речи остаће узалудне. Виде потребу за јачим потресом душе њене, па болно говораше:

— Ax, Вера! То је само зато, што *нећеш* да их примиш!... Сва моја брига кроз толико година као да је била узалудна. Брижљиво однеговано васпитање твоје почиње се растапати као кула од леда; нежност и безазленост млађане ти душе губе се брзо као водени мехури; а ум ти је још магловитим велом обавијен,

није се напредује. Може се и грешити, али се стече *искуство*, постиже *усавршавање*. Зар не?

— Твоје ме речи доиста збуњују —

— Збуњују? — упита Вера с осмехом.

— Да, јако збуњују!... Али не зато, што би у њима било непоречне истине, већ зато, што их исповедаш тврдо као »Вјерују«,, Вера се узбиљи, па је гледаше и слушаше пажљиво.

— Не, Вера, оне се само чине да имају неког смисла... Слободно кретање, самосталност, сопствено искуство, сопствено усавршавање... о! све лене и звучне речи, све намамљиви појмови, чијем остварењу људи и у зрелије доба само теже, покушавајући узалудно да се отму од туђег утицаја, да буду сами себи довљни, да сами својим духом господаре...

— Потребна је само јача вола, — примети Вера.

— Да се стече разумна вола, потребна је спрема, образованост, добар упут... Многи мисле, као ти, да је туђе знање и искуство непоуздано и непотребно. Бесмислица!... У човекову развијању и усавршавању туђа је помоћ неминовна. За сваки рад, за сваку струку потребан је упут, потребно је туђе искуство; па тако је и за начин живљења и опходења у кући и у друштву... Нашто би нам иначе биле све школе, све старање око васпитавања и образовања, око спреме за стручни рад?... У прераној жељи за самосталношћу лако се оде на стрампутицу опасну и штетну... Младој шиљици потребна је притка да је ветар не саломи... Коришћење туђим знањем и искуством, Вера, неминовна је погодба за свако солидно образовање.

— У мене, сејо, у моме васпитању и образовању, мислим, има доволно солидне основе за слободније и самосталније кретање у жи-

воту без бојазни од лутања стрампутицом. А ти ми говориш као да сам још девојчица!

— То не, али знам поуздано да ниси још сазрела за слободан и самосталан живот... Теби и твојим годинама, Вера, не пристоје ни речи ни идеје о којима говориш, нити одлучност којом их исповедаш, па ми личиш — да се послужим твојим речима — на глумца у туђој улози. Представљаш ми слику стармалог, слику дечка с очевим шеширом и наочарима, слику комичара у улози трагичног јунака!... Та улога, Вера, није твоја; она ти је наметнута, сугерирана; она је више смешна него озбиљна.

Нада се није могла уздржати да на тај начин не исмеје Верине идеје и разлоге. И Вера је, одиста, бунио тај подсмеха, али је ипак ћутала оборене главе, ходајући по соби. А Нада, загрејана својом наставничком улогом, продужи:

— Причекај, Вера, буди стрпљива! Дођи ће и то време, када ћеш се, без опасности од лутања, моћи слободније и самосталније кретати у животу. Причекај!

Вера се колебала. Није имала разлога против Надиног мишљења; осећала се унеколико побеђеном; али је неко јогунасто расположење задржало да то призна, па рече:

— Твоји разлози изгледају оправдани, али... извини, не убеђују.

Такав одговор уздрма Надине нерве. Никад јој досад не беше потребно толико речи за објашњење с њоме, па јој ипак речи остаће узалудне. Виде потребу за јачим потресом душе њене, па болно говораше:

— Ax, Вера! То је само зато, што *нејеш* да их примиш!... Сва моја брига кроз толико година као да је била узалудна. Брижљиво однеговано васпитање твоје почиње се растапати као кула од леда; нежност и безазленост млађане ти душе губе се брзо као водени мехури; а ум ти је још магловитим велом обавијен,

те не уме да разликује добро и зло!... Гледам и чудим се како с дана у дан настају код тебе све веће промене, неочекиване, настране; откривам чудне мисли и жудње, лакоумне и опасне; — па се у страху питам, да ли ће те настрапности остати трајне црте карактера твога?!

Нада се није преварила. Њене су речи одиста заталасале Верину душу: она зајеца и покри очи.

— Ох, сејо! Твоји ми прекори задају бол за болом. Никад ниси била толико немилостива!

Нада јој приђе и нежно загрли.

— Мила Вера! Твоје су ми сузе драгоцені доказ да ти је душа чиста и нежна. Истинитост и опорост мојих речи изазвале су у њој неминовни бол. То ме охрабрује. А буди уверена да су моји прекори потицали из бистрого врела сестринске љубави.

Вера је била јако узбуђена. У млађаној глави ројиле су се мисли у којима се није умела наћи. Улога одрасле и зреле девојке, у којој се тако радо находила, наједанпут ишчезе; израз лица јој доби изглед скрушености; осећала се пред Надом као простодушна девојчица, готова да моли за опроштај, па говораше кроз плач:

— У својим мислима и жељама ја, сејо, могу и грешити, али не увиђам да су то тако крупне грешке које би те толико забринуле. Извини, била сам брзоплета и нерасудна!... Ево, учини ју ти по вољи: дајем ти реч да ћу избегавати састанке с Маром и Зором; нећу данас ни у штетњу с њима... А не треба ми ни ово —

Ту Вера стаде скидати огрлицу, букет и гривне, и бацати на сто, па узбуђено загрли сестру, говорећи:

— Твоја ми је љубав дражка од свега на свету.

Нади се засјаше сузе у очима. Пред њоме је сад била она мила, безазлена и послушна

Вера, кајву је заволела свом сестринском душом, па ју је грлила и љубила.

— Како си ми мила! Како мила!...

У срдачном загрљају Нада је с њоме лагано ходала по соби, говорећи радосно и нежно:

— Последњих дана, Вера, изгледало ми је да избегаваш разговор са мном. Но сад ћемо опет бити непрестано заједно... Продужићемо и прекинуте часове енглеског језика... и читање Балзака... и започете ручне радове... је ли?

Вера је пољуби у знак одобравања.

— Незнаш, Вера, колико сам задовољна и срећна што се наш разговор, за који сам предвиђала јачу буру, завршио споразумом и сестринском љубављу.

— Надам се да неће више бити узрок који би те о мени могли забринути.

То беше искрено веровање Верино у овом тренутку. Сад је и сама увиђала и признавала да су, поред Зоре и Маре, у ње узимале мања мисли о слободнијем кретању и самосталнијем мишљењу, као и жудња за модом и луксузом; па се у себи и зарицала да ће се вазда држати само Надиних савета.

Нови срдачни пољупци беху одјеци велике љубави која је у том тренутку загревала сестринска срца њихова.

хоће, — рече Никола с осмехом у коме је било дosta ироније.

Никола је о Боровићу, док се школовао као питомац његов, имао лепо мишљење и надао се да ће бити ваљан по струци за коју се спремао и честит човек по карактеру. Али је Боровић, као млади чиновник, проиграо то поверење неким неисправностима у понашању и животу; а прошасте је године учинио повећу позајмицу од Николе, коју не само што није измирио у обећаном року, већ се није ни изванио, избегавајући долазак у кућу, па и сусрет са својим добротвором. Стога је Никола и помислио да се долазак његов тиче или старог дуговања или, можда, и нове позајмице.

Изненађен његовим доласком, Никола помисли најпре, хоће ли га примити: требало би том младом незахвалнику дати прилику да осети последице своје неисправности. Његово уклањање од добротвора свога јако га је тиштало. Али добро срце Николино, које би му лако и дуг опростило, не допусти да се затворе врата пред овим лакоумним младим човеком који ће, можда, доцније увидети и загладити своје погрешке, учињене у лакој нерасудности: па рече собарици:

— Нек изволи млади господин доктор... Но не, чекајте, Ана... Потребно је да се спремим и за министарство... Уведите господина доктора, бићу брзо готов.

Никола оде у своју собу, а Ана отвори врата од предсобља.

— Извол'те, господин докторе!
Борорић уђе с цилиндром у руци, гледајући по соби.

— Извол'те сести... Господар ће брзо доћи.
— Врло сте љубазни и мили! — рече Боровић и помилова собарицу, гледајући је дрско у очи.

Ана поцрвени као рак, па брзо изиђе.

7.

НЕНАДНА ПРОШЕВИНА.

После неколико дана газда Никола је, у кућној одећи својој, а у соби за дневни боравак, седео за писаћим столом и читao новине.

Била је недеља, око десет часова пре подне. У недељне и празничне дане Никола је остајао дуже дома, проводећи време у читању или у разговору с кћерима о кућним потребама. Нада се беше задржала с Вером у њеној соби око енглеског језика.

Уђе собарица и предаде писмо, говорећи:

— Служитељ из министарства чека у предсобљу.

Никола остави новине, отвори писмо и прочита. Затим написа на завоју своје име и пружи собарици:

— Подажте му, Ана. Може ићи.

Собарица изиђе.

— Хм! Господин Министар Привреде, — Никола се лако накашља. — Моли за састанак у министарству у 11 часова »ради саветовања о важним питањима трговинским...« Лепо. — Затим пусти писмо на сто, погледа на сâт, па продужи читање новина.

Наскоро собарица опет уђе и предаде посетницу:

— Господин жели разговор о »важној ствари.«

— А! Dr. Драгоје Боровић!... Знам шта

Оставши сам у соби, Боровић приђе повећем овалном столу, застрвеном жанилским застором, па коме су се находиле две велике кинеске вазе са свежим цвећем и неколико књига у елегантном повезу; па спусти цилиндар на њу, примаче једну вазу с цвећем и помириса; а затим стаде загледати књиге на столу: — Алфонс Доде... Дикенс... Балзак... Жорж Санд... Хм! — говораше, подижући обрве и задовољно климајући главом. — По свему се види отмена трговачка кућа!...

У мислима својим назирао је Боројевић своју лепшу и срећнију будућност; али је те мисли пратила нервозна бојазан: како ли ће га Никола примити?

Боровић је био у 26. години. Лепушкаст и елегантно одевен по тадаљој најновијој моди: у црном жакету и белом свиленом прснику, с белом краватном и рукавицама, и великим црвеном ружом у жакетској руци; панталоне пругасто сиве боје, при дну повијене, а испод њих беле камашне и лакована обућа шиљастог врха. Црна и густа коса с раздељком по средини била му је, као и на студентском балу, коврачсто фризирана, а танки мали брчићи уздигнути уз образе.

У његову изразу лица огледало се поуздање у себе. Мало кукаст и повећи нос, оштар поглед који се у вас упија, и уздигнуто чело, одаваху смелост којом је нарочито женскиње освајао. На танким уснама, вазда готовим на осмејак, лебдело је нешто неодређено, скривено, лукаво. Држање му је уопште било надмено, охоло. Честа употреба страних речи и израза у свагдашњем говору сведочила је о сујети и амбициозности његовој.

Боровић је син неког ситничара са Уба, танкога стања, који је каткад долазио у Београд и свраћао у Николину радњу да се снабде

памуком и платном за сељаке. Учио је гимназију најпре у Ваљеву, а затим је довршио у Београду послужујући. Пошто је одлично положио испит зрелости, прими га Никола за свога питомца ради даљег школовања на страним универзитетима, где се најпре одао био правним студијама, а затим финансиско-економним. После пет година вратио се у Београд с докторском дипломом, па је одмах у једном министарству добио за писара прве класе; и сад већ, после непуне две године, нестриљиво је очекивао секретарски положај.

На њега и његову спрему полагање су многе наде. Говорило се и о његовој кандидацији за једну од универзитетских катедара. Али се он, гоњен амбициозношћу, старао да у државној служби заузме што видији положај, спремајући се и за дипломатску каријеру; па је пасково прешао и у министарство «иностраних дела». Он није био идеалиста; њега не кретаху на рад ни наука нити какви виши идеали — ти обични покретачи омладине његова доба. Материјализам беше пројмао и ум и душу његову. Положај и богаство беху му главни циљ у раду и животу: и за тај циљ показивао је довољно практичне подобности. Умео се наћи како у служби, у задобивању повољног мишљења код претпостављених, тако и у београдским друштвима, где је текао глас врло интелигентног и образованог младог човека.

Жудећи за богаством, Боровић ипак није био тврдица, што је обична особина великих материјалиста. Напротив, новац није чиуко-лико штедео; расипао га је, уверен да ће га та издашност уздизати у очима околине. Новац, што га је добио продајом неког малог наслеђеног имања на Убу, убрзо је потрошио. Па како сем плате иије имао других прихода, а плата не беше довољна за каваљерско трајење и угоднији модернији живот, натоварио је на

себе повише дугова које није могао на време измиравати, што га је врло често доводило у врло неугодан положај. Сва му нада беше управљена на бржу каријеру у служби и — на богату женидбу.

У склад с његовим смеровима ишло је и задобивање симпатија у женским круговима. Он је био један од главних представника оног кола наметљивих и смелих млађих људи који се одликоваху «модерношћу» у идејама, принципима, ношњи и животу, и који се истичаху као јунаци балова, журова и корза. Смело је улазио у отмене и утицајне кругове које је умео придобивати својим елегантним манирима, допадљивом спољашњошћу и ласкањем. Био је предмет особите пажње женскиња и — предмет завидљивости службених другова.

Није чудо што су се београдске госпођицеје како за њу интересовале. Налазиле су да је врло интелигентан, модеран и — «врло леп»; па је и важио као једна од најбољих партија за женидбу. А он — старао се да у своме бележнику попуни списак најимућнијих девојака београдских.

По повратку са студија био је често гост у кући Николиној, а нарочито на ручковима о већим празницима. Али је Никола, познавши боље његове настрane склоности и неисправности, брзо охладнео према њему. Као што смо већ видели, ни Нади се није допадала његова разметљивост. А Вера тада не беше још заинтересована њиме.

Помућен однос са својим добротвором представљао је за Боровића врло мучно и тугаљиво питање. Изненађен Верином појавом на балу, задобивен њеним телесним чарима и — њеним, свакако, великим миразом, њему је намах синула мисао о дивној партији за њега, па је тада врло радосно прихватио Верин позив за посету, за коју ипак није имао довољно смелости. Тре-

бало је најпре макако и што пре изравнати помућене односе. Али како? То му беше најближније питање.

Најпре се старао да нађе новаца на другој страни и одужи свој дуг Николи, надајући се тиме да ће оживети своје раније поверење. Али је сума била позамашна, а он презадужен, не могаде је досад остварити. Но како је до знао да је Никола члан Слободног Зидарства, брзо се одлучи на пријаву за пријем, верујући да би тада Никола, у том братском удружењу, гледао на њу другим очима. Али како се не мало изненадио кад је, после писмене пријаве преко једног познаника, за кога је знао да је слободни зидар, добио одговор: да је Слоб. Зидарство таква устанак, каква не може задовољити његове познате амбиције... Ту, где је поуздано рачунао да ће, као интелигентан човек, с изгледом на ванредну каријеру у служби, бити оберучке примљен — ту га одбијају! Невероватно!... Отада је постао велики противник слободних зидара.

Све то омело је Боровића да испуни своје обећање о посети. После писма, послатог Вери преко Зоре, очекивао је повољну прилику за састапак с њоме. Сусрет у шетњи на корзу, а у пратњи Наде, није била подесна прилика у којој би могао развити сву раскошност своје речитости и галантерије, којима је мислио освојити безазлену Веру. Поред свих недаћа за поправку односа према оцу, он не клону, већ смело покуша придобивање кћери... Лов је драгоцен, ваља похитати, ваља уложити сав ум, сву енергију, да се та дивна птица улови.

Тога ради намисли да се користи пријатељским односима с Верином Тета-Јуцом, код које је она чешће долазила. Још као ћак ваљевске гимназије послуживао је код Јуцина мужа Филипа, тада писара у српској канцеларији. И одиста, тај му је план већ у два маха

испадао за руком. Код Јуце су се и Зора и Мара састајале с Вером, о чему Нада није имала ни појма.

Јучераны састанак Боровићев с Вером код Тета-Јуце био је за њега врло значајан. О њеној симпатији коју није умела прикрити, био је потпuno уверен. Она се осећала задовољна његовим ласкама и изјавама необичне најлоности. И он похита да искористи тај повољни тренутак: одважи се да јој, пола у шали пола у збиљи, каже како ће је у оце »запросити.« Вера је ту смелост његову разумела као шалу, па се простодушно смејала, не дајући на то никаква одговора. Шта више, та јој се шала допала, јер јој је казивала да је он заљубљен у њу, што јој је годило. Али није могла ни помислiti да би он тако важан корак, до кога јој тада не беше нимало стало, предузео без нарочита споразума и одobreња њена. Та она није још ни заљубљена у њега!... Али је Боровић наивно понашање Верину схватио као пристанак.

То га је и осмелило на данашњи корак.

Мада је зазирао од Николина расположења, тврдо је рачунао на успех, кад је само Веру придобио. Веровао је да је она већ и заљубљена у њега, толико се уздао у моћ свога задобијања. А бојао се да му тако леп лов не измакне, знајући за честе Гојкове посете у дому њихову, па га је и сматрао као озбиљна такмаци. Стога није оклевao. Николиног нерасположења није није се више плашио. Његовој трговачкој кући поласкаће да за зета добије человека његове подобности и интелигенције. А уз то и Верин пристанак смекшаће и оца Николу и сестру Наду.

Тако је Боровић размишљао полазећи амо. Поуздан у победу, идеалисао је слику свога будућег живота, пуног миља и обиља, пуног среће и блаженства. Оно, што је само у сво-

јим маштама назирао и сањао, на прагу је да се оствари.

Боровић је разгледао по соби богат и елегантан намештај и, мада му је већ био познат, исказивао је лаким осмехом своје душевно задовољство, помицљајући, како ће он ту најскоро бити као у својој кући, — кад се Никола врати у реденготу, с рукавицама и цилиндром у руци.

Никола се лако накашља па предусретљиво рече:

— А, млади господин доктор!... Драго ми је што те видим, Драгоје!...

Никола му пружи руку, а Боровић је брзо стиште љубазношћу человека који долази да моли за судбоносну одлуку.

— Част ми је... Али, ви сте спремни за излазак?

— О не брини, млади господине! Изволи само сести. Никола му показа столицу, па цилиндар и рукавице спусти на сто.

— Не бих желео да вас деранжирам у неквом важном и, можда, пресантном послу...

— Не, за тебе имам још довољно времена. Обојица седоше. Охрабрен лепом предуретљивошћу, Боровић се осети слободнији у држању, па говораше:

— Извините... Знам да ви исте никад без својих послова —

— Код нас трговаца вазда се нађе послова, својих или туђих, тек... мало времена за одмор.

— *Labor omnia vincit*, рекли су још стари Римљани. Рад је, одиста, *conditio sine qua non* за свакога посленика вашег сталежа... Збиља, господар' Никола, мора се човек дивити вашој енергији и отменим манирима којима сте умели задобити опште поштовање и екселентан реноме у свим круговима, и којима —

Незадовољан његовим ласкањем, Никола га прекиде:

— Врло си љубазан, Драгоје!... Чиме ћу објаснити узрок твоме доласку?... Постао си ретка птица.

— Доиста, зазорно ми је што се морам стидети пред својим добротвором... Али, знате... свагдашњи послови у министарству...

— Да, да, — климаше Никола главом.

— Побуда за посету специјално је за мене еминентне природе.

— Мислим да бих могао погодити, — осмехну се Никола.

— Немојте мислiti да ме је нагнала материјална незгода... Ранију позајмицу ускоро ћу измирити — noblesse oblige... Учинио бих то и раније, али знате... деликатан положај у министарству... *репрезентације*... опхођење с дипломатима, разним аташеима и консултима...

— Наравно, наравно, — одобраваше Никола и накашља се.

— Нисам претенциозан, и не треба тумачити као израз нескромности, ако кажем да сам свестан своје спреме и вредности која је учинила да сам у своме положају реусирао... и то, верујте, без икакве протекције, тако обичне у нас...

— Да, да, верујем.

— Могу вам се похвалити да је Господин Министар, усхићен мојим радом, већ наредио да се спреме два указа: један о моме авансману за секретара, а други за одликовање орденом Св. Саве.

— Драго ми је... Али, — Никола нестрапљиво погледа у сат.

— Молим, одмах ћу прећи на ствар... Бићу слободан да вам откријем жудњу која се већ од дужег времена манифестише у мојој души као нека... како да кажем... мистериозна моћ,

инспирација..., која ми у души изазива неодољиве емоције. —

— Хм! — погледа га Никола упитним изразом.

— Ценећи много ваш уважени дом коме остајем вечити дужник и према коме сам се опходио вазда с респектом и пијететом; дивећи се вашим јединственим кћерима и предусређујући им вазда с достојном политесом...

— Хм! Хм! — прену се Никола неповољно.

— ...вашим дивним кћерима, — продужи Боровић, не спазив неповољан израз Николина лица, — које без икакве фриволне афектације —

— На ствар, Драгоје!...

— Молим... Одлучио сам се сасвим спонтано, по чистим емоцијама душе своје, да замолим за руку ваше кћери...

— Ох! — трже се Никола намргођен, усне му заиграше, а оштар поглед срдитости прећаше да обаспе Боровића заслуженим погрдама и да му покаже врата. Али његова вазда тиха природа одржа превагу; брзо се прибра, накашља, па хладно и озбиљно рече:

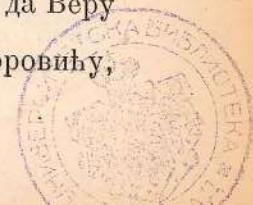
— Не бих се надао... Ви, господине Боровићу, мислите, бесумње, на моју старију кћер?

Боровић је сад и по тону узвика »Ох!« и по цртама Николина лица, па и по оном »Ви« и »Господине«, приметио његово непријатно изненађење; али га то ипак не задржи, већ говораше:

— О не, драги господар Никола! Господица Нада је непроцењиво благо, богата ума и интелигенције. Али се у души мојој зачела изванредна симпатија, управо рећи, срце ми је обузела љубав према госпођици Вери.

Мада одвећ срдит, Никола га не хтеде одбити грубо, на пречац, како би то Боровић заслуживао, већ му се учини подесније да Веру брани разлозима:

— Веома вас ценим, господине Боровићу,

али вам морам рећи да је то засад немогућно. Вера ми је још врло млада... неразвијени пупољак, — говораше Никола нежним тоном, као што би се и вазда разнежио кад је реч о његовој љубимци. — Тек је изишла из школе, а има да прође и кроз најважнију, домаћу школу... А треба ми најпре старију уdomити.

— Тако! — промуца Боровић нешто муклим гласом, а лице му се обасу бледилом.

Био је збуњен. У Николиним разлозима увидео је јасно одбијање, чemu се није надао. Рачунао је утврдо да ће његова прошевина бити »оберучка« прихваћена, или бар да ће Никола одложити одговор после споразума с кћерима, када би Вера, зацело, однела победу... Одбити њега тако одлучно, без саслушања Вере о!... Није разумевао такву одлуку. Разлози му не изгледају ни мало оправдани. Вера је и физичким развитком и интелигентношћу сазрела за удају — удају се и млађе. А првенствена удаја старије кћери само је разлог за одбијање, јер није могао веровати да ће културни газда Никола имати »такву предрасуду!« Ако ли је у томе одиста његов главни разлог, мислио је, »тај се приоритет може још дискутовати... А наметљиви Боровић није био мекушац који се даје лако одбити, па говораше:

— Не мислим се упуштати у дискусију, нити потцењивати ваше сериозне разлоге, али се надам да ћете саслушати и моје непретенциозно мишљење о вашој ефикасној одлуци... Данас, у доба модерних идеја и принципа —

Никола му нестрпљиво упаде у реч:

— Извините, млади господине! Ваше мишљење може бити основано на добним разлогима, али ћете разумети да је оно у овом случају споредног значаја.

Никола устаде. За њим брзо устаде и Боровић, коме се сад на лицу показа неки пркосни осмејак који као да говораше: »Све ће то

Вера поправити! Убрзо ћеш ти, газда Никола, друкчије и мислити и предусретати Драгоја Боровића!« па похита да каже:

— Нема сумње, господар' Никола... Али, ако би пристанак ваших уважених кћери —

Никола се трже као муњом ошинут... »Пристанак кћери! Да ли је могућно?... Љутит поглед његов значио је: »Ти лажеш, неваљалче!.. Али му се љутња задржа на узбуђеном питању:

— Шта?! Ви имате пристанак мојих кћери?

— О не, извините!... Моје мишљење, надање...

Никола се утиша, уверен да ни безазлена Вера, још мање мудра Нада, не би биле у стању да о тако крупној ствари воде с киме реч без споразума са својим родитељем. Веровао је да је то само лукава замка овога господина, коме је стало до добра мираза, а да оне о томе ништа и незнaju.

Боровић је збуњено гледао у под. Све његово елегантно и охоло држање беше испчезло. Осећао се понижен, саломљен. Staјao је пред Николом као пре седам година, када је као сиромашни и скромни студент молио за помоћ ради студија на страним универзитетима... Али му се одбијање прошевине чинило још као неверица, као Николино расположење једног момента, па благим и љубазним тоном говораше:

Извините, господар' Никола, што узимам слободу према вама, као своме великому добротвору... Незнам управо, како да тумачим вашу солуцију? Да ли се у негативном одговору вашем разуме за ме непријатна консеквенца само »засада«, привремено? Или може бити доцније за ме наде —

— Жао ми је, млади господине докторе, али —

Никола погледа опет на сат, па брзо дохвати са стола цилиндар и рукавице, што и Боровић учини.

— Допустите само једну реч...

— Извини, Драгоје! Хитам у министарство па позив министров, — рече добродушно Никола, коме се поврати свагдашња добра вольја и коме је сад чисто било жао овог лакоумног младог човека; па му пружи руку коју Боровић својом руком стиште, говорећи:

— Молим за оправдатја... Млађана жудња душе моје... разумејете... Надам се да ћемо и даље остати у односима узајамног пријатељства и респектовања. Био бих врло несрећан —

— На сваки начин, Драгоје... на сваки начин...

— Још бих вас молио и за дискрецију о моме кораку; јер, знате, пезгодно је за млада човека —

— О не брини... разуме се. Нико то неће знати.

— Слуга сам!...

Никола га испрати до врата, па се у повратку иронично смејао.

— Доктор дипломације! Заљубљен у Веру! Хахаха!... О знам шта њему треба!...

8.

СИМПАТИЈА.

Никола пође излазу, кад се појави Нада.

— Већ одлазиш, оцо!

— Треба ми ићи у министарство, кћери моја, — рече Никола и пољуби је.

— Министарство... Послови... С тобом се више не може ни у празничне дане поразговарати, посоветовати!... А било би много штошта, нарочито о Вери.

Николу жајну помен Вериног имена. Помисли: да ли Нада има штогод што би било у вези с Боровићевом прошевином, па брзо упита:

— Но, шта о Вери?

— Требало би да чујеш моје мишљење о њој...

— Ти си ми, Надо, мудра и разложна, знаћеш и сама —

— Тако ти увек!... А ја већ не умем с њоме да се наћем. Каткад је чудно расположена: моје савете занемарује... улични је утицај постао јачи од мога... жеље и идеје често су јој настрane и лакоумне...

— Е, е!... Врло си оштра!... Не заборави да је моја Верица још врло млада, детињаста...

— Седамнаеста година није више детињство. Време је, оцо, да се о њој води озбиљнија брига.

— Биће времена и за то, биће. Оно... могло би јој се поштогод и замерити, али... Та она је и моја и твоја љубимица!

— То не значи да њеној лакомислености треба пуштати на волју, — примети Нада дosta срдито.

— О Надо! Зар њеној младости доликују озбиљне замерке?... Њена је душа нежна као дах пролетњега цвећа; жеље су јој безазлене као у невина детета; а живахно опходење њено — лака игра несташна јагњета!...

Николине су речи потицале из дубине душе којом је, у свој нежности родитељског срца, волео своју љубимицу. Њу је и сад грлио и мазио као девојчицу, и она ће то за њега још задугу остати.

— Срећно је то доба, Надо, то дивно доба безбрижне младости које, нажалост, не траје дugo.

— Али је то доба, оци, као што и сам знаш, врло опасно са штетних утицаја споља... Каткад је озбиљна и јогуниста, као да је већ одавно ушла у девојачку зрелост; и тада јој падају на ум чудновате идеје и жеље... Да чујеш само какав смо разговор имале пре неки дан...

— Не, Надо, други пут. Сад хитам.

— Добро. Али ти морам рећи, оци, да се твојим мажењем стварају у ње мане које је тешко сузбити... Допустио си јој кинђурење што потхрањује таштину... Не браниц јој раскош који ствара нескромност... Навикаваш је на задовољавање сваке жеље, а то води лакоумним пожудама...

— Кићење? Раскош? — одмахну Никола безбрижно руком. — Све су то пролазне игре невине младости... Мало зачина у јелима живота чине га пријатнијим.

Никола погледа на сат, па се трже.

— Оxo! једанаест... задоцнићу. Нешто Боровић, нешто ти —

— Боровић! — живо му упаде Нада у реч,

изненађена. — Он, долазио?... Зашто нам ниси јавио?... А шта је хтео с тобом?

— Ништа... хтео је...

Никола се збуњено устезао с одговором; али опет брзо додаде: — Хтео је да се извини за неко неизмиреног дуговање...

Живо интересовање Надино потсети га на Боровићеве речи о »пристанку кћери«, па се трже. И ако је хитao за министарство, очекивао је да ће Нада повести о томе реч, ако има чега.

— Интелигентан је али, рекла бих, много уображен...

— Сујета и охолост дају му рђаву сведоџбу о интелигентности, а разметање научношћу чини га смешним.

— Чини ми се, драги оци, да је твој нескромни питомац бацио око на нашу Веру.

— Бацио око? — упита Никола живо. — Знаш ли штогод о томе?

— Не бих могла ништа поуздано рећи... Два-трипут нас је пратио приликом шетње... Пун је ласкања...

Та га реч умири, уверен да би му Нада казала да је чега више било. Па како је и сам Боровић молио за »дискрецијус« о прошевини, одлучи се да Нади о томе ништа не казује.

— О, добро сам га познао!... Најпре скроман младић, марљив у науци... много је обећавао. А данас: модерна птица шаренога перја, нескроман, несолидан и — са много дугова... Надам се да се моја Верица не може њиме занети.

— Нисам код ње опазиланичега сумњивог... Али је она у доба, кад се симпатије олако теку, кад се љубав појављује често изненада... И најмања варница моћна је да распламти пухором прикривени жар млађана срца.

— Добро је бити обазрив. Тај је младић наметљив, дрзак... Али, поред тебе, уверен сам,

за Веру не може бити опасности... А сад, до виђења! Министар ће извинити задоцњење.

— До виђења, оцо!...

Нада га испрати, па у повратку мишљаше: «Не смем допустити да тај сујетни уображенко овлада Вериним срцем»...

Наскоро дође Вера из своје собе.

Била је у обичној кућној хаљини. Лице јој је сијало ведрином и веселошћу, а сваки покрет беше израз млађане живахности. На њој не беше ни трага од ономадашње озбиљности и напућености.

Вера је данас много милија.

Весела и раздрагана душа човекова даје живости, енергије, пријатности, љубости — даје лепоту. Она одсијава у изразима мила и наслеђана лица, у погледима сјајна ока, у откуцајима жива срца. С таквом душом лепота је изразитија, величанственија... А поред туробности, напућености, срдитости, сировости... вазда се осећа нелагодност и непријатност; ту нема лепоте; наместо ње искрсава незадовољство, гроза — ругоба.

Сва је природа таква са својим величанственим и дивним појавама, које нас очаравају, са својим бурама и страхотама које нас узнемирују, плаше и доводе до очајања. Човек је огледало њено.

Свако доба човеково има својих израза, својих особина, своје лепоте. Детињство, децаштво, младост, зрелост, старост — све има својих карактерних црта. Измене ли се ти изрази и особине, опазимо ли код једног доба црте које му не припадају, видимо ненормалност и неприродност, осећамо нелагодност, непријатност. Појаве на човеку и око нас вазда су сношљивије и допадљивије кад су нормалне, природне, кад одговарају добу и времену.

Вера је данас у својој нормалној улози.

Данас је она жива, весела, безбрежна, одушевљена животом и идеалима својим. Те су особине у природи млађаног јој доба.

Али је то доба развоја без поступности и склада у прелазима; доба дволичности у којој се супротне појаве често смењују нагло, напрасно; доба које нас несталношћу и чудним противностима изненађује, збуњује. Такве смо појаве већ запазили код Вере. То је доба прелаза од шипарице до зрелије девојке, удаваче. Али је тај прелаз врло брз, кратак — само један корак. Зачуди нас брзина којом се тај корак изврши. То је доба налик на пролетња изненађења када биље, цвеће и дрвеће преконоћ листа и цвета...

Вера је ушла живахно, с осмејком.

Нада јој пружи руке. Топал пољубац беше израз радости и љубави њихове.

— Како си ми данас мила и дивна!

Вера се осмехивала, држећи сестру подуже за руку.

— Јутрос је било за тебе писмо, Вера?

— Да, од Зоре... Чуди се што ме нема... Нећу им више ни ићи. Постале су ми досадне — и она и Мара.

— Како ми се допадаш!

— Ах, сејо! — И Вера је опет пољуби.

— Вазда сам радосна кад те видим тако ведру, веселу.

Вера пође по соби, па јој опет брзо приће.

— Синоћ ти, сејо, нисам пишта казивала о журу код Павловићевих, о коме ми је Тета-Јуца причала.

— Знам већ како изгледају њихови журови, — рече Нада немарно.

— Признаћеш да су увек отмени... Водио се разговор и о нама. Тебе су хвалили као вредну, образовану и интелигентну. А за мене

се рекло да сам »нова звезда прве величине«...
Хахаха!...

Верино смејање не могаде прикрити душевно задовољство њено.

— Сувише ласкаво, Вера!

— Замисли!... говорили су и то, да би за мене најбоља прилика био Боровић. Хахаха!...

Нада се намргоди, па је брзо погледа у очи. Али Верин смех и израз очију одавају само безазленост.

— Нек се они не брину за тебе.

— Хвалиле су његове »лепе особине, интелигентност и модерност«, и налазиле да му »предстоји изванредна каријера у дипломатској служби«... А госпођа министарка Јовановић рекла је: »То би тек био красан пар људи!« Хахаха!...

Говорећи, Вера је опазила мргодно лице Надине, па се још више смејала и грлила је, да би је одобровољила. Но Нада устаде, па миљујући је говораше:

— Слушај, Вера!... Лепота је диван дар божји, али само кад је удружена с лепотом душе, с племенитошћу срца... Што тебе хвале, имају и нашта. Али шта да се каже о Боровићу? Та он је само уображени надувенџо.

— Уколико сам га ја познала, он је, доиста, поносит, али солидан и честан. А необична интелигенција и образованост не могу му се порећи.

— »Поносит«? Не, Вера, он је охол, ташт и дрзак. Ја сам га боље умела проценити... »Солидност« и часност« не могу се само из два три разговора познати... Па и његова »интелигентност« у питању је, јер праву интелигентност прате вазда скромност, нежност, племенитост...

— Ти га, сејо, не мариш, зато ти је оцена сувише оштра, а рекла бих и неправедна.

— Не, Вера, моја је оцена још сувише блага.

Вера се узбиљи и напући усне.

— Твоје лично нахођење. А за мене... Боровић је најинтелигентнији од свих млађих људи. То му сви признају... Моја је симпатија за њу.

Нада се живо трже и зачуђено је погледа. Верин је одговор поплаши, па забринуто рече:

— Тако! Твоја *симпатија*!...

— Разговор је с њиме, доиста, занимљив, пријатан, и ја радо —

Вера застаде. Пред Надиним зачуђеним погледом она обори очи, мислећи да ли је казала какву непристојност. У речи »симпатија« није налазила никакав грех. Она је говорила искрено, простодушно, што се могло опазити и по гласу и по изразу лица њена. Али страх у Наде не даде јој да то уочи, нити да нађе повољне речи којом би је предусрела, већ је само гледаше забринуто.

— У томе, ваљда, неманичега зазорног?

— Хм... нема! — рече Нада механички, несвесно.

Вера је симпатију рачунала у обичну до-падљивост, мирну, разложну, која је сасвим нешто друго него што је љубав. За љубав још није знала. О њој је само читала у романима и поезији... читала о оној страсној љубави »што тајанственим жаром силно потреса узбуђено срце«... »што неодољивим пламом нагло обузима узбуркану душу«... »што у страсности неизна ни за какве препреке« ит.д. Не осећајући ни жара, ни плама, ни страсности, била је уверена да у Боровића није заљубљена. Али није много размишљала о узроцима који су јој подстицали симпатију и који су је привлачили њему јаче него другима. Сећала се само његове примиљиве спољашњости и његова ласкања, његових милих речи какве јој досад није нико говорио; и та спољашњост, миле и ласкаве речи придобиваше је за њу. А веровала је да ју је он заволео и срцем и душом. Годило јој је, осе-

ћала се поносном што је била моћна да код људи подстиче симпатије, да буде »предмет љубави« њихове. То ју је чинило радосном и срећном, што се и данас, у разговору са сестром, видело јасно у задовољству и осмеху лица њена.

— Доиста, сејо, незнам зашто би било зарно осећати симпатију према некоме?... А он ме, опазила сам, јако воли, обожава!

Вера се опет стаде смејати.

— Воли, обожава! — понављала је Нада згрануто.

— Јест. Замисли само! Јуче је код Тета-Јуце рекао да ће ме у оце запросити! Хахаха!..

Пренеражена Нада побледе, а усне јој за-дрхташе... »Његов долазак код оце« — помисли она поплашено, али се ипак убрзо умири: »Оца би ми то, зацело, казао; зашто би крио?... Она дрхтаво дохвати Веру за руку, па стаде говорити брзо, нервозно:

— Казао да ћете запросити?! И ти си му одобрила!... О, заљубљена си у њега? Теби је већ до удаје?...

— Не... ја... нисам, — промрмља Вера збуњено.

— Него? Шта си му казала?

— Ништа... смејала сам се.

— Како ништа?

— Шта бих му могла рећи?

— Шта би, шта би... О!...

Нада јој узбуђено опусти руку, па пође по соби говорећи муклим гласом и нервозно:

— И она је досад крила од мене своју јаку симпатију!... Мислила сам да ми је њена душа провидна, да ми је јасан сваки покрет срца њена... Како ми је само могао незапажен промаћи развој толике симпатије!... Састанци код Тета-Јуце... а ја је безбрежно пуштала саму!... Откуда он тамо?... О, код Вере је то већ љубав!..

— Не, сејо! Ја нисам заљубљена, — рече

Вера, пратећи пажљиво узбуђени говор њен.

— Зашто си ми онда тајила своју велику симпатију?

— Нисам мислила да тајим, али —

— Јучерањи је састанак био уговорен, зацело?

— Не!... Истину ти кажем да између мене и њега није било, нити би могло бити икаква споразумевања. Та ја умем водити рачуна о својој честитости!... Састанак је био случајан. А ти знаш да је он и раније био добар познаник ујин и Тета-Јуцин... Не брини, ја нисам у њега заљубљена.

Нада ју је гледала право у очи. Верино безазлено казивање и одбијање заљубљености, мислила је, допуштају јој могућност сузбијања симпатије за Боровића. Та јој је мисао стишавала узрујане нерве, па дохвати Веру за руку и привуче је столу, говорећи:

— Ходи, Вера, да као сестре говоримо искрено.

Обе седоше за сто.

— Добро знаш да немам никаквих личних разлога са којих би ометала твоју удају. Знаш да сам се заверила, да на своју не помишљам дотле, док ти не доспеш у доба, када ти моја помоћ неће више бити потребна...

— Вазда си великолудушна!

— Другчије не треба ни да буде... Пре седам година, после смрти наше миле мајке, прихватила сам њену улогу. Знаш и сама колико сам отада бринула о теби — више него о себи самој. Ваљда је та брига утицала да сам те заволела свом душом својом, више него што може сестра сестру волети — заволела као мајка чедо своје... Могла бих свега века живети само тебе ради...

— Многи си ме задужила, сејо!

— А ти, Вера? Немаш смелости да ми

истину кажеш! Скривала си жудње срца, симпатије душе своје!

— Не, сејо! Моје ћутање о симпатији према Боровићу није хотимично. Чинило ми се да осећања те врсте која не умем да објасним, треба задржати у сопственој души... Признајем, Боровић ми је у вољи као човек који се одликује од других. Али, то је све..., А то допадање не мислим да се може назвати љубављу. Њу сасвим друкчије замишљам.

Поред све жеље да буде искрена, Вера је смела с ума своја живља осећања: од јуче је скоро непрестано мислила на њега, и, кад по мисли, осећала је како јој срце брже закуца, како јој нека топлина пројме груди и румен облије лице... Да ли је то клица која се у срцу зачела, а из које се може развити љубав, јака и страсна?... Она је веровала да су то знаци само јаче симпатије.

— Добро, Вера. Али његова реч о прошевини?

— Само шала. У том је тону он и говорио... Тако важан корак неће, зацело, предузимати без мог нарочитог одобрења.

— А ако би ипак предузео?

— Оца би, без сумње, саслушао и наше мишљење.

— Сvakако, Вера... Али, да ти се у симпатији твојој није промакла реч која би га могла осмелити? —

— Не, никаква. Та ја и не помишљам на удају!

Верини одговори сасвим умирише Наду.

— То сам од тебе и очекивала... Немој хитати, Вера. Ти си још врло млада; код тебе је још све у развоју: и тачније схватање осећајних утисака, и сазревање млађане ти душе, и расуђивање о душевним покретима својим и туђим... Зар умеш да оцениши шта је у срцу тога човека, каква осећања покрећу душу ње-

гову, какве су му врлине и мане?... Имај стрпљења. Биће људи који ће те и умом и врлинома задобити јаче него што је Боровић.

Вера устаде, а за њом и Нада.

— Кад слушам твоје разлоге, сејо, као да ми вео спада с очију...

— Најбољи доказ да ти је потребан савет, искрена помоћ.

— О њему не брини више.

Нада је радосно притишање на груди и пољуби.

— Данашњи разговор, као и ономадашњи, донео нам је диван успех!... Колико сам радосна! — говорила је Нада, крећући се живо по соби. — Вера! одавно ми ниси свирала. Неколико тонова под твојим прстима допунили би радост моју.

Вера седе за клавир. Зазвучаше први акорди, а за њима се стадоше разлегати звуци живе и допадљиве арије из *Кармена*, праћени сребрнастим гласом Вериним.

Нада ју је гледала с осмехом нежне душе своје.

9.

МОДЕРНИ ПРИНЦИПИ

Вера је још свирала, кад у собу уђе ујак Паја, па још са прага повика:

— Браво, Вера!... У згодан сам час дошао.

Вера радосно скочи. — Уја! — и брзо му притрча. — Шта има ново, ујо, говори?!

— Не, не, продужи само. Кармен ми се допада, — говораше Паја, гурајући је клавиру.

— Кармен после. Најпре оно што је важније: ново, ново! — И Вера облеташе око њега.

— Е, »после«!... Причекаћеш и ти на новости као ја на Кармен... Шило за огњило.

— Баш си чудан, ујо! — срђаше се Вера, па га лако ћуши.

— Буди стрпљива, — рече Нада, пружајући руку Паји.

— С Вером нећу да се рукујем. Данас је јогунаста.

Но Вера га је ипак вукла за рукав, говорећи: — Хајде, слатки ујо, реци!

— Колика радозналост!... Па добро, кад си навалила, слушај!... У политициничега важног... Министар финансија болује од стомака... Аустријски војни аташе Гелинек отишао на одсуство...

Вера напући усне. — Марим ја за политику и Гелинека!

— Знам шта би ти хтела: о журовима, о корзу, о модерним шеширима и којекаквим лудоријама.

— За тебе су све женске ствари лудорије!

— Лудорије, дабогме!... по лакомисленим фрајлама као што су, например, твоје красне другарице, Зора и Мара.

— Ујо, најутићу се!...

— Девојкама љутња не стоји лепо... Но кад је реч о љутњи: на месарку Лизу са Цветнога Трга најутио се муж, па је издеветао на сред трга.

— Месарке ме нимало не интересују.

— Не интересује политика, не интересују месарке... па шта, врага, тебе интересује?... Чекај, ово ће те, зацело, интересовати... Десанка Ристићева расрдила се на свога вереника, капетана Шобајића, па му вратила прстен.

— Збиља? — похита Вера с питањем.

— Чега ради? — упита и Нада.

— Тричарије!... Јованка Срејићева казала Десанки да је Јела Симићева казала Ружи Переићевој да је поручник Кондић казао да му је Десанкин вереник казао да се каје за веридбу, јер је питање о миразу испало друкчије него што су најпре казали.

Паја је навлаш испричао то таквом брзином, да се једва могло разабрати у чему је ствар.

— Казао, казала... ништа нисам разумела!

— То је на женски начин казивања, — одговори јој Паја.

— Главно је да је у питању мираз, — примети Нада.

— Вазда тај мираз! — чудила се Вера. — Као да се људи жене једино због мираза!

— Симпатија и љубав, Вера, играју често врло споредну улогу. Око мираза често су велике размирице,

— Мираз је, богме, главна ствар, — потврђиваше Паја. — Моде, модерне лудорије и луксуз чине брачни живот одвећ скупим.

— Уја има право, — примети Нада,

— Кome није до луксуса, нећe гa чинити,
— рече Вера.

— Јест, али мало којa хoћe да зна за то
правило, — говораше Пајa. — Свакa ти то хoћe
да издржавa моду... Тешко сe данас одлучујu
на женидбу и људи доброгa положајa и стањa.
Ту, пре свијu, рачунајте и мене. А затим, да
узмeм за пример вашe познаникe: Гојка Сто-
јановићa судијu и Милана Зарићa професора...

Вера прсну у смех.

— Гојко, прави збуњенкo!... Каd год сам
га на балу у кадрилу питала за штогод, збу-
нио сe и погрешио у игри.

— Е гле, како сi ти могла збунити једног
судијu!... Таj сe богме на претресима судским
неда збунити.

— О Гојку сe може само добро говорити,
— примети Нада.

— А професор Зарић, — продужи Вера, —
воли много да прича о Египћанима, Вавилоња-
ним и Асирјанима... Он је удовац и, кажу, велики
противник женскињa и бракa.

Нада је познавала Зарићa каo свогa про-
фесора историјe и имала јe о њему врло лепо
мишљењe, па сe заuze за њ:

— Зарић јe у краткомe бракu био врло не-
срећан, па не би било чудo, ако би о бракu био
песимистички расположен. А каo наставник и
човек лепе јe нарави и племенита срца... Њих
двојицу вазда бих претпоставила једном Стa-
јићu, једном Боровићu.

— Ух, тa двојица! — развуче Пајa кисело
лице. — Ветрогоњe! Модерни лутани сa корзa
и журова!

— Веру су њихове речи срдиле, па брзо
примети:

— Отменост и интелигентност не могу им
се спорити.

Но Нада сe не могадe уздржати без по-
говора:

— Ти, Вера, гледаш на људе по њиховој
спољашњости и по њиховим речима, а оне су
често врло варљиве. Требало би познати душу
човекову; у њој су врлинe и мане.

— Тако јe, Надо! — потврди Пајa. — От-
меност и интелигентност не мере сe по речима
и спољњем изгледу. Речи често прикривајu не-
карактерне и неморалне особине.

Вера јe друкчијe мислила. Веровала јe у
карактерност људи по спољњим утисцима, на-
лазећи у њимa и доказе о врлинамa и манамa.
Наду и Пајu нијe разумевала. Чинило јoј сe да
су њихова тврђењa неправедна, тенденциозна,
па речe:

— Вашe јe miшљeњe neоправданo, при-
страсно.

— Чекај, сад ћu ти показати њихову «от-
меност и интелигентност» и нашу «пристрас-
ност» — и Пајa извади из капутa лист испи-
санe хартијe, говорeћi: — «Принципи модерног
животa»... аутор јe, кажу, Стaјић.

— Да чујемо! Читaj! — гракнуше и Вера
и Нада.

— Добро пази, Вера! Из њих ћeш видети
колико јe твоje miшљeњe тачно. — И Пајa
поче читати:

1. Не обазири сe на застареле појмове
о моралu и врлинамa; данас влада друк-
чији менталитет. Културни јe свет у
непрестаном напретку; модерне идејe овла-
ђујu светом — њих сe држи.

— Против тогa, мислим, нема сe щта рећi,
— примети Вера, гледајuћи у Наду.

— О, могло би сe о томe много говорити
Вера, да ли добри појмови застаревајu и дали
су свe модерне идејe добре, — говораше Нада
живо. — А закони моралности и врлинa осве-
штани су вековимa у човечанству.

— Тако јe, Надо! — потврди Пајa па
продужи:

2. *Буди слободан и самосталан; управљај се по своме нахођењу и својој памети. Грешиш је ако се поводиш за ауторитетима, ма било и родитељским.*

— Вера твој принцип! — примети Нада с осмехом.

— Можда... унеколико.

— Значи, нерачунати ни у шта бољу памет, ни већу спрему и искуство! — рече Паја па продолжи читање:

3. *Скромност и уздржљивост знаци су понизности и ограничености. Нека се твоја енергија огледа на сваком кораку. Буди модеран и елегантан; те црте придобивају и освајају женскиње.*

— Верна слика Стajiћ-Боровићева! — примети Нада.

— Зашто само њихова? — упита Вера. — То је општа карактеристика модерних људи.

— Жалосна карактеристика нескромности дрскости и распусности! — одговори јој Паја.

4. *Егоизам је у природи човековој; нека те прекори о себичности не узнемирују. Новац и високи положаји владају светом; старай се да их задобијеш.*

— О, животиње су најсебичније! — бунила се Нада. — Ето, Вера, шта вреде симптије и љубав код тих модерних каваљера!

— Пуки материјализам у коме нема ни трунке моралности и племенитости! — додаде Паја.

Вера је ћутала. Увиђала је настрапост таквих принципа, па их не могаде више узимати у заштиту... Али је сад мислила да их је сам Паја написао ње ради, па стаде бивати нервознијом. То ју је тиштало и срдило много више него напад на Стajiћа и Боровића... Зашто је уја према њој тако немилостив?.. Чинило јој се да га сад више не воли, да га мрзи.

— Да чујете и последњу тачку. Она је најинтересантнији принцип њихов, а тиче се женскиња:

5. *Старај се да за седе задобијеш што више жена од утицаја: оне ће за тебе учинити више него што би сам могао. За придобивање стоје ти на услуги: ласкање, интрига и љубав. Имај на уму да нежењени боље пролазе и да је слободна љубав безбрижнија. А ако се и одлучши на брак не улази у њу без велика мираза, јер за модерни живот треба много средстава.*

— Шта велиш на то, Вера, а? — упита Паја, очекујући да види утицај прочитаних редова.

— Ништа! — одговори Вера срдито.

— О, красни принципи! Дивна карактеристика тих људи! — говораше Нада узбуђеном иронијом. — Колика смелост да се такве неистојности могу и написати!

— Верна слика њихове некарактерности и дрскости!... Такви принципи уносе само лажне појмове о модерном културном напретку и животу, те саблажњавају омладину оба пола!... Али је срећа што има и трезвеније омладине која се не поводи за таквим пастраницама... Ево ти их! Научи их напамет! — и Паја их пружи Вери.

Веру то још више расрди, дохвати лист и поцепа га.

— Зашто их мени потураш под нос?

— Зато, Вера, што бих хтео да те уверим, какви су у истини ти модерни јунаци чија те «отменост и интелигентност» заноси; хтео бих да те лечим од слепог јурења за накарадном модом и модерношћу; хтео бих —

— Твоји су ми лекови излишни.

— Примила их ти или не примила, од тога се одиста неће над тобом небо проломити..., Но ти поцепа тако важан документ који би

требало објавити да га сав свет чита. Штета!... Требало би женскиње да виде с киме имају посла... Па и ти их имај на уму.

— Морам, ујо, узети Веру у заштиту, — рече Нада озбиљније. — Говориш јој као да је и она огрезла у модерним лудоријама!

— Знам да није, али бих желео да је сачувам од њих... од те болести, заразе... Но о томе морам с Вером још нарочито говорити.

— Није потребно, — одговори Вера брзо, намргођено.

— Потребу изазива твоје јогунасто државље; Вера... Ви сад размишљајте о модерним принципима, а ја ћу својим послом... без пратње Кармена, наравно, јер сад Вера није више расположена за музiku... Клањам се! Љубим руке! говораше Паја, љубећи своју руку. — Ако се, Вера, будеш срдила, неће ти уја донети новости са корза... До виђења!

Нада га испрати до врата.

Вера је оборене главе, срдита, стајала код стола, кад јој Нада приђе и метну руку на раме.

— И ти се, збиља, срдиш, Вера.

— Како не? Зар не видиш да је све то наперено против мене?... Принципи су измишљени.

— Уја их, зацело, није сам измислио... А добро је учинио што нам их је прочитao.

Сестре су и даље продужавале говор о томе, Вера се беше стишала.

10.

ТЕТА-ЈУЦА

Сутрадан пре подне седеле су Вера и Нада за столом у соби за дневни боравак и разговорале.

Вера је везла на белој свили за јастучић; била је весела и ћеретала је. А Нада, пред којом стајаше отворена књига, слушала ју је с осмехом.

Дође им у посету Тета-Јуца.

Као што знамо, Јуца је Пајина рођака, управо, сестра од тетке. Па како у догађајима који наступају, она има доста знатну улогу, упознаћемо се с њоме мало ближе.

Јуца је била у педесетим годинама, омалена и доста гојазна. Њено, мада обично европско (но не и помодно) одело, њени изрази лица и опште држање одаваху на први поглед тип простих паланачких жена. Родом је била из Обреновца.

Не би се могло поуздано рећи да се Јуца у млађим годинама одликовала већом допадљивошћу, о којој се још мање може говорити данас, када су јој године и ранији оскудан живот оставили на лицу трагове своје. Над необичном малом брадицом, из које су стрчала две-три жуте длаке, пружаху се танка и подужа уста, мало отворена, вазда готова на ћеретање; а кроз њих провириваху mrко жути зуби, међу којима су недостајали неки од предњих, те је у говору шушкетала... Њен подужи шиљасти

нос опомињао је на тичји кљун. Очи јој беху зеленкасте као у мачке и имаћаху у погледу нечега лукавог; а лево јој је око жмиркало тако, да је то жмиркање личило на намигивање. Ниско чело с борама није могло бити знак јаче умне развијености. По витицама (»зулфима« — како их је она звала), обрвама и видном делу косе могло се опазити да су обожени првенкасто (»к'ном«).

Рођена и одрасла у малој паланци оскудног васпитања и никакве образованости, Јуца је имала све навике и мане простих паланачких жена; па се ни у Београду није могла ослободити многих навика и укалушења живота паланачког. На ограничenu јој разборитост остала је без утицаја и њена удаја за неког чиновничја старијих година који је, после дугог практикаптовања у обреновачкој среској канцеларији, стекао писарски указ с премештајем у Ваљево. Али се она том удајом хтела користити да се као »госпођа писарка« издигне изнад нивоа дуђанџиских и занатлиских жена; па сем нешто охолости није имала чиме другим да им импонује — што ју је чинило само смешниот.

По смрти њена мужа дошла је код брата Паје, где се бринула о пословима у кући за које је, мора се признати, била вредна и уредна. По доласку у Београд, а у жељи да не остане »вечита паланчаница«, Јуца је одмах збацила фес и либаде и навукла европску ношињу. Хтела је да иде за »модерним« напретком, али се није строго придржавала моде; у општој трци за модом и модерношћу желела је да не изостане; па ипак се њен паланачки морал бунио против деколтовања, кратких и узаних сукана и шешира с великим ободом, какви тада уђоше у моду. Слушајући стране »модерне« речи које су београдске dame употребљавале у говору, хтела је и сама да им подражава; али — погрешно чула, добро не запамтила — она их је по-

грешно и изговарала, што ју је чинило још смешнијом.

Немајући других сродника, Јуца се привезала за »зет-Николину« кућу и од срца је волела кћери његове, а нарочито »Верицу«, своју »лепу голубицу«. И Вера и Нада волеле су њену веселу нарав и смешна ћаскања којима је обиловала.

Ушав у собу с повећом руковети цвећа, Јуца још код врата направи »никс«, па жмирајући рече:

— Добар дан, голубице лепе!... Бун жур!

— Добро дошли, Тета-Јуцо! — прихвати Вера, брзо остави вез, приђе и рукова се. Јуца је пољуби у образ.

Нада је била срдита на Јушу због Верина састанка с Боровићем код ње, али се сад уздржа од прекора пред Вером, остављајући то за другу прилику, па рече у иронији:

— Ви баш по француски, тетка Јуцо?

— Е, то је модерно, — одговори Јуца, па и њу пољуби.

— Букет вам је диван! — примети Вера.

— Из моју башчу... Чекај, голубице моја лепа! — Јуца извади велику ружу. — Најлепши цвет најлепшој девојки! — Закити Веру и опет је пољуби. — Слатка си ми, Верице лепа!... И теби, Надо, мудрице моја! — Жмирајући левим оком, хтеде да извади цвет и за Наду.

— Хвала, ја се не китим!

— Онда... за тебе је, Верице моја лепа, и цео пукет, — па јој га даде и помилова. — Таквог ангела нема у свету!

— Вазда ми ви, Тета-Јуцо, много ласкате, — говораше Вера, међући букет у вазу.

— Ласкање и мажење кваре човека, — примети Нада.

— Е извинићеш, Надо! Сушта истина није лацкање, као што није лацкање ни то да си

ти најмудрија од сви' девојака, јабогме!... Не-
знате колико вас волим!... Свуд вас фалим ко
два дијоманта!

Ту би Јуца пришла да их поново грли и
љуби, да је у томе Нада не предупреди:

— Хвала, тетка Јуцо!... Изволите сести.
Све три поседају.

— Јесте ли нам, Тета-Јуцо, донели какву
новост? — упита радознала Вера.

— Донела сам једну, али вредну...

— Какву? — упита Вера брзо.

— Млади и високоучени господин доктор...
али не онај што лечи, него *сас* диплому...

— Доктор права, филозофије...?

— А, а, тако!... Дакле, млади и елег...
егел...

— Елегантни, — поможе јој Вера.

— Јес', јес'... елегантни господин доктор...
наш Драгоје Боровић... ванџирао за секретара
у министерству...

— Авансовао? — упита Вера доста не-
марно.

— То баш није тако важна новост, —
примети Нада, незадовољна што се о њему
говори.

— Е извинићеш! Има за кога је важна,
јабоме, — и Јуца, жмирајући, погледа Веру
која се у том тренутку бавила око цвећа. —
А то је ентиресатно било... да вам причам
само...

— Да чујемо! — рече Вера.

— Свратио он код мене, покуњен. Питам
ја шта му је? — »Ништа«, вели он. — »Нешто
ти фали, велим ја, да није инфуленција? Треба
да чуваш собу!... Аја, не слуша ти тај, вели:
»Каква соба! Морам у канцеларију!... Увек вре-
дан, увек!... Изашао на сокак, 'оће на трај-
сан, кад ал' новинар виче: »Политика! Поли-
тика!«... Драгоје ти купи новину, па и не гледа,
нега стрпа у ћеп, а новинар му виче: »Госпо-

дин Боровић!... а њега, знате, познаје цео Бе-
град!... »Господин Боровић! Читајте Дневне
Новости!... Кад тамо, а оно Драгоје аванџирао!..

— Боровић секретар или писар не чини
велику разлику, — примети Нада, па упита:
— Збила, тетка Јуцо, откуд толико ваше при-
јатељство с њиме?

— Е, знаш, Драгоје је још као ћачић по-
служивао код мага покојног Фиће... Послужи-
вао! можеш веровати?... А сад... велики госпо-
дин, високоучени доктор!... Увек ти он сврати
код мене на кафу!, Постала сам му као нека
својта... и он ме зове »Тета-Јуца«... Кажем вам,
таквог момка нема у целом Београду!... Данас
секретар, сутра конзул, прекосутра министер!..
Заслужује најлепшу и најбогатију девојку...
јабоме!

Ту Јуца жмируноком и погледа и Веру и
Наду.

— Много га хвалите! — примети Нада.

— И заслужује, јабоме!... Е је! У моје време
нисмо се ми девојке много женерирале ни *ци-
фрале* као данашње госпођице фрајле. Срећна
је била која добије господин' писара или прак-
тичана. А данас? Свака ти то 'оће начелника,
полковника, инспектора!..

— Ја волим, Тета-Јуцо, кад ви причате о
вашем девојаштву, — рече Вера.

— Е, ондак нису биле данашње андромоље
и измотаније на модерно... Тешенири као
лопари!... те узане сукње, све се у њима са-
плећу!... те сокаком деклоте!... И ваздан ко-
јешта!

— Таква му је данас мода, — смејала се
Вера.

— Имате право, тетка Јуцо, — одобри јој
Нада.

Уће собарица из предсобља.

— Шта је било, Ана? — упита Вера брзо

и устаде.

Берта вели да ће хаљина сутра бити зацело готова.

— Јуче је рекла за данас, а данас за сутра. Тако она већ неколико дана — срдила се Вера.

— А модискиња је у предсобљу... донела је шешире.

— Модискиња? — Вера се намргоди. — Одоцнила је... није ми више потребна.

Вера је још била под утицајем своје речи, дате Нади пре неколико дана. Али је сада заголица радозналост, па се окрете сестри с питањем:

— Могли бисмо их ипак разгледати... Шта мислиш, сејо?

— Како хоћеш, — одговори Нада нехатно.

— Нека уђе.

Са неколико великих кутија о рукама уђе модискиња, клањајући се: — Добар дан, желим!

— Лепо од вас! — предусрете је Вера прекорно. — Кад задовољите цео свет, онда се сећате мене!...

— Молим, извините, госпођице Вера! Вазда се старамо да прво вас задовољимо... Али... тек смо синоћ могли извадити из царинарнице рајере и француско атлазно цвеће... Верујте да тек од јутрос имамо готових шешира на избор.

Модискиња спусти кутије на диван, а Вера брзо приђе и стаде радознalo отварати кутије једну за другом.

— Царинари су до-зла-бога самовољни, — тужаше се модискиња. — Већ неколико дана лежи роба у стоваришту...

— Овај ми се не допада, сувише је глат... Шта ће вам ова старинска форма? — говораше Вера, одгурнувши кутију. — А овај... е, овај вреди разгледати.

Вера извади из кутије шешир с врло великим ободом, с рајерима, цвећем и тракама.

— Уа! колики је! — зачуди се Јуца.

Вера приђе огледалу, метну шешир на главу, па се окрете:

— Како ти се допада, сејо?

Нада је била вољна да се уздржи од критике Верина укуса, али се побоја да је тај накардни шешир не прелести, па примети:

— Обод је сувише велики, заклања ти и очи и лице... А ти већ имаш за сезону... много лепше и укусније.

— Али ниједан модеран...

— Теби, лепа голубиће моја, свашта лепо стоји! — рече Јуца, па приђе да је пољуби, али удари носом у обод, трже се и ухвати за нос.

— Уф! гле белаја!...

Сви се насмејаше.

— Каква ми је то мода! Не може човек ни да те пољуби!

— Па то је боље, Тета-Јуцо! — смејала се Вера, па скиде шешир.

— Такве исте шешире узеше јутрос госпођице Зора Николићева и Мара Павловићева, — говораше модискиња. — Али је овај ипак нешто лепши.

— И оне већ уграбиле! — рече Вера срдито.

Вера није могла рећи да јој се шешир много допао, али је стаде обузимати жеља да га има, да не изостане иза Зоре и Маре, па и иза осталога света који ће појурити за модом; у то је била сигурна. Стога не могаде одолети срцу већ — и не бринући се шта ће Нада рећи — проговори модискињи:

— Задржају га... Пошљите рачун.

— Модискиња извади из кутије други, сличан шешир. — Ево још једног таквог... за вас, госпођице Надо.

— Лепо би било, сејо, да имамо једнаке шешире.

— Мени се не допада... Задовољна сам са старима.

Купећи кутије, модискиња је говорила: — Ви ћете, госпођице Вера, имати најмодернији и најбогатији шешир у овој сезони... Препоручујем се.

Модискиња се поклони и изиђе.

Наду је непријатно изненадила та промена код Вере. Последњих је дана веровала да јој је сузбила лакомост за модом и модерношћу, па је ова појава забрину.

— Нисам се надала, Вера!... Тада незграпни и неестетични шешир одвећ је луксузан.

— Не поричем. Али је модеран.

— Модерност треба да се огледа у разумној простоти и бољем укусу, а не у накаради и раскоши.

— О, раскош, луксуз!... рече Вера више благо него срдито.

— Расипање је вазда грех, Вера.

Веру, зачудо, не расрдише оштрији изрази Надини. Осећала је да је она у праву. Па ипак јој подстакоше неки бол у души који јој је мамио сузе на очи... »Зашто је тако немилостива? Нека би тај шешир и био накарадан и луксузан, зашто јој сестринска љубав не би допустила да учини по вољи својој сестри?... Но у том болу осети ипак потребу да ублажи забринуту сеју, па јој приђе и загрли:

— Не брини, сејо! Све моје расипање задовољиће се тим шеширом.

Наду омекша и разнежи благи тон Верин.

— О Вера! Нека те не срди моје нахочење о шеширу. Мени је по вољи кад си само ти задовољна, — и Нада јој притиште топал пољубац на образ.

— Голубице моје лепе! — говораше Јуца.

— Увек волим да видим како се сестре лепо слажу... То је красно, дилекатно!

Нада погледа на часовник. — Треба ми обићи кујну. — Полазећи, она прошупута за себе:

— Тако нагле промене задају ми бригу!...

Чим је Нада изашла, Јуца брзо приђе Вери, па тихим гласом проговори:

— Иманш поздрав, Верице моја.

— Од њега... Боровића? — упита Вера немарно.

— Јес', Драгоје лудује за тобом... Заћорила си га! — говораше Јуца, вадећи мараму из цепа и из ње писмо.

— Писмо?... О не, нећу! Нашто дописивање?

— Могла би само прочитати, па ако ти се не допада, вратићемо га, јабоме... Рече да је »врло важно«.

— Шта може бити важно?... Не, Тета-Јуцо, вратите му и реците да је то дрскост, за коју —

— Ама прочитај га, прочитај! — прекиде је Јуца, ћушкајући јој писмо у руку.

Веру је ломило искушење. После јучерашњег објашњења с Надом, чинило јој се да јој је симпатија према њему охладнела. А дописивање с њиме сматрала је непристојним... Али је радозналост вукла да види шта је то »врло важно«, па погледа на врата на која је Нада изашла, дохвати писмо и стаде читати.

Јуца радосно дахну. По паланачком обичају радо је улазила у »наводацилуке«. За Веру, коју је толико волела, чинила је то из свесрдне жеље да јој нађе човека достојна ње, да је види срећну. У том старању није била свесна погрешака које чини, као што ни своје паланачке мане није увиђала. А за Боровића је била уверена да је он најбољи од свих момака; па му је и погрешке праштала и правдала.

— Много ме је молио да ти га донесем, — правдала се Јуца, гледајући Веру да види утисак писма на лицу њену. — Најпре сам се женерирала, али он навалио, навалио...

Вера је прве ласкаве речи прочитала мирно.

Али се наједаред трже, кожа јој се између обрва набра и лице порумене.

— Гле! Он ме је доиста *просио!*...

— Јес', казао ми је... Јуче је био код зет' Николе.

— Како је смео предузети тај корак без мог одобрења?

— Е, данашњи су момци таки... брзи, лакоумни... Али је то, Верице моја, из велике љубави.

Вера хтеде да поцепа писмо. Узбуњивала је толика дрскост. Срдито корачи два-трипут; образи су јој пламтели.

— Просити девојку није грех, — говораше Јуца, жмирајући. — Што више просиоца, већа и дика.

Вера продужи читање, па се брзо опет изненади:

— Оца га *одбио!*...

— Одбио, јес'... И то ми је казао.

Веру је зачудило што га је оца сам одбио, не тражећи да чује њено мишљење. Помислила је да је то учињено, можда, по споразуму с Надом која јој о томе не хтеде ништа рећи. То ју је још више узбуњивало.

— Сеја је то, зацело, знала. Зашто је крила од мене?

— Није требала, али... знаш Наду...

Срдитост је у Vere расла све више. Усколебана јој душа подстицаше мисли које стаде гласно казивати:

— Не могу да разумем оцу што ми о томе ништа не рече, као да је то каква ситница!... О, то ме буни!... Сви ме запостављају као да сам дете... као да немам своје воље!... Одбио га, па добро, из каквих разлога?...

— Драгоје је очајан. Бојим се, учиниће какву лудост, — говорила је Јуца.

Из збрке која код Vere беше настала у мислима и осећањима са узбућености и срџбе

час на Боровића, час на оца и сестру, она се стаде мало стишавати, па опет продужи читање:

— О! тражи састанак! Тражи га »што пре« ради »важног споразума!...

— Јес', могла би после подне доћи код мене.

Вера се још јаче узбуни. Очи јој љутито севнуше, а уста задрхташе.

— Колика дрскост!... Боровић мисли да сам ја макаква потркуша са корза, о!... Много убрађава о себи!... Проиграо је и оно мало симпатије коју досад осећах.

— Немој наглити, Вера... то ће се лако поправити... Можда —

— Не, никако! — прекиде је Вера љутито, па јој стрпа писмо у руку. — Дрско, лудо!...

Вера узрујано пође по соби, па застаде код стола, мислећи о својој одлуци... »Било би, можда, најбоље кад бих о томе говорила с оцом?« Али се код те мисли плашљиво трже: стидно би јој било да од њега тражи објашњења; осећала је кривицу што није умела да спречи Боровића од непромишљена корака. Не, код оце не сме подстицати то питање, кад он сам о њему ништа не говори... Остаје Нада; с њоме може бити слободнија; треба да јој покаже, колико је увређена тајењем тако крупне ствари која се ње непосредно тиче. Па ипак, сећајући се јучерањег разговора с њоме, стаде се колебати. Како да јој објасни своје сазнање о прошевини? Неће ли у ње подстаћи још јачу сумњу о некоректности својој?... Одлучи се да причека, неће ли она сама повести реч о томе... Али, прекид сваких односа с Боровићем и другаричама био је неминован. Ту жртву налагала је и ћеринска и сестринска љубав.

У срдитости својој Vere се није могла по забавити мишљу о своме правом осећању према Боровићу; није била свесна клице, усађене јој у срцу, нити могућности бујања њена са от-

пора који јој се чини. Била је вољна да угуши то осећање које је још тумачила обичном симпатијом. Но ускоро ћемо имати прилике да видимо, колико јој је остварење те воље испало за руком... Мислила је још само на начин којим ће Боровићеву дрскост сузбити. Порука преко Тета-Јуце чинила јој се недовољном, а на састанак с њиме није смела ни помислити. Нала зила је да је ипак још најбоље да му писмом одговори.

Видећи Веру замишљену, Јуца се уздржавала да је не буни. Но како ћутање потраја подуже, побоја се Надина повратка, па упита:

— Шта да му кажем?
— Да је лакомислен, дрзак, луд!...

— Вера! Немој наглити...

— Сутра ће добити одговор какав је за служио! — рече Вера срдито, па нагло оде у своју собу.

— Размисли, Верице моја! — говораше Јуца за њом. — Бољега момка нећеш наћи, јабоме!

Јуца се окрете по соби, мислећи о пргавости и лакомислености данашњих момака и девојака. Хтеде да причека или потражи Наду, али се предомисли, па без »збогом« оде дома.

Када се Нада вратила из кујне, зачудила се, видећи да у соби нема ни Јуце ни Вере.

11.

СТАРОМОДНИ МОМЦИ.

И стога дана после подне седео је Паја у својој канцеларији за столом и писао. На њему је била блуза за рад, а на столу стајају гомиле књига и акта.

Паја је био један од оних заступника Правде, какве данас ређе сретамо. Схватајући свој позив као задатак истинског брањиоца правде и правичности, он се у појединим грађанским споровима и појављивао пред Судом у том циљу. Није се примао заступништва оне стране чије је право у спорном питању било, по његову нахођењу, неосновано или сумњиве частности. То му је уздигло име као савесног брањиоца и стекло поштовање и поверење у грађанству. Нарочито је био цењен у трговачком свету, па је у последње доба понајвише и водио трговачке спорове.

У погледу на друштвени живот Паја је био консервативних начела. Налазио је да и у друштву, као и држави, треба све да се креће мирно, поступно, без наглих промена и потреса. Држао се старих и, како је говорио, »опробаних« начела, обичаја и навика како у своме животу, тако и у друштвеном опходењу, предсуретајући новине обазриво — »док се у практици не покажу као добре и корисне«. Стога је, као што смо већ видели, био одлучан противник тадањег модернизма који је у живот увлачио »непроверене и настране идеје и принципе«... А са његове живахије и веселе нарави

јако су га волели не само у родбини, већ и међу друговима и познаницима.

Канцеларија му се налазила у сопственој кући у једној од споредних улица Варошкога Квартала. Служила му је не само за пријем клијентеле, већ и као соба за дневни боравак. Сем великог стола за писање, у њој се налазило с једне стране диван, пред њим мали сто с прибором за пушење и две наслочијаче; а с друге стране повећи застружен сто с три-четири столице. У дну орман с књигама и вештаљка за хаљине.

Дође Јуца из кујне с припасаном кецељом, носећи на служавнику прибор за чај, па га спусти на већи сто.

— 'Оће л' скоро доћи твоји пријатељи, Пајо?

— Кроз који минут, — одговори Паја, па продужи писање.

Разређујући шоље по столу, Јуца је говорила:

— Баш красни људи, Гојко судија и професор Зарић!... Нераздвојни... петак и субота... На сокаку, Калимегдану, у прозоришту, бискупопу... свуда заједно! Ни браћа не живе боље.

Затим Јуца мало поћута, па продужи:

— Да се Драгоје није загледао у нашу Верицу, наводацирала би' за Гојка... Красна партажа!...

Паја чу Верино име, па стаде ослушкивати.

— А Нада... створена за професора Зарића!... Обоје мудри, високоучени!... Ту би, Пајо, требало и ти да помогнеш.

— Остави ме сад... бићу скоро готов.

— Сирома Драгоје! — говораше Јуца тише.

— Како је тужан и очајан!... Рекао је да Вера опет мора бити његова, да је скројио план... Какав ли му је тај план?... Нешто спрема.

— »Овде има нешто крупније«, помисли Паја, па устаде и приђе Јуци.

— Шта ти то знаш о Вери и Драгоју?

— Ништа... тек онако, — промуца Јуца збуњено.

— Како ништа? Сад си говорила.

— Па... Зет Никола одбио његову прошевину.

— Шта?! Боровић просио Вери?... изненади се Паја. — А они ми јутрос ништа не рекоше!...

— Јес', просио... И замисли, зет Никола га одбио!

— О!... ein unverschämter Kerl!

— Шта то рече? — упита Јуца радознало.

— Да је Боровић ваљан момак, — рече Паја у смеру да од ње што више сазна.

— Јес', Пајо! Најбољи момак у Београду.

— А какав то «план» спрема?

— План?... Незнам... извинићеш...

— Па малопре си говорила о некаквом плану.

— Зар сам и то рекла?... Онда... Од тебе нећу да кријем. Ти ћеш нам помоћи код зета Николе, је ли?

— Наравно.

— Драгоје је казао да Вера мора бити његова и да је скројио план... али ми не рече какав.

— Гледај свакако да сазнаш.

— Испинкају ја то, не бери бриге... Треба да говориш зета Николи да не испушта тако красну партажу... Јер... бојим се... љубав све може.

— Шта може?

— Може... кад се заћори... свашта бити... Може да буде и касматрофа.

— Којешта! Каква катастрофа?... Што говориш туђе речи кад незнаш?

— Е, ал' је то сад модерно.

— Теби модерно најмање доликује.

— А зашто да ми не доликује. Нећу ја ве-
чито да останем паланачка простакуша, јабоме!..

Зачу се куцање на врата од предсобља.

— Молим, слободно!... Извол'те! — повика
Јуца и пође вратима.

Уђоше Гојко и Зарић. Обојица у реден-
готу, с тврдим шеширом и штапом у руци.
Поздрављају се и рукују.

— Добар дан, господин' Гојко!... Добар дан
господин' Зарићу!... Добар дан желимо, — го-
вораше Јуца рукујући се.

Паја им узе шешире и штапове и обеси
о вешаљку.

— По јучерањем договору, Пајо, ево нас,
— рече Гојко. — Је ли време за конферен-
цију?

Паја погледа у сат. — У-ха! Биће времена
и за разговор и за чај... Изволите сести... По
једну цигарету...

Гости седоше и Паја их послужи цига-
ретама.

— Како сте са здрављем, господин Гојко?
— упита Јуца, затежући кецељу и жмиркајући
левим оком.

— Хвала Богу! Не могу се потужити.

— А шта ради ваша Тета-Смиља, госпо-
дин' Зарићу?

— Вазда у неком послу... Вредна као ви,
— говораше Зарић, бришући зној са чела.

— Вредне, јабоме... нема ко да нас фали...
Ознојили сте се; напољу је ваљда велика там-
претура?

— Да, јака врућина, — осмехну се Зарић.
— 'Оћули се, Пајо, одма, побринути за чај?

— То ћу ја; буди без бриге.

— Онда... извинићете, — рече Јуца и
изиђе.

Гојко и Зарић беху Пајини школски дру-
гови; обојица београђани и синови сиромаш-

них родитеља. И доцније, у јавном животу
осташе њих тројица велики пријатељи. А били
су вршијаци, у 30. години, с разликом од не-
колико месеца. И, као што су сва тројица били
у школи марљиви ученици, тако су и доцније,
у својим струкама и положајима били вредни
и савесни радници.

Гојко је, после свршених правних студија
на страним универзитетима где је, као што нам
је познато, провео као Николин питомац, до-
био службу у првостепеном суду. Доцније, као
ваљан и савестан судија, и као писац стручних
расправа у правничком часопису, цењен је као
један од најбољих правника наших... Као пи-
сар и секретар судски, с малом платом, није
смео ни помишљати на женидбу. А сад, као
судија, бацио је око на Веру; али се устезао
одлучног корака, бојећи се да се не замери
своме добротвору, а још више: шта ли би Вера
рекла? Од универзитетског бала пак, одлучивао
се да затражи од Вере пристанак на проше-
вину, али се још никако није усуђивао да то
и учини, мада је често долазио у кућу.

Зарић је своје школовање довршио уз по-
моћ државног благодејања. Још као студент
историског одсека на филозофском факултету
добио је прву стечајну награду за своју студију
»О Келтима на Балканском Полуострву« која
му је донела и стипендију за стране универси-
тете. По повратку положио је професорски
испит с одличним успехом; а са својих студија
о балканским старинама изабран је и за до-
писног члана Академије Наука... Несрећан у
своме кратком браку, Зарић је стекао врло не-
повољно мишљење о браку уопште, па је од-
лучно заузео пессимистичко гледиште о домаћем
васпитању нашег женскиња и тврдо се одлучио
да подругипут не улази у брак.

Ни њих двојицу, као ни Пају, није зано-
сио ветар моде и модернизма, што им је доста

удило у женском свету. Модерно их је женскиње називало »старомодним« и »старовремским« људма, градећи у том смислу пошалице на њихов рачун.

По одласку Јуцину пријатељи су разговарали о питањима која им беху на дневном реду.

— Шта је у програму за данашње конфирисање? — упита Паја, па приђе већем столу и потпали шпиритус око чајника.

— Нацрт правила за Дом Чиновничке Задруге и предлог о регулисању чиновничких дугова.

— Крупни задаци који повлаче милионе!

— Тешко ћемо их моћи остварити, — примети Зарић, — ако нас влада не помогне већим зајмом, као што је помогла Официрску Задругу.

— Главно је изабрати у Управни Одбор људе од угледа и поверења који би могли имати успеха и код владе и код грађанства на које ваља апеловати за помоћ, — говорио је Гојко.

— Наравно, наравно! — потврди Паја.

Настаде тренутак ћутања. Чуло се само како поклопац на чајнику стаде клопарати — вода беше узврела. Паја приђе, духну и угаси шпиритус.

— Препоручио си ми, Пајо, — прекиде Гојко ћутање, — да разгледам параграфе о наслеђивању дедине имовине...

— Па? — упита Паја и попари чај у ибричићу.

— Ви сте адвокати чудни људи! Тражите споредне излазе и извијања и онде, где је закон довољно јасан и прецизан!...

— Пре свега, Гојко, твоја примедба о »споредним излазима« и »извијању« могла је изостати, тим пре, што знаш да ме на то питање не подстиче никакав лични интерес, — говораше Паја, разливajuћи чај у шоље. —

Затим, прецизност тих параграфа није довољна, што сведочи и околност: да су разни првостепени судови доносили и разне одлуке о наслеђу.

— Јест, кад се судије неће да обазиру на одредбе о наслеђивању мушки и женске деце.

— У чему је ствар? — упита Зарић.

— Право наслеђа, које би синови подједнако имали, треба ли да прелази подједнако и на њихову децу, била мушка била женска?... Изволите, господо!... Чај је руски, Попов, а бисквит енглески, Албертов... Ко би волео слађи, ево шећера.

Гојко и Зарић приђоше већем столу, па сва тројица седоше и стадоше пити.

— Охо! Чај је доиста изврсан, — примети Зарић.

— Добио сам га непосредно из Москве, од архимандрита Српског Подворја.

После чаја Паја их опет понуди цигаретама.

— Налазим, Гојко, да неправедне и нечовечне законске одредбе о наслеђивању очевине, које су заостале из старих времена, не сметају да се у наслеђу дедовине уклони таква неправда према женској деци — унукама.

— Неправда и нечовечност у закону не могу бити разлог за доношење незаконитих одлука. Судови не смеју присвајати себи право које им закон не даје.

— Али у овом случају —

— Допусти, — прекиде Зарић Пају; — рекао бих да Гојко има право... Богиња Правде везаних је очију, не обазире се ни десно ни лево, незнана за сажаљење нити за друге какве обзире... Закони се не смеју газити; они морају бити светиња за свакога, а нарочито за судије. Друкчије би настало у земљи растројство које би неминовно водило пропасти... Сећате се само историје старе Шпарте. Кад је

земља била у пропадању са искварености грађанских нарави, спасла је само оштра примена Ликургових закона.

— Тако је! Право професорски! — одобраваше Гојко.

— Али, — похита Паја с одбраном, — ја не тражим незаконитост. У спорном случају не би било гажења закона, кад би надлежни чинилац — а то је општа седница Касационог Суда — протумачио те одредбе у корист женске деце. А подстицај за то могао би учинити ваш Суд... То је смишо мага заузимања.

— Тако се можемо погодити, — рече Гојко.

— Живот се креће бржим током него промене у законодавству. Старе неправичности ваља уклањати на могућан начин.

— Дајем ти реч, Пајо, да ћу тражити тумачење тих параграфа у твом смислу; а расправљају то питање и у нашем часопису.

— Потпуно сам задовољан, — стиште му Паја руку и устаде. — Допустите за тренутак... зарад промене одела.

Паја оде у другу собу.

Гојко је већ раније мислио да говори са Зарићем о ствари која га је у последње време јаче занимала па, оставши с њиме насамо, употреби ову прилику.

— Хтео бих, Милане, да говорим с тобом о једној ствари интимније природе, — рече Гојко тиште и устаде.

— Говори! — и Зарић такође устаде.

— Паја је близки рођак мага добротвора, Николе Младеновића који има, као што знаш, две ваљане кћери...

— До тога ми ништа није стало.

— Што није досад, може бити одсада.

— Женскиње ме не интересују... Парен кашу хлади.

— Ти си се, драги мој, опарио на једној,

па сад мислиш да су све једнаке!... И међу цвећем има корова.

— Искуство ми казује да је женидба не-промиšљеност бујне младости... У слободи је живот безбрежнији.

— С тим начелом ти оде у модерне јунаке!

— насмеја се Гојко. — Али, мораш признати да без жене нема уредна живота.

— Не, Гојко! Жена је само терет и брига у непрекидном савлађивању њене неугодне људи и настраних прохтева.

— Не можеш порећи да је нежењен човек лишен оног душевног задовољства и радости што се могу осећати само покрај дobre жене.

— Ти о томе идеалишеш, а ја хвалим Бога што ме је доста рано избавио од тог задовољства и те радости.

— Признаћеш, ваљда, да је узајамна љубав између мужа и жене највеће благо земаљско? То бар исповедају сви срећни мужеви.

— О, срећни мужеви! Колико ли их је?... Па онда, љубав!... Неразумљиво и обманљиво осећање... Ко би могао рећи шта је љубав?

— Нашто нам њених дефиниција? Бићемо задовољни ако живимо у њој, ако је у души осећамо.

— Јубав је пре обмана себе самога него јасна представа душе и разума. Бити под њеном тиранијом и у њој тражити срећу, о! ја не више. — Ту се Зарић стаде отресати крајем капута.

— Зло, кад би сви људи били такви пессимисти.

— Боље је бити и пессимист, него се оптимистички заносити уображеном срећом и врати себе.

Гојко је с осмехом на лицу гледао Зарића, вртећи главом и чудећи се његовој настраници... Одлучив се на женидбу, био је тврдо убеђен да је усамљени живот момачки бесми-

слица и да се срећа само у браку може постићи... Откако је ближе познао Вери, њена лепота и чедност толико су га задобиле, да је о њој мислио и у највећој заузетости на каквом важном претресу судском.. Помишљао је, шта је управо то, што га, поред толиких других девојака, Вери привлачи као магнетском снагом? »Њена лепота, богаство?... О не! Кад би Вера била мање лепа и пукла сиротица, опет би ми срце за њом жудело... То је, зацело, љубав о којој Зарић није појма нема!«...

Он је познао у Вери — то је тврдо био убеђен — такве моралне особине, какве није находити код других женскиња. По судиској навици, да у изразима лица човекова тражи да позна карактерне му особине душе, Гојко је у свежем тену ружично белих образа Вериних, у детињастом погледу сјајних очију, у љупком осмеху рујних усана и свежој ведрини чела, откривао и читao милу безазленост и нежност, одгајену питомост и смерност, разборитост ума и интелигентност... И све га је то очаравало и заносило... Разуман и примеран живот у кући Николиној подржавао је тај његов занос и предочавао му ненадмашну срећу у брачном животу... »Само« — и ту би Гојко бојажљиво застао. Хоће ли наћи одзива у Вере?... Та га је мисао мучила, не дајући му мирно ни спати...

— Збиља, Милане, мислио сам, како би било лепо, кад бисмо се нас двојица, добри другови, оженили двема тако ваљаним и интелигентним сестрама.

— Велиш »лепо«? Ко би погодио шта је у везаној торби?

— Да, врло лепо! Не говорим без разлога... Допустићеш да сам их могао добро познати... Оне су потпуно овладале мојим симпатијама; а нећу ти крити да моја симпатија за млађу све више добија карактер љубави.

— Значи, мени си наменио старију?
— Па и ти си за који месец старији од мене... Васпитање је у обе узорито, а образовање врло солидно; а што је данас редак случај: не лете за модом и модерношћу... Млађа је нешто лепша, живља и кокетнија, мада врло чедна и безазлена. А старија је врло симпатична, умна и вредна у домаћим пословима, а одликују је скромност и сталоженост... све особине које би тебе, зацело, задовољиле.

— Хвала! Хвала!... Остави ти мене с моним задовољством без жене, а теби ја искрено желим добру срећу у љубави... Али, збиља, Гојко, хтео сам те нешто питати... За тебе сам чуо да си слободан зидар, а ти ми о томе, поред толиког нашег друговања, никад ништа не рече?

Гојко га озбиљно погледа у очи да се увери, да ли је то питање искрена жеља за сазнањем, или потиче у смеру критике и исмеавања, па га упита:

— А знаш ли ти шта је Слоб. Зидарство?
— О знам! Добавио сам из Рекламове библиотеке читаву књигу о томе, а и код нас је штампана једна књижница, У њима се налазе: историја, циљ и принципи Слоб. Зидарства.

— Па? Какво си мишљење стекао о њему?
— Повољно. Циљ му је хумано-културног значаја: зидање духовног храма Истине и Човечности. А принципи су му засновани на законима моралности и братској љубави... је ли тако?

— Видим да си добро обавештен, и да ти се могу поверити. Ја сам доиста слоб. зидар, примљен пре кратког времена... Стојим ти на расположењу за ближа објашњења.

— Налазим, Гојко, да такво удружење честитих људи може бити врло корисно за нашу средину, огрезлу у себичности, материјализму и распусности... А је ли пријем у њу одиста та-

јанствен, мистериозан, како се то прича? Ено шта о томе казује и Толстој у »Рату и Миру«...

— Измишљотине!... Но можда је то пре сто година и било тако у Русији... али данас —

У том тренутку врати се Паја у реденготу, а дође и Јуца.

— Сад, господо, можемо на конференцију, — и Паја им дададе шешире и штапове.

Гојко и Зарић руковаше се с Јуцом.

— Драго ми је било! Извол'те и други пут! — и Јуца их испрати у предсобље, говорећи: »Збогом! До скорог виђења!... Поздравте Тета-Смиљу, господин' Зарићу!... Збогом!...

У повратку је Јуца говорила:

— Што јес', јес', красни људи!...

Затим покупи шоље на служавник, говорећи:

— Драгоје, зацело, гори од нестрпљења да чује, како је Вера примила његово писмо... Хê, младост лудост!...

12.

МОДЕРНЕ ПТИЦЕ

Тек што је Јуца са служавником дошла до куинских врата, зачу се из предсобља грохотан женски смех. Она застаде изненађена.

Уђоше Зора и Мара, продолжујући смејање.

Обе беху, као и вазда, у помодним хаљинама. Поред узаних и кратких сукања имаћаху сад на глави шешире с врло великим ободом — по најновијој моди, а беху закићене с леве стране повећим букетом цвећа, и јако намирисане и напудроване. Обе имаћаху око врата низове крупна бисера и бриљантске обоце уушима, а на левој руци гривне с малим златним часовником. Сунцобрани им беху свилени и ишарани разнобојним цветовима — по тадањој моди.

Ове модерне птице које су, по своме смелом полету у понашању и кокетовању, и по својим модним и богатим тоалетама, имале сјету да представљају јунакиње балова, журова и корза, већ су нам унеколико познате по досадањим напоменама о њима. Рећи ћемо само још да су се радо хвастале модерношћу и модерним принципима и да су енергично заступале »право женскиња«, а нарочито »слободу и самосталност« у животу; и та су питања живо претресале у круговима модерних каваљера и на журовима... Оне су имале доста јак утицај на Веру, нарочито енергичнија Зора. А безазлена Вера, жудна новости и слободнијег по-

лета, лако је упадала у замке њихове, мада је последњих дана била одлучно вољна да се ослободи њихова утицаја, са кога је с Надом већ имала немилих објашњења.

— Хахаха! Хахаха! — продужавала је Зора смејање.

Јуца спусти служавник на сто, погледа их зачуђено, па жмирајући рече: — Бун жур!

— Bonjour, Тета-Јуцо! — прихвати Мара и рукова се. — Извините... Зора је вазда врло смешљива.

— Ко се не би смејао? — рече Зора, рукујући се такоће. — Код Гојка судије још је пре подне... поздравља нас са »Добро јутро!«... Хахаха!... Quel imbecile!...

— О, то се често и мени дешава, госпојице Зоро, — примети Јуца, — а нарочито после ручка кад мало подремуцам.

— Naturellment!... Асоцијација мисли о буђењу и јутру, — рече Мара, намештајући цвичкер на носу.

— Твоје филозофско тумачење не може га оправдати... Не зове га Вера узалуд »Гојко збуњенко«.

— Красни су то момци, госпојице Зоро!...

— Ух, какав укус имате, Тета-Јуцо!... Стромодне и старовремске мустре! — И Зора их стаде представљати: — Дугачки црни капути, халбцилинди, смешна озбиљност, пензионерски ход... прави лутерански попови! Хахаха!...

— Chevaliers étranges et ridicules! — смејала се Мара.

— Опет... опет су они красни људи! — бранила их је Јуца. — 'Тела би' да вас пољубим... Скин'те те ваше модерне лопаре!

— Не, Тета-Јуцо, не можемо дugo остати.

— Увек волим да ми дођете... Извол'те седните мало.

Зора и Мара седоше код малог стола.

— Вера је крива што смо свратиле... За-

мислите само, обећала да дође, па просто слагала! А ми чекај, чекај... као туде!... Па ни на писмо да одговори!... Да јој кажете, Тета-Јуцо, ако сутра до подне не дође код мене, нећу више да знам за њу.

— Казаћу јој, госпојице Зоро.

— Бићу слободна, — рече Зора и узе цигарету са стола.

— Зашто не, јабоме! — и Јуца јој припали цигарету, па понуди и Мару.

— Merci... хвала! Оставила сам дуван... због очију.

— Увек си ти, госпојице Маро, разборита, уздржљива.

— Лепо, Тета-Јуцо!... Значи да сам ја неразборита и неуздржљива? — говораше Зора као у љутњи, а волела је да се с њоме нашали.

Јуца се озбиљно трже: — Како би' ја госпојице Зоро, тако што и помислила!

— Ипак, у вашој примедби има мало сатири на мој рачун, — рече Зора, мигнувши оком Мари.

— Ко? Ја да сатирем тебе?... Боже ме сачувай и саклони! — Ту се Јуца прекрсти. — Ја тебе здраво волим, госпојице Зоро! — И Јуца је помилова. — Где би, ја тако што?

— Mon Dieu, quelle simplicité! — смејала се Мара.

— C'est une véritable sotte! — додаде Зора, пуштајући модрикасто сиви дим кроз нос.

Јуца их пажљivo погледа, осећајући у њиховим речима погрду за себе. — Да није то поцмевање мени?

— Не, Тета-Јуцо! Хвалимо вашу досетљивост.

— Како је то лепо говорити вранџуски и живети модерно!...

— Па опет исмевате наше »лопаре« и узане сукње?

— Све, све, ал, то не би могла понети...
Изгледала би' ко' каква *суклета!*

— Како, како? — упита Зора смејући се.
— Јес' к'о... к'о прави *суртук!*

Зора и Мара прснуше у смех.

— *Une drole créature!* — рече Зора; затим наједампут баци цигарету, збаци и шешир на диван, па покуша да се попне на столицу, што јој спречаваше узана сукња: — Доврага и с овом модом!...

— Шта 'оћеш?... Чекај! — и Јуца је подиже.

Зора седе на наслон, па се устури: — Овако седи султан на престолу! — Затим се стаде клацкати.

— *Jy! jy!* — повика престрављена Јуца, па брзо придржа столицу. — Пашћеш, враже један!

— Не бојте се... ја сам била прва гимнастичарка у школи.

Затим Зора скочи са столице, окрете се на десној потпетици као чигра, дрпну Јуцу за образ, па стаде гимнастичким кораком ићи по соби. — Овако марширају чешки соколи!

— Е, е, враже један!... Сваког ђавола знаш!

Зора је уживала у шегачењу с њоме, па је смишљала и пошалице за њу. Но томе је давала повода и сама Јуца.

— Збиља, Тета-Јуџо, колико вам је година?

— Извинићеш... Заборавила сам.

— Како се могу заборавити своје године?

— Е тако, забораве се, јабоме.

— Још сте држећа жена, лепо изгледате, немате седих...

Јуци се допадало то ласкање, па је успијала уснама, дизала обрве и затезала кецељу, жмиркајући левим оком.

— За седе што велиш, е ту је наша мајсторија.

— Не би човек рекао да имате четрдесет.

— Е, е!... *биће* која више.

— А да ли бисте се удали, Тета-Јуџо?

— Није Тета-Јуци више до тога, — примети Мара.

— Извинићеш!... Оно, што, кажеш, и није и јесте... како узмеш... У једну руку — да не кажем да сам здраво матора... али сам лепо проживела с мојим Фићом... У другу пак, мислим, има још да се живи, а удају се и материје. — Ту Јуца мигну оком. — Неће мачка миша!

Зора и Мара опет прснуше у смех.

— Јабоме! — рече Јуца, па се и сама стаде смејати.

— Браво, Тета-Јуџо! — пљескала је Зора.

— Младо срце!... Знате шта? Да вам ми будемо прводаџике?

— Тути, враже! — Јуца је лако удари по руци, а после краћег смејања упита: — Могу ли вас послужити чајем?

— Претпоставила бих каву... ако смен рећи?

— Скуваћу вам праву турску.

Јуца узе служавник и оде у кујну.

— *Elle est ridicule par excellence!* — смејала се Мара.

— Чудновато! — говораше Зора у афекту. — Сви ови старији... и мушки и женски... као да су са друге планете!... Смешни, шмо-кљанасти, одвећ заостали у културном напретку!... Не умеју да схвате модерни живот, модерне принципе... за њих су то шпанска села!.. Велика тврдоглавост! — говорећи то, Зора приће прозору и отвори га.

— *Naturellement!*... Што је човек старији, све је консервативнији, мудроваше модерни филозоф.

— Ево Вере! Долази као поручена! — И Зора брзо приће Мари, говорећи: — Помоћи ћеш ми да је склонимо на одлучан корак... Мој Стјанић и њен Боровић хтели би да заједно просветкујемо наше веридбе. Ту идеју ја сам им сугерирала... Зар не би то било дивно? Сав би нам Београд завидео, *n'est-ce pas vrai?*

— *Sans doute*, лепа идеја!

Одмах затим уђе Вера.

На њој је била скромнија ношња без икаква накита, са шепширом малог обода, на коме је повеће бело перо нојево чинило једини украс. И тај контраст између ње и њених другарица ишао је само њој у прилог. На лицу њену могла се читати озбиљност и нека суморност.

Угледавши Зору и Мару, Вера се изненађено трже, па застаде на самом прагу. Њихово присуство сметало је њеноме смеру ради којега је дошла.

— Откуда вас две овде?

Но натмурена Зора предусрете је оштрим речима:

— А, дошла си?... Одмах овамо, одговарај!... Где си ономад? Јесмо ли ми твоје луде да нас вучеш за нос?... Па ни на писмо не одговараш!... То је неучтиво, ружно!

— Веруј, нисам могла... спречена сам била, мучила се Вера с одговором, па приђе Мари, рукова се и седе.

— Нијеовољно. Мораши рећи шта те је спречило?

— Доиста, Вера, од тебе није лепо, — примети и Мара.

— Истину да кажем —

— Истину, истину! Не трипим врдања! — упаде Зора у реч.

— Задржала ме Нада.

— Твоја красна сеја!... Разумем. Она влада ситуацијом. Tu n'es pas libre... послушница гуска!... послушна гуска!... Због таквих нас и зову гускама.

— Бићу искрена: сеја вас две не воли.

— Зора се усиљено наслеја. — За мене ништа ново. Са њене љубазности ми смо и престале с посетама.

— Радо бих хтела да знам, Вера, какви су Надини мотиви за то? — упита Мара.

У том тренутку провирају Јуца на куинска

врата. — И ти си ми дошла, Верице моја лепа?.. Седите, разговарајте, кафа ће часком бити готова, — рече, па се уклони.

— Дакле, говори! — диктовала је Зора, седајући.

Вера се непријатно осећала са ове принудне исповести. У злуј воли према Боровићу, зарад којега је и дошла, није била боље расположена ни према другарицама; па се и одлучи да прими бачену рукавицу прекора и осуде, налазећи да је ово згодна прилика да се с њима обрачуна.

— Ви знате да Нада у свему има своје мишљење. Њој се не допада модерни покрет и мрзи кићење и луксуз.

— О знамо, знамо! — рече Зора иронично.

— Зато си се ти са својом данашњом тоалетом вратила за неколико година уназад!

— Преживела, старовремска школа Надина, — примети Мара.

— Нада налази да је ваш утицај на мене велики... да сам се поред вас изменила...

— Боље реци *искеарилла*, — продужаваше Зора с иронијом, па додаде, чудећи се: — A merveille! Као да ти сама нисиовољно свесна и самостална!

Зора се при том срдито лупи по колену, па устаде, говорећи оштријим тоном у театралном афекту:

— Не разумем, како људи не могу да схватају тако јасну истину, да сваки човек културног света, па дакле и женскиње, има права на слободно и самостално мишљење, на слободно и самостално кретање у животу!... Прошла су времена насиљног туторисања и ропске потчињености. Данашњи културни напредак разбио је старовремске предрасуде и тиранију, и као вихор развејао старе и накарадне појмове о зависности и ропскоме животу женскиња. Модерни принципи овлађују светом... Ко би још

имао право да ми диктује како ћу мислити и осећати, како се кретати и живети, какву тоалету носити?... Не признајем и не допуштам то право никоме и никад — non, *absolument jamais!*

После тих речи Зора је узбуђено ходала по соби.

— Доиста, Вера, Нада нам чини неправду... и реи *trop incorrectement!* — рече Мара, намештајући цвикер који јој је често падао с носа.

Но те оптужбе не задржаше Веру да каже што је у овом тренутку мислила, па рече мирно:

— Право да кажем, Надино је мишљење оправдано...

— Шта? Оправдано! — прасну Зора згранута. — O! pardi, tu parles imprudemment!

— Јест, Нада има право кад се љути на моју дружбу с вами и кад вели да сам се поред вас одала беспосличењу, јурењу за модом и луксузом...

Зора је нетримице гледала Веру у очи, не верујући да она то искрено исповеда што говори. Али је озбиљан тон и бистар поглед Верин изведе из недоумице, па заједљиво, али нешто сниженим гласом проговори:

— Дакле, ми смо криве... ми смо тебе, невину и безазлену, на зло наводиле?!... И ти се усуђујеш да нам то у очи кажеш!... O, quelle étrange surprise!...

— Нада је без ширих и слободоумнијих погледа на живот, — говораше Мара. — Она је само вредна и добра економка у кући што јој, уосталом, није потребно... Али ти, Вера, ти нас изненађујеш!

— Оставимо то... Нада је —

— Настррану с Надом! — прекиде је Зора срдито. — С тобом имамо да се рачунамо... Мораш сасвим изићи на чистину... Твоје су речи незаслужени прекор, увреда!

Вера је хтела да пресече тај непријатни

јој говор, казујући им новост која ће их интересовати, па говораше:

— Не увиђам, зашто би вас вређале моје искрене речи, моје слободно мишљење?... Али, мислим, да ће вас јаче занимати новост коју имам да вам саопштим... Само бих желела да остане у дискрецији:

»Новост« и »дискреција« учинише да раздознала Зора заборави на »увреду«; стиша се за тренутак, седе, па упита:

— Eh bien, qu'est-ce que tu as?

Вера дахну, поћута, подиже прамичак косе што јој вираше испод шешира, па рече:

— Јуче ме је Боровић просио.

— Просио? — упита изненађена Зора јачим гласом, скочи са столице и радосно ухвати Веру за руку.

— Вера! Parles-tu vrai?

— Збиља? — похита Мара такође с питањем.

— А он је крио тај корак од нас!... Може ли се честитати?

— Не, оца га је одбио.

Зора и Мара зинуше од чуда.

— Одбио! — зграњавала се Зора.

— Одбио! — Est-ce possible? — чудила се Мара.

— Одбити њега! Certes c'est fort étonnant!

Зори је било невероватно да је Верин отац могао одбити Боровића — такву, изванредну прилику! Али знајући Верину јаку симпатију за њу, очекивала је да ће у ње наћи одлучан протест против родитељске самовоље, па брзо упита:

— А ти, ma cherie?

Вера устаде и замишљено корачи два-три пут. Мислила је хоће ли отворено рећи своје расположење према Боровићу; па, не налазећи разлога за неискреност, одговори:

— Ви се чудите, а мени је оцино одбијање

сасвим разумљиво. Друкчије није могло ни бити.

Такав одговор изненади Зору још више.

— Sapristil!... И ти то велиш тако лака срца, мирне душе!... Une vraie naïveté d'enfant!... Сложила си се с мишљењем доброга оце и мудре сеје! N'est-ce pas vrai?

— Оца је то, по своме нахочењу, свршио сам, не питајући за моје и Надино мишљење... Није ми било право, али сам се брзо умирила... Боровић није моја прилика.

— Све чудноватије!... Та ти си до јуче била заљубљена у њега... j'en suis sûre!

— Симпатија не значи љубав.

— Ковала си га у звезде! Налазила си да је Драгоје најбољи, најинтелигентнији и најлепши од свих других!...

— Да, али је ли то довољно? Из два-три разговора, признаћеш, не могу се познати врлине и мане онога, с киме се мисли засновати вечита брачна заједница.

— Врлине и мане! Вечита заједница! — смејала се Зора иронично. — Il me samble, Vera, que tu parles des sottises!... Какве застареле појмове ти још имаш... Пре свега, људи се, ma cherie, не могу лако познати, ма колико их проучавала; али је интелигентност јамство и за врлине... Па онда, ко ти данас мисли на вечити брак? Није ли ти по вољи, раскини га. То бар данас није тешко.

— Одрећи се Драгоја без борбе, о! то не бих могла веровати, — примети Мара.

— Јест, требало је ући у борбу и у њој истрајати, — продужи Зора још живље. — У борби је драж и задовољство са извођеване победе која би морала бити на твојој страни... Толика принудна средства што нам стоје на расположењу против родитељске самовоље!... Ја се не бих уздржавала ни од самога бегства с Драгојем.

— Таква средства не бих могла употребити, — одбијаше Вера и руком.

— Да, ти си страшивица! Оцина маза!... Драгоје, најсјајнија звезда на небу модерне омладине заслужује и такву борбу... А он те неисковано воли, обожава,

Вера је замишљено стајала. Њеним досадањим држањем диктовао је разум и одлука с којом је од куће пошла, па ју је обузимала злобља са Зорине наметљивости да је скрене с пута. Бунили су је Зорино лакоумље и »принудна« средства, а реч »бегство« била јој је одвратна... »О, бегство из родитељског дома! То никад и ни за кога!...

У Вериној замишљености Зора је гледала њено колебање, одлучивање, што јој подстаче наду да је још може придобити, па прошапута Мари на уво: »Потребна су јача средства«... Затим говораше гласно:

— Eh bien, écoute-moi, Vera!... Кад ти досада nisi могла да схватиш Боровићеве врлине, онда... он и није за тебе.

— О, друга ће га једва дочекати! — прихвати Мара.

— Ја се ни за тренутак не бих премишљала, — додаде Зора.

Вера је погледа изненађено. — Твој је идеал Стјајић, зар не?

— Je veux te dire sincèrement, mon amie.. и ако искрености не заслужујеш... Стјајић је постао мој идеал само зато, што сам се уверила да Драгоје теби нагиње. Данас пак, кад знам твоју одлуку, зар би ми тешко било да раскинем још лабаву везу симпатија за Стјајића?... Та он се с Драгојем не може ни поредити!..

Вера се тржи као да јој је игла срце жацнула, па згранту гледаше Зору. Изненађена и забуњена, остале за тренутак непомична. Њену душу стаде раздирати мучно осећање које у тем тренутку не умеде да схвати. Је ли то мржња

или суревњивост којом јој у срцу зачета клица узбуњиваше млађану душу пред изненадним обртом?... Мада се старала да прикрије то нештовљено осећање и забуну, не могаде се уздржати од иронична узвика:

— А, тако!...

— Да, тако!... У избору између Стјића и Боровића не може бити двоумљења. *C'est certainement.*

Улазак Јуцин прекиде неугодан положај Верин. Јуца је носила каву.

— Права турска, кајмакли! — и Јуца спусти служавник са шољицама на сто. — Извол'те, служ'те се!... Вера, оди и ти.

— Хвали! Не волим црну каву.

Зора запали цигарету и узе шољицу. Јуца пружи и Мари, па и сама стаде сркati. Вера је расејано тумарала по соби.

— Овако добру каву нисам скоро пила, — хваљаше је Зора.

— Доиста, дивна! — потврди и Мара.

Јуца је уживала у тој хвали, па непропусти да са доста поноса каже: — Мало која у Београду уме да скрува праву турску... То сам ја од мога покојног Фиће научила.

Из забуне и иронична узвика Верина Зора је опазила њено суревњиво осећање; то јој је годило. Било јој је по вољи што је ту жаоку могла убацити у њено срце и узбунити јој колебљиву душу, верујући да ће подлећи искушењу. Весело се осмејкивала, гледајући Веру како забринуто тумара по соби, па беше вољна да се мало нашали:

— Овако, Тета-Јуџо, пију каву старовремски момци, — па стаде јако сркati и пуштати сиве колутове дуванскога дима. Али намах устаде, остави шољу и цигарету, па брзо приђе Вери.

— Вера! Ти још и незнаш за најновију моду?

— Какву? — упита Вера немарно.

— Glockenkled.

— Какав глокнклајд?

— Magnifique!... Сукња испод бедара узана, доле широка и кратка... право звono.

— Звono? То мора лепо изгледати, — примијети Јуца.

— Берта је јутрос добила »Журнал«. Нас две одмах смо наручили. Могла би и ти.

— Биће времена.

— Зоро, време нам је, — рече Мара, гледајући у сат на руци, па устаде.

— Могла би с нама и ти, Вера, — говораше Зора, међући шешир на главу. — Код Анђе је данас весело друштво... све сама модерна омладина.

— Не, никако не могу, одби Вера одлучно.

При поласку Зора приђе Вери и у пола гласа, али изразито рече:

— Добро размисли, Вера! Твоја ће одлука бити и за мене судбоносна... Не смећи то с ума.

Вера поцрвене, отвори уста, али не рече ништа.

— Au revoir!...

— Ораовар! — рече Јуца испраћајући Зору и Мару. — Молим, извол'те и другипут!...

Вера је смућено корачала по соби; корак јој је сад био бржи, — постала је нервознијом. Зорине је речи стадоше јаче узбуњивати; њу је сад mrзila из дубине душе, па јетко проговори:

— »Судбоносна« одлука!... Хтела би Боровића?... Јест, ако ја то допустим...

И Вера је узрујано и даље корачала по соби, кад се Јуца врати из предсобља и упита:

— А шта ти онај враг вели »судбоносно«?

Вера није ни обратила пажњу на њено пи-

тање; застаде код стола, а мрачан јој поглед луташе у магли неизвесности и неодлучности, стварању разноврсним мислима које се надтицаху у млађаној глави њеној.

— Нешто си ми брижна, Верице? — говораше Јуца, милујући је. — Шта 'оће онај враг с тобом?

Вера се трже, погледа је, па тоном јаче ироније проговори:

— Хоће Боровића!...

— Е, баш је мустра!... Видиш, голубице моја, како се за њега грабе? А ти оклеваш, боиш се... као да ћеш главу изгубити!

Вера се ушиљала да буде немарна, па до-
ста мирно рече:

— Начаст јој Боровић!

— Немој брзати, Вера, размисли... Ако му је зет Никола и одбио прошевину, ствар се још може поправити.

— Не, он и није за мене... Зори ће боље доликовати,,. Лакомислен, дрзак! Корак му је нерасудан, луд! Проиграо је симпатију моју.

Такве је разлоге имала и пре подне, по-
што је прочитала његово писмо. Хтела је да их одржи наспрот осећању које јој је бунило и срце и душу.

Вера је ипак још била у недоумици. Њено се осећање укрштало с разлозима и тежило да добије превагу над њима. Утицај на њено срце, који је осећала у незадовољству са оциног и сејиног држања, беше сад појачан суревњи-
вашћу према Зори. И то осећање вођаше борбу с разумом... Клиса љубави, коју је она и у овом тренутку тумачила само 'јачом симпатијом', почела је бујати. Њу је осећала као бол који јој узбуђује душу, и који је налазио израза у суревњивости према другарици — супарници. Под осећањем тога бола јављала се жеља да пошто-пото спреци Зорино триумфо-

вање. Требало је рећи само једну реч. Драгојеву лакомисленост и дрскост, за које је веровала да им је подстицај у великој љубави, готова би била да опрости; а оца би, зацело, задовољио жељу своје љубимице.

Али то осећање и та жеља не беху још довољно моћни да издрже борбу с разумом. Узбуђени нерви стишавали су се; хладније размишљање доби превагу. Љубав ћеринска и сестринска која је, поред све срџбе, била у ње одвећ јака, нагонила је да остане при првој одлуци, да занемари осећање које је везује за Боровића. Чинило јој се да то може лако постићи само ако хоће. Ту жртву готова је да поднесе за оне који су јој најближи и најмилији... Доиста, свака клица не доспева до развоја, па ни љубавна. Прилике или помажу или одмажу њеном развитку. Неповољне прилике на дому и будна моћ разума могу још и спречити развој клице у срцу Верину. Убрзо ћемо се уверити колика је њихова моћ.

— Верице моја, немој наглити... буди стрпљива. Драгоја нема лако!... Зет Никола мора попустити ако само ти 'оћеш.

— Остаћу при одлуци, — рече Вера мирно, али одмах додаде у иронији: — Нек Зора триумфује!

— Е, е, не чиниш добро, Вера!... Али, шта да му кажем? Ствар је дилекатна.

— Као што сам вам јутрос казала: добиће сутра одговор какав заслужује. — Вера погледа на Пајин сто. — Могла бих и сад, само... не бих желела да ме ко затече, а најмање он.

— Тела би да му пишеш?... 'Ајд у моју собу. Нико неће знати да си овде.

Вера приђе столу и узе лист хартије и писаљку.

— Јабоме, напиши му... Само не заборави,
Верице моја, да те Драгоје лудо воли.

Вера брзо уђе у собу и затвори врата за
собом.

— Чудне су ти ове модерне госпођице
фрајле!... У моје време нисмо се толико ци-
фтале и женерирале!...

13.

ГОЛУБИЦА ЈЕ УЛОВЉЕНА

По одласку Верину у другу собу Јуца је
успремала сто и столице и скупљала шољице
на служавник, мислећи шта да ради, ако би
Драгоје дошао док је Вера још ту. А знала је
да ће свакако доћи; нестрпљивост ће га, зацело,
довести да чује за успех свога писма. Па ипак,
Јуца се поплашено трже, кад се на вратима
појави Драгоје.

— Је ли слободно?

Збуњена Јуца брзо се прибра па му рече:
— Теби је, Драгоје, увек слободно.

Разумљиво је велико нестрпљење Борови-
ћево. Још у подне, после изласка из канцеларије,
радо би свратио, али се бојао присуства
Пајина кога је избегавао, И сад је сачекао
време, када је био поузданiji да Паје неће
бити дома.

Питање о прошевини било је за њу питање
самољубља, части, среће и — материјалног оп-
станка... важније од сваког другог питања.
За њу беше везао судбину своју; за њу се хва-
тАО као гладан коре хлеба, као дављеник за
сламку. Изглед на Верин велики мираз беше
за њу чудотворни магнет, чијој се привлачној
снази подавао свом готовошћу, свом жудњом,
свом моћи својом... Николино одлучно одби-
јање беше за њу пораз коме се није надао —
пораз, који га је доводио до очајања. Нео-
стварене идеје које су га тако слатко и зано-

сно уљуљкивале; уништена нада на поправку презадуженог стања које му је стварало толике неприлике; порушени планови о заснивању своје куће и безбрежнијег и угоднијег начина живљења; изгубљени изгледи на већи углед и положај у београдским круговима, па и у државној служби; — сва та уображавана срећа ишчезе као дим, као какав леп сан!...

Но та недаћа не поплаши Боровића.

Он није био од оних мекушних људи који пред већим тешкоћама и препрекама лако напуштају своје смерове. Смео, дрзак, газио би и преко највећих и најнесавладљивијих сметња, само да до циља дође. Па ни у овој прилици не беше клонуо духом; још је помишљао на остварење својих жудња и идеала; још му је остао био један зрачак наде, и, њему прибеже свом моћи својом.

У Вериној одлуци гледао је једини спас.

Веровао је да је Верина симпатија за њврло јака: шта више, поверовао је речима Зоре и Маре, с којима је био у близким пријатељским односима, да је Вера у њега, управо, заљубљена. То му је и дало било смелости на прошевину и без Вериног нарочитог одобрења. И сад је хитao да се што пре користи том љубављу, док не би охладиela под разним могућним утицајима. Али је увиђао погрешку са своје журбе с прошевином; било му је јасно да је требало сачекати, да се њена тек зачета љубав развије до тог ступња, када би очева и сестрина упорност могла бити лако саломљена Верином одлучношћу. Стога је сад журно хитao да поправи ту погрешку.

У своме писму Вери тражио је састанак с њоме. Од тог састанка тврдо се надао успеху. Знао је да његова жива реч има моћан утицај на њу, на њено млађано срце, на њену беззлену и лако запаљиву душу; па је грозничаво очекивао њену одлуку о састанку... План му

је био: да Вери занесе својом »великом љубављу« и да клицу која се у њену срцу зачела, подстакне на брзи развој; а тада да је приволи на решење њихова питања без обзира на очев и сестрин пристанак, ма то било и напуштањем родитељског дома... Знајући у Вере јаку ћеринску и сестринску љубав, предвиђао је да ће то с њоме потеже ићи; али се уздао у моћ оне јаче љубави која не преза ни од чега, која гази преко свих сметња и која руши и најтврђе ограде што јој стоје на путу.

То је био онај план његов, о коме Јуца није умела дати Паји подробнији извештај. А тај ће план, рачунао је он, поуздано саломити упорност оца Николе, тог добродушног »фармazona«.

Улазећи у собу, Боровић је још са прага запазио Јуцину забуну, па је упита:

— Рекао бих, ниси ми се надала?

— Надала сам се... знала сам да си нестрпљив као дете за сисом. Али... имала сам госте, па —

— Срео сам Зору и Мару... Рекоше да ћу овде затећи неко изненађење, — и Боровић се радознало осврташе по соби. — Какво је то изненађење?

— Ваљда су се нашалиле, — одговори Јуца лукаво.

— Јеси ли предала писмо? Шта је казала? Хоће ли доћи на састанак? — питао је Боровић брзо једно за другим.

— Чекај, да почнем по реду... Кад сам отишla, затекла сам —

— Немој ми ту зановетати! Шта је с писмом?

— Баш си много нестрпљив!... Најпре није хтела да га прими, а кад сам ја навалила, онда га је прочитала. — При том извади писмо и ћушну му у руку. — Ево ти га!

— Вратила? Хм!...

— Љутила се на зет' Николу и Наду што јој нису ништа казали о твојој прошевини.

— Шта, није знала? Љутила се?... Добар знак!... А онда?

— Онда је рекла: »дрско, лудо!«

— За кога је то рекла?

— За тебе, јабоме... Лудо си радио.

— А хоће ли доћи?

— Не надај се.

Боровићу се оте из груди једно »Ах!«... Сва нада његова развеја се као прах на ветру. Подиже руку на чело и забринуто гледаше у једну тачку на поду.

— Лудо си радио, јабоме!

— Па зар ни одговора на писмо?

— Сутра ћеш га добити... какав си заслужио. Мислио си да се моја Верица, моја лепа голубица, може тако лако уловити?

»Дивља голубица!« помисли Боровић, па рече: — Веровао сам у њену велику симпатију, љубав...

Јуца је сажаљиво гледала забринутог Драгоја, готова да му помогне; само није знала како.

— Је ли, богати, какав ти је то «план» што га јуче помену?

— Дознаћеш... О! неизвесност до сутра...

— Није требало истрчавати... Како сад да се поправи?... Треба причекати неко време...

— Али мени није до чекања, разуми!... Утицај оца, сестре, о!... Вера би била за мене изгубљена... Мораш је пошто-пото приволети на састанак, и то што пре, док је још на њих љута.

— Приволети? Али како?... Ласно је теби рећи.

Боровић је забринуто ишао по соби, говорећи више за себе:

— О! неуспех би ми задао тежак удар. Сва

творевина срачунатих планова постала би имагинарна... пропало би уздање у поправку руинисанога стања... саломљена би ми била и душа и тело са неиздржљива јада — са несносних дугова...!

— Увек само твоји планови и рачуни!... Мислила сам да ти је моја Верица јаче прирасла за срце?

— Оти знаш колико је ја волим. Али... неуспех би ме доиста сатро и морално и материјално... Сва ми је нада била још на састанак с њоме. Моје речи брзо је електризују, сугерирају... Ти ћеш ми у томе помоћи, је ли? — и он дохвати руку Јуцину и пријатељски је стиште. — У тебе се још једино уздам.

— Ти знаш, Драгоје, колико те ценим и почитујем, — говораше Јуца топлије, разнешена његовом пријатељском љубазношћу. — Покушају опет... Само, добро пази шта радиш! Твој ме »план« плаши... Ја Веру волим к'о очи у глави. Не смеш бити лакомислен као што су данашњи момци; не смеш ништа чинити што би било за зет' Николу и његову кућу —

— О, за то не брини!

Јуца узе служавник са стола, како би Боровића принудила на одлазак, бојећи се Верина повратка из собе.

— Извини, Драгоје, у послу сам...

— Дакле, сутра одговор?

— Јес', сутра... А за састанак причекаћеш... Време је најбољи советник... И Паја је обећао да ће нам помоћи код зет' Николе... А сад, извинићеш...

Јуца пође куинским вратима, па застаде.

— Нешто сам мислила да ти кажем, па... А, јес! — рече Јуца тишим гласом, — 'тела сам ти рећи да напустиш ону твоју кондукторку Мицу...

Боровић се намргоди. Било му је непријатно да говори о својим стварима, за које је

и сам осећао да су непристојне... С Мицом је доиста грешио, али је сад увиђао да му треба прекинути сваки однос с њоме, па рече:

— Разуме се... Нећу јој више ићи.

Јуца погледа на врата на која је Вера отишла, па му готово шапућући говораше:

— Видела сам јој дете, лепо мушкарче... Сушти твој нос, твоја уста...

— Остави то! — срдио се Боровић.

Њему падоше на ум њене црне очи и вра-
голасти поглед, искрсе му слика детета што има
»сушти нос и уста« његова, па помисли како
ће му бити тежак растанак од њих...

— Да раскрстиш с њоме, јабоме. Настрану
тај прљави феш!

Јуца је и по своме паланачком моралу уви-
ђала да су ту односи непристојни. Али је била
готова да своме Драгоју опрости тај грех —
»младост лудост«... Бринула је само да се о
тome у зет-Николиној кући ништа не дозна, са
чега је и наваљивала на Драгоја да одбаци тај
»прљави феш«.

У тренутку кад је Боровић пошао излазу,
појави се на вратима Вера с писмом у руци,
говорећи:

— Готово... још завој...

Угледавши Боровића, изненађеној се Вери
отрже узвик »Ха!« па збуњено застаде. А он
јој радосно пружи обе руке.

— Каква изненадна срећа!...

Вера уступи корак назад. Осети да јој срце
живље закуца. Побоја се моћна утицаја његова,
па помисли да брзо сврши с њиме, остајући
при одлуци својој.

— А Тета-Јуца је крила да сте овде!

— По мојој жељи, — рече Вера хладно.

Њен хладан поглед и озбиљан тон попла-
шише и збунише Боровића, али опет нежно
промуца:

— Писмо... зацело мени намењено... Од-
говор који жудно чекам, — рече и пружи руку.

Вера намах згужва писмо. — Није више
потребно. Слободна је реч изразитија. — За-
тим га поцепа на комадиће и баци у корпу код
стола за писање.

Сем хладноће, изражене на лицу и у по-
гледу њену, тон гласа и начин гужвања и це-
пања писма одавају нервозну срдитост која је
сведочила ојакој вољи да одржи одлуку, дик-
товану разумом. Била је свесна потребе да ра-
скине сваки однос с њиме, да мора штедети
осећања оних, који су јој и ближи и пречи од
Боровића. Али ју је ипак нешто вукло да се с
њиме лепо објасни; осећала је неку обавезу са
љубави његове да не кида напречац, да му раз-
логом оправда своје повлачење.

— За ваша објашњења ја нисам потребна,
— рече Јуца и изиђе.

Боровић се мучно осећао са Верине хлад-
ноће и срдитости. Чинило му се да га нешто
стеже у грудима; спопаде га неки страх — њега,
који је вазда смело прилазио женскињу и дрско
гледао право у очи; страх, да му олако не из-
макне драгоцен плен који је до јуче био тако
близу дохвата његова. Требало је Веру што
дуже задржати; а уздао се у моћ својих речи
које су му вазда доносиле победу. Он ју је не-
тремице гледао и збуњено мислио на речи ко-
јима ће је предусРЕсти.

У хладноћи и срдитости Вериној било је
нечега што га је очаравало. Никада му се Вера
није учинила толико дивна. Телесне дражи њене
беху га опиле. Страсно је прижељкивао срећу
да јој може руком обавити вити стас, да је при-
тисне на груди своје, да јој љуби пурпурна
усташца.

У импулсу неодољиве чулности њему се
враћаше заводничка снага и поузданост у себе.
Падоше му на ум Јуцине речи о Вери, и сад

му је требало да се увери, да ли му је дух постао немоћан за придобивање, и, да ли је доиста тако тешко »уловити« голобицу њену.

Та га мисао осмели; приђе ближе Вери, па јој скрушену и нежно проговори дрхтавим гласом:

— О Вера! Очајан сам са неуспеха код ватрога оце. Али ми долазак ваш ипак обећава радост, срећу...

— Нисам дошла састанка ради. Ви га не заслужујете.

— Онда сам ја најнесрећнији човек!... Не, Вера, не будите тако немилостиви!... Ваша симпатија —

— Ви сте је уништили.

— О!... Ваша је реч немилосни ударац који ће ми оставити вечити бол у ојачену срцу...

— Изазвали сте је својом лакоумношћу.

— Допустите, Вера, да дадем израза болноме срцу са неуспеха који ме је саломио; да будем тумач силних емоција своје душе и њене неодољиве жудње; да покушам оправдати —

— Молим, — прекиде га Вера брзо. — Ваше ми је осећање познато... Моје је време ограничено; морамо се брзо објаснити... Ваш корак код оце био је —

— »дрзак«, »луд«... о знам, то сте хтели рећи? Али —

— Учинили сте га без мога пристанка.

— О Вера! Признајем погрешку, са које вас по хиљаду пута молим за опроштај. Она је учињена у жару неодољива срца које сте запленили... учињена у заносу чежњиве ми душе да вас што пре имам, да вас што пре могу назвати својим неоцењивим благом...

— Признање погрешке не поправља рђаве последице.

— Али се надам, да ће то моћи велика љубав моја... Она ме крепи надом да не клонем са грдна очајања, да не обамрем са хладна по-

гледа дивних очију ваших, да се не срушим под ударцем немилостива одговора...

Веру су доиста »електризовале« узбудљиве речи Драгојеве у које се он и уздао. На лицу њену могла се јасно читати борба у души; сташе јој се губити хладноћа и оптрина које се опажају до овог тренутка; и она блажим тоном проговори:

— Разумејете, Драгоје, да мој одговор —

— О не хитајте с њиме, Вера; пустите да могу исказати тврдо веровање да је само у *вашој* одлуци спас, срећа моја.

— Повољна одлука моја немогућна је у одвећ тешким приликама које сте *ви* изазвали.

— Ах, *ја!*... Сву срећу, сав живот ставио сам пред ваше ноге. Можете их погазити или подићи. Погазите ли их, моме опстанку нема више смисла. Та нашто бих живео без вас, без љубави ваше?

— Немоћна сам, Драгоје, да могу одлучивати вашом и својом судбином, — говораше Вера са више топлине. — Ма колико желела да будем слободна и самостална, мени је то немогућно у неизбежним приликама у којима сам... Њихова је моћ јача од воље моје. Ако ме доиста волите, оставите ме на миру... немојте ми писати... не тражите састанак... не мислите више о мени...

Вера се усилавала да јој разум говори, али је све на њој одавало да јој је душа заталасана, да она почиње овлађивати разумом. И Драгоје похита да се користи, да јој душу још јаче узбуди, па говораше са пуно театралнога афекта:

— Ако у вашем срцу, Вера, има за ме и најмање искре осећања, нестаће брзо и помисли на тешке прилике које вас окружују... Зар се љубав обазире на тешкоће и сметње? Зар има тако тврдих и високих преграда које би могле зауставити силни полет њен?... О Вера!

Ви тражите од мене немогућност: тражите да не мислим више о вама! Како да не мислим, кад ме ваш сјајни и мили поглед не оставља, кад ми лебди пред очима и дан и ноћ?... Како да не жудим за састанком, да вас видим, да се напојим свежега даха и лепоте ваше, да вам кажем шта ми срце осећа, шта ми душа говори?...

Била је узбуђена; срце јој је јаче куцало, дисање отежало, а образи запламтели; дрхтала је од узбуђености. Није имала одважности да погледа Драгоја, али га је пажљиво слушала и гутала његове тако миле речи. Из заталасаних груди оте јој се уздах, па готово шапатом проговори:

— Ваша ме љубав загрева пријатном топлином, али —

Боровић се охрабри а у исти мах побоја да се њена »пријатна топлина« не расхлади под немилосним »алис«, па је брзо прекиде, говорић живљим заносом:

— О мила Вера! Ви сте ми једина нада живота и среће моје... Кад сам поред вас, или само и помислим на вас, осећам заносну милину која ми напаја душу, струји кроз крв, овлађује целим телом до најситнијих молекила. Живот ми је тада мио, радост бескрајна!... О вами непрестано мислим и сањам. Ви сте ми постали животна потреба душе, ума, целога бића мог... О Вера! Све бих покушао вас ради; све бих жртвовао само да имам вас... вас и љубав вашу!...

Драгоје је говорио узбудљиво, страсно. Његове речи очаравају Вери, опијају је као морфијум нервозна болесника. Она више није умела да влада собом, није више била у стању да се отргне од заношљива утицаја његова — пала је у разапете замке као мушица у паучину. А он, у грамзивој похоти својој, као гладна звер, шчепао ју је незграпним канџама

срачунате љубави, па је непушташе из њих, старајући се грозничаво, свом дрскошћу својом, да је одржи у њима, да потпуно овлада њоме.

Голубица је уловљена.

Безазлена Вера!... Да је могла хладније расуђивати; да је умела разумети смелост погледа његових, сагледати неузбуђене му изразе лица, осетити неуздрхтали тон гласа његова, — прочитала би душу која обмањује; осетила би да су изливи љубави његове само речи вична језика а не срца; било би јој јасно да то не говори истинска љубав која у таквом тренутку покрене кончиће свих нерава и мишића, узбуни цело тело; уверила би се да су његове речи само смишљени изрази удешеног плана, да су обманљива замка, припремљена да њу поштото улови.

Јадна Вера!... Млађана и безазлена, она беше неподобна да то види и осети. Узбуђена и занесена душа не даваше јој да хладно гледа и мисли, да расуђује о изјавама љубави његове, да процењује о нерасудним и лакоумним корацима што их је починио. Напротив, његова смелост у љубави, коју је мало раније осуђивала као »луду дрскост«, сад јој је била врлина која га је уздизала изнад свих других... Па како јој је он данас леп, мио, неодољив! Сјај његова ока прног продираше јој кроз узбуркано срце, опијаше јој заталасану душу.

Клица љубави, миле и заносне, разви се у њеном срцу чудноватом брзином. Разлози млађана јој ума подлегоше сасвим осећању срца које је желело да буде љубљено и — да љуби... Она је говорила тихо и лагано, гледајући у под, као да се плашила да каже што мисли и осећа:

— Дошла сам, Драгоје, с тврdom одлуком да раскинем осећајну везу која нас јеближавала. Али ви начинисте преокрет у души мо-

јој. Нисам више подобна за одлучност; ум ми је немоћан да влада мноме.

Боровић је алапљиво гутао речи њене као жедан свеже водице. Радостан осмех сијао му је на уснама, у очима, у изразу свега лица његова. Био је поуздан у победу, па је живо предупредио:

— О мила Вера! *Ти* ме волиш... је ли, реци?

— Не умем да кажем, да ли се моје осећање може назвати љубављу, али... чини ми се... све више осећам вашу привлачну, неодољиву моћ... Ви сте овладали мноме.

Вера се више није плашила свога осећања и својих речи, нити се у том тренутку сећала оних, ради којих је угушивала то осећање. Њен разум беше потпуно подлегао у борби с осећањем. Она је Драгоју отворила своје груди онако, као што тек процвала ружа отвара мирисне листиће под сјајним зрацима сунчаним. Она је у овом тренутку наличила на лађу без крме на узбурканом мору; њоме су се титрали усколебани вали на пучини заношљиве љубави.

Боровић се топио у задовољству са успеха.

На лицу му се беше разлило блаженство, а на уснама играо му је победни осмек... Мисао му је говорила: »Голубица је уловљена... Она је моја, моја!... Кад њу имам, све је добивено... Главни је део његова »плана« остварен; сад се треба постарати и за други, и то одмах... »Гвожђе ваља ковати док је врело!...

Радосно обузет таквим мислима, он брзо приђе Вери и ухвати је за руку коју она не трже.

— О Вера! Радост ми је неизмерна, срећа бескрајна!...

Затим је привуче себи, па је дрском руком обухвати око струка и — пољуби.

Вера се нагло трже као да ју је жеравица опекла. Пољубац је поплаши; учини јој се као

недопуштени грех, као смелост на коју досад имаћаху права само њени најближи и најмилији, па збуњено проговори:

— О! шта чините!... Вазда сте нагли!... Ваша ме наглост, Драгоје, буни, плаши. — И Вера се измиче корак даље.

— Моја је наглост само израз радоснога срца, излив усхићене душе са одзива љубави твоје... Нека те не плаши смелост срећнога који је жудан да те грли и љуби, да те у загрљају своме има вечито уза се...

Вера погледа на сат. Хтела би да је што пре у својој соби, да мирно размишља о овом за њу одвећ значајном догађају, о покрету у души и мислима својим, о новим осећањима која тако моћно овладаше њоме...

— Треба ми, Драгоје, ићи дома.

— Немој хитати, лепотице моја!... Колико сам жудео за овим тренутком радости и среће!... Немој хитати! — и он јој понова дохвати руку и обасујућима.

Вера се није више отимала, али јој задовољство у души беше за тренутак помућено. Падоше јој на ум њени мили на дому; осети се кривац према њима. Искрсну јој пред очи сва тешкоћа у којој се најдоила, па се забрину.

— Наш је положај, Драгоје, врло неповољан, мучан.

— До нас је, Вера, да га учинимо повољним.

— Не знам како?... Можда ће се оцина и сејина упорност моћи временом ублажити... Не снемо хитати у жељама својим.

— Погрешно мислиш, мила моја! — похита Драгоје с одговором на питање које му беше добро дошло. — Њихова је упорност последица сталне хладноће према мени коју не умем да објасним. Оца ме не воли, а сеја мрзи... О томе сам уверен. Њихова ће обазривост бити одсад све јача. Сваки дан нашег одлагања стварао би нам све већу, непрелазну провалију. А тада...

да се не можемо састати ни видети... О! то би за ме били очајни дани које не бих могао прешивети!... Не, Вера, не смемо оклевати.

— Шта да се ради?... Не видим брза излаза.

— Има га, Вера, треба бити само одлучан.

— Како, реците?... Ваша одлучност појачава и моју.

— Кад бисмо се уклонили за који час, дан...

Вера га зачуђено погледа. — Не разумем како?

— Онако, како је тројански кнезевић Парис избегао с Лепом Јеленом... Онако, како је прошле године поручник Новитовић с Миленином Павловићевом... Онако, како је то често обичај у нашем сеоском свету...

Вера га је згрануто гледала. Његове је речи престравише... Бегство из родитељског дома, од својих милих и драгих, о!... Бегство јој је и сада било мрско, одвратно, као и данас, кад јој га Зора помену.

— Хоћете да бежим с вама?... О, то је немогућно!

— Другог нам излаза нема, Вера.

— Сувише држко, лудо!...

— Љубав је вазда смела, одважна.

— Опасно, немогућно!...

— О опасности не може бити говора — све сам добро размислио и предвидео. А могућност стоји само до тебе.

Вера узбуђено корачи два-трипут, па му се брзо окрете.

— Не, Драгоје! Тако дрзак и лакоуман корак био би неопростиви грех према родитељу и великој љубави његовој; грех и према свету који би у таквом кораку с правом нашао *неморал*... Зар бих од стида и срама смела изићи пред родитеља, пред свет?... О не, не!

— Изненађује ме твоје појимање греха и морала, — говораше Драгоје, тврдо уверен да ће и ову отпорност Верину лако саломити. —

Та ти си, Вера, много културнија и модернија него што ти речи казују! Откуда ти само тих предрасуда?... Уклањање на кратко време најугодније је средство против родитељске самоволје — принудно средство за попуштање, а без икаквих непријатних последица... Узалудна је бојазан твоја: нити би то био »неопростиви грех« и »неморал«, нити би дошло до »стида и срама«...

— Не увиђам како?

— Цела би се ствар свршила мирно, без трзавица и непријатности. А наш одлучни корак био би толико интересантан, *авантуритички*, да би му омладина оба пола пљескала... Бегство двоје заљубљених, *модерна отмица*... стара појава у новом облику... О, како би се све то лепо свршило!...

Љубавна »авантура«, »модерна отмица«, — то се Вери, по романтичној природи њеној, допадало. Али је бринула о тешком ударцу што би га тиме нанела својим најмилијим.

— О! оца, сеја...

— Не брини, Вера!... Треба само познавати *психологију* крвнога сродства... Наш изненадни нестанак и, рецимо, одлазак у Земун, изазвао би у њих забринутост, очајање —

— О, зацело!...

— Али би се ту убрзо нашли Јуца и Паја, те утицали на стишавање и попуштање...

— Уја? Сумњам.

— Дао је тврду реч Јуци да ће нам помоћи код оце... Но и без њихове помоћи све би се повољно свршило. Јер, са велике љубави према теби, а из бојазни да глас о томе не прођре у јавност, ублажили би срџбу и оца и сеја, и пришли разумној одлуци: похитали би к нама. То је *психолошки* тачно... Тада бисмо били у положају преговарача и постигли најповољнију *солуцију*... Још исте вечери били бисмо у дому

вашем измиренi и загрљени... Не брини, Вера, добро познајем њихов менталитет.

Вера га је узбуђено, али пажљиво слушала. Чинило јој се да су му разлози оправдани, па ипак се плашила бегства као корака недопуштена, зазорна, нечасна.

— О! тако дрзак, тако нерасудан корак!

Драгоје јој опет узе и пољуби руку. Рука јој је била врела као у грозници. Хтела је још нешто рећи, али јој усне садрхташе и реч се изгуби... Она нагло истрже своју руку.

— Мила Вера! Треба да имаш вере у мене, па ће нестати и најмање сенке твоје бојазни. Сваки је мој корак добро промишљен, одмерен... Под заштитом моје обазривости и енергије, као под ритерским штитом, можеш бити безбрежна. Моја ће те љубав чувати као зеницу ока свога.

— Не, Драгоје, тим путем не могу...

— Све би друго било узалудно, Вера.

— Заводите ме у грех, у пропаст!... О не! Збогом!

И Вера одлучно пође изласку.

— Стани, Вера! Једну реч само... Размисли... А сутра, у седам часова, када сунце зађе, проћи ћу твојом улицом... проћи ћу и сутра и прекосутра... Будеш ли се одлучила, поћи за мном. Чекаћу те на Великим Степеницама...

— Не, никако!...

Вера нагло изиђе, управо побеже, престављена помишљу на бегство. А у уshima јој је непрестано звонио број »седам« који Боровић беше јаче нагласио.

Драгоје је гледао за њом с осмехом на лицу. Верина велика узбуђеност и страх од бегства нису га поплашили. Кад само има љубав њену, био је тврдо уверен да ће је и за свој предлог задобити, па гласно говораше:

— Неодлучна је, бојажљива... Али ће јој

љубав одагнати страх и начинити одважном... О, поуздано!

Драгоје је задовољно трљао руке, кад уђе Јуца, жмиркајући и осмејкујући се лукаво.

— Дакле сутра, у 7 сати?

— Морала си прислушкавати! — срдио се Драгоје.

— Ју, нисам, богами!... Чула сам последње речи и... разумела... Сад је на мене ред, Драгоје, да ти кажем: дрско, лудо!... Како само можеш мислити —

— Не бој се, све ће се лепо свршити.

Јуца је неповољно вртила главом. — То ли је, dakle, био твој »план«?... Вера се од њега, чини ми се, поплашила... неће ти доћи. Право има.

— Ако не сутра, доћи ће прекосутра.

— Добро пази, Драгоје, шта радиш! Не смеш обрукати ни моју Веруциу ни зет' Николу.

— Не бој се ти за њих.

— Ствар је опасна, дилекатна... Али се надам да ћеш ти то све лепо свршити, без кастатрофе.

— Нема ту никакве катастрофе. Буди без бриге.

— Ако ти план срећно испадне за руком, не заборави да сам ја била наводачика.

— Добићеш свилену хаљину, — рече Драгоје више презриво него иронично.

— Само модерну, од Берте... јабоме!

уочљивости; све јој се чинило да би она, по променама израза на лицу, по несигурном погледу очију, по друкчијем тону гласа, погодила шта јој се у души скрива. Јест, тако често уме да јој прочита мисли, да погоди осећања, да јој прозре у душу!

Ушла је у своју собу, села и одахнула. Из торбице је извадила мараму и обрисала зној који јој беше чело оросио.

Седела је тако подуже; магловит поглед беше јој управљен у једну тачку, а разноврсне мисли ројиле су се у млађаној глави, потискујући брзо једна другу... Старала се да се стиша и да не мисли; покушавала је да чита, устала је, ходала, прилазила отвореном прозору и расхлађивала чело и образе вечерњим поветарцем... или мир не дође. Њени, сувише јако надражени нерви не могоше се лако стишати.. У осећању нелагодне изнурености леже на диван; но мисли јој још брже и упорније јураху једна за другом.

Није могла доћи себи са брзога преокрета у души који се изврши и преко воље и тврде јој одлуке. Није могла да објасни толику моћ Драгојеву која ју је неодољиво вукла и бацала њему у наручје!... Шта би наједанпут од ње смерне, послушне, љубљене кћери и сестре!... Шта је пагони да се више не обазире на њихова мишљења и савете, да располаже собом по тренутној ћуди, да јури стрампутицом колико зазорцом и грешном, толико опасном, лудом!...

»Је ли то љубав?... Зар је она толико моћна, сила?!...«

Затим су јој мисли облетале око проведених тренутака поред њега. Миле изјаве заносне му љубави не излазише јој из памети... Сећала се његових бујних, страсних речи и погледа који јој падају на срце жедно љубави као роса на увело цвеће, који је очарао ју и

14.

САН ОДЛУЧУЈЕ

Вера се вратила кући пре седам часова. Нада није могла знати за њен одлазак код Тета-Јуце, јер је и сама, мало раније, отишла била у седницу Кола Српских Сестара, у ком је друштву недавно изабрана за пословоткињу; а вратила се после Вере која јој о себи, направно, није смела ништа рећи.

Пошав од Тета-Јуце, ишла је брзо, не гледајући на пролазнике поред себе, замишљена и забринута о последицама учињена корака толико, да није осећала како гази по неравној калдрми и како јој се нога често спотиче. Дошла је кући немирна, узбуђена. Осећала се као кривац после учињена зла дела.

Јасно је увиђала кривицу у ћеринским дужностима према доброме оцу и у љубави миле јој сеје; и то ју је подуже мучило и болело. Па ипак, за ту се кривицу није кајала, јер ју је учинила нагоном срца, нагоном који је био неодољив. А опроштај ће, мислила је, искупити својом љубави према њима. Та ју је мисао смиривала. Душа јој је била задовољна... Само је осећала велики умор, тешку изнуреност; била је бледа и тешко дисала као после брзога хода уз високе степенице.

Беше јој по вољи што није застала Наду, пред којом би, свакако, морала правдати свој излазак, и од које је требало прикрити своју узбуђеност и узнемиреност. Бојала се њене

довођаху у пријатан, мио занос... Сећала се његова мушки загрљаја и ватрена пољупца од кога је још осећала на образу траг пријатне топлине, осећала жиг силне љубави његове... Сећала се његове непоколебиве смелости и одлучности што му даваху облик херојског витеза, слику неустрашива дива, пред којим воља замире а душа се разгара жудњом да га има за се, да је непрестано уза њу...

О! да ли све то беше јава, стварност која ју је занела, или само чаробни сан из кога не може да се пробуди?...

Била је начисто са собом да га је заволела и срцем и душом својом. Познала је љубав, страст јачу од свих других страсти, мада још не беше свесна њене праве јачине. И ту љубав, бујну и силну, поредила је с тихом и нежном љубави према оци и сеји; али се колебала у закључку о надмоћности њиховој. Васпитање и домаћи утисци беху код ње сувише јаки; било је немогућно да не осећа велику моћ њихову. Веровала је да јој је љубав према њима, тако милим и драгим, непоколебива, вечита; као што је веровала и то, да ће јој њихова велика љубав допустити да оствари жељу срца свога. Стога се није ни умела наћи у пресуђивању њене јачине према јачини своје нове љубави. И мада јој се сад већ чинило да јој мар за Драгојем потискује бригу о својима, опет је мислила да се у њеној души могу те две љубави измирити, остати једна поред друге неослабљене. Сва ће јој брига бити да их очува. То јој се чинило и могућно и потребно.

Бунио је само Драгојев предлог о бегству.

Зашто га Драгоје тако упорно брани? Зашто не увиђа да би се временом могао добити пристанак и оци и сеји, кад је она већ тврдо одлучна да брани своју љубав? Шта га нагони да тако нестрпљиво хита?

Драгојев разлог о њиховој мржњи није јој

се чинио довољно оправдан: оцино одбијање прошевине могло је бити последица других разлога (»можда Надина удаја пре њене«) који би се могли потиснути; а сејина хладноћа не значи још мржњу; њу би сестринска љубав могла још и загрејати. Још је мање оправдана Драгојева бојазан од њихова утицаја на њу, кад треба да верује у непоколебивост њених осећања, у јачину љубави њене... Безазлена Вера слепо је веровала у силну љубав његову, па није могла ни наслутити да њега какви други, скривени разлози покрећу. Бојала се само предлога о бегству који је, како је мислила, потекао само са велике нестрпљивости његове; али се надала да ће га и у томе умирити. А бегство је, свакако, корак опасан и нечастан, ма колико га Драгоје бранио; оно јој је сад задавало бригу, осећајући сву несмисленост његову.

— Не, не! на тај предлог не може пристати.

Мада је била вољна да одлуку своју рачуна као одсудну, неизменљиву, колебљивост јој стаде обузимати и ум и душу... Ако Драгоје буде имао право... ако се оца и сеја не могаднуничим задобити, шта онда?... Мислила је, мислила, а за млађану јој главу беху то тешке и несавладљиве мисли у којима не могаде доћи до поуздана закључка... Била је опет узбуђена. Душу су јој таласала осећања мучне борбе која су је одржавала у страху за најскорију будућност.

Узрујана и намучена таквим мислима, Вера се осећала нелагодном, болном. Глава јој је била мутна, тешка. Устала је са дивана, припшла прозору и села крај њега.

У соби је већ настајао вечерњи сумрак. Хладовинасто вече било је пријатно после јаче дневне топлоте. Месец се помаљао иза оближњих кућа и његови благи зраци почеле про-

дирати кроз прозор и осветљивати Верино лице и повећи део пода. Ветрић је споља ћарлијао и играо се с кудравим праменима свиласте косе њене; а обе поле беле завесе дизаху се и спуштаху, шашолећи и хладећи зажарене јој образе. Уз то и жедно удисање свежег и мирисавог ваздуха што га је ветрић доносио из оближњег врта, учинише да јој се нерви почеше стишавати; осети се ведријом, мирније душе.

Пред њоме се пружало доста узано двориште, поплочано коцкастим каменом; а од њега даље простирао се повећи врт са цветним алејама, жбуновима јоргована и другога шибља, и с већим бројем четинара и липа, а делио га је од дворишта ред оних борића. На уласку у врт дизаху се високо две купасте смрче с игличастим гранама, повијеним у луку ка земљи, а иза њих пружао се двојни ред гумастих липа поред главне стазе која се губила у тами испод липових грана...

Над вртом почeo се уздизати пун месец као какав повећи светао котур, обасјавајући врхове четинара и липа. Јасан сребрнасти сјај на њима, у контрасту с тамно осенченим и мрко зеленим доњим деловима дрвећа и шибља, с белим као платно стазама које се око алеја с цвећем и шибљем кривудаво губе у тами, — даваху врту неку чаробну тајanstvenost. Месец је чешће заилазио и излазио иза белих и сивих облачака који су поред њега, чинило се, бојажљиво бежали на исток, бацајући на врт и двориште велике тамне и неправилно оивичене чаршаве њихових сени које су сваки час мењале облик.

Вера се беше загледала у ову вечерњу жиописну слику врта и његова чаробног осветљења које је годило романтичној души њеној. Посматрала је час фазе месечева изгледа и његово прокрадање иза облачића, час њихове променљиве сени на врту и дворишту, час чудну игру светlosti и сенака на дрвећу и шибљу,

То јој је одводило мисли од данашњих догађаја и утиска, и стишавало узбуркану душу.

Кад је Нада дошла, затекла је Веру код отвореног прозора, мирну, прибрани. Али је одмах диже са столице, затвори прозор, осветли собу, па седе с њоме на диван.

— Спљоњи је ваздух захладнео, Вера, шкодиће ти, — примети Нада, па је пољуби. — Како си ми провела сама цело после подне?

— Понајвише у читању, — одговори Вера, не смејући је погледати у очи.

Али Надином сестринском оку није могла незапажена промаћи јача промена на Верину лицу, па брзо рече:

— Изгледаш ми, рέкла бих, ненормално, — па је узе за руку — и рука ти је топлија... имаш повишену температуру.

Вера јој се потужи на главобољу.

— Видиш?!... Тога сам се и бојала кад сам те видела код отвореног прозора... Мораш узети један прашак пирамидона, и то сад одмах... а пре спавања прашак кинина.

— Ух, пирамидон!... рече Вера мрштећи се. — Прошla bi главобољa и без њега.

— Не, не... треба да узмеш... брже ће проћи. А боље ћеш ноћас и спавати.

Нада одмах приђе столу, извади кутију с прашковима, наслу из бокала воде у чашу, па их пружи Вери која их ћутећи употреби.

— Вечерас ћемо, Вера, вечерати овде, у твојој соби... Казаћу Ани да спреми —

— Ja не могу ништа јести, сејо... Радо бих попила само једну чашу чаја с лимуном.

— Добро, чај с лимуном и бисквитом... Тиме ћу се и ја задовољити... За време седнице било је сандвича... Председница је врло љубазна... Да није, Вера, оца на путу, он би одмах послao по лекара... Надам се да неће бити потребан.

— О не! — рече Вера одлучно.

За време чаја Нада јој је причала о разним новостима и занимљивостима из женскога света београдског, о којима је било говора у току седнице; па и о томе, какве се све сплетке чине против њихове вредне и заузимљиве председнице која није у вољи данашњем »режиму«. Но Вера, коју би преће све новости јако занимале, вечерас им је поклањала мало пажње. У ње искрсаваху и занимаху је сасвим друге мисли, тако да је Нада чешће погледала на њу и чудила се њеној расејаности... Вера је имала на уму да отпочне с прекором за тајење Драгојеве прошевине, али се предомисли да то остави за сутра. Вечерас не беше вољна за размирице с њоме.

После чаја Нада је још кратко време провела с њоме у разговору, па је остави с препоруком да одмах легне, пошто најпре узме кинина.

Ноћ је Вери била дуга и мучна.

Мада се старала да не мисли, да би што пре заспала, мисли јој се упорно наметаху. Појединости из разговора с Драгојем и изливи његове љубави поново јој искрсаваху у памети, а нарочито његов предлог о бегству никако је не остављаше на миру; али ју је највише мучила брига о држању оце и сеје... Била јој је по вољи случајност што оце нема дома; он је по ручку отпутовао лађом у Обреновац, одакле ће се вратити тек сутра увече... Мисао о његову повратку између 7 и 8 часова, подсети је на Драгојевих »седам« сати, па се трже, жмарци јој проћоше кроз тело... Он ће проћи улицом... Чекаће на Великим Степеницама... О не! Немогућно!... Нечасно!...

Такве мисли непрестано су јој дражиле нерве и узбуђивале душу, па није могла заспati. Мислећи о својој данашњици, била је

сад готова на осуду своје лакоумности, свога повођења за срцем. Сад је поступак свој строже оцењивала — он ју је болно тиштао. Била је незадовољна собом.

Несаница јој беше несносна. Осветлила је сијалицу крај кревета, дохватила књигу са ноћнога стола и читала. Подуже је читала Доде-ова Тараконца, управо, гледала у речи и редове, незнajuћи шта чита. Ометана другим мислима које су јој се јогунасто наметале, срдито баци књигу. Обртала се једне стране на другу, знојила се, мењала подглавник и кошуљу — све узалуд. Обузимала је грозничава ватра... Двапут је устајала с постеље и, боса, у ноћној кошуљи, расплетене косе низ леђа и груди, ходала по соби, долазила на прозор, отварала га и гледала у врт.

Била је прошла ноћ — доба, када је спавала сва природа, па и живот у тадањем Београду. У околини је владала тиха, мукла ноћ, ведра и прозрачна, непрекидана никаквом уличном лупом и жагором, нити шумом лишћа у врту — ветар беше престао. Само је још попац у врту узнемирао глуву ноћну тишину... Плаво је ћебо било посuto миријадама светлуџавих звездица као алемовима; а месец је већ био измакао навише толико, да се није могао видети с прозора; али су његови сребрнасти зраци осветљавали врт пуном светлошћу својом... У нормалним приликама једна таква ноћ произвела би на Веру друкчији утисак, задахнула би је тихим осећањем пријатности, милине; покренула би јој миле, заношљиве наде и сањарије. А сад? Романтична светлост и тајanstvenost врта само су јој јаче узбуђивале душу. Чаробно сјајни врхови жбуња, лишћа и цвећа што чудновато одсакаху од осенчених места испод дрвећа, стварале су јој мистериозне слике чудних прилика и привићења које су је пла-

шиле. Обузимала ју је језа и дрхтавица, па се брзо враћала у постельју.

Заспала је тек пред зору, када је већ и цвркнут шева објављивао скори освิตак дана.

Изнурена немирном ноћи и нервозном грозничавошћу, Вера је спавала мирно, а пробудила се тек око десет часова. Нада ју је у два маха обилазила, па видећи где спава, враћала се тихо, на прстима, да је не пробуди.

Кад је усталла, Вера се погледала у огледало и поплашила. Око очију њених истицаху се велики модри колутови, лице јој бледо и издужено, а сјај очију помућен, таман. Изгледала је као изнемогли болник после јаке ватре. Осећала је малаксалост у целоме телу.

»Шта је то са мном!... Јесу ли то последице осведочене љубави?... Зар је она тако мучна, страшна?...

Па ипак јој је душа била задовољна, јер је буђењу њену претходио мио сан кога се до поједности сећала.

Силазила је Великим Степеницама ка обали Саве. Али не, то не беше Сава, већ пространоморе у чијим се лаким таласима враголасто купала сребрнаста светлост месечева, а са њега допираше благ ветрић који јој је пријатно годио. Осећала је заносну милину; хтело јој се да скаче у таласе, да плови далеко, далеко — на крај света... Наједанпут угледа повећу лађу коју су снажни веслари догонили обали, право к њој. Лађа је била богато и дивно опремљена; свила и златоткана кадифа преливаху се у месечноме сјају; а на средњем уздигнутом делу стајао је, као какав див, млади вitez, леп као Адонис, с тројанским шлемом и мачем, и с кратким фебским огратачем на плећима... Одмах је познала да је то тројански кнежевић Парис; а познала га је по слици коју је прошасте године видела у бечком Белведеру... Чим лађа приђе обали, кнежевић намах искочи и, при-

лазећи и пружајући јој руке, проговори нежним и љупким гласом: »О, ти си моја, Лепа Јелена!... Душу јој обузе заносна милина; раздрагана, не могаде се уздржати да му не падне у нежни загрљај, шапућући: «Мили мој!... Наслонив главу на витешке му груди, ледала је нетремице у прне му и сјајне очи које су је хипнотичком моћи заносиле, очаравале; а он јој притишао на образ дуг, врели пољубац... Но гле! И очи и чело и изрази лица беху — Драгојеви! Јест, то је он, Драгоје!... И он јој рече: »Бежимо, Вера, лепотице моја! Непријатељи нас уходе... оца, сеја...« говораше он држећи је чврсто за руке... »Не, мили мој! Бегство је опасно, нечасно!...« »Другога излаза, Вера, нема љубави нашој!...« Она се отимала, самртни је страх спонаде. Али се снажне руке његове обавише око млађана јој паса, и он је понесе...

С очајним криком Вера се пробудила и хитро скочила из постельје.

Сва је дрхтала од силног узбуђења и страха, а крупне росне капи падају јој са знојна чела на зажарене образе.

Сан јој је ипак био мио. Њега је видела, њега грлила... А он је био тако мио и љубак, тако леп и неодољив, тако одважан и смео!... Зашто се отимала из наручја његова у коме јој се раздрагана душа осећала усхијеном? Зашто се толико плашила бегства кад »другога излаза нема«? Зашто?

Отрах од бегства у сну не беше више и на јави. Наместо страха дође у Vere смелост, одлучност... Докле синоћ и ноћас не беше у стању да нађе одлуку којом би задовољила љубав своју, сада је у души била с њоме начисто. Преокрет беше настao и у мислима њеним.

Чудна промена коју сан изазва!

Сад је јасно увиђала да је љубав према Драгоју много силнија и претежнија од љубави према очи и сеји. Осећала је да у тој љубави

има необјашњиве и неодољиве моћи која све друго ставља њој на службу, која све њој жртвује. У тој љубави находила је довољно накнаде за жртве које су јој сада неминовне; находила је задовољство у срцу жудноме љубави; находила је радост и срећу своју... Сад су јој и Драгојеви разлози били оправдани. Његова бојазан о непопустљивости оце и сеје била је и њена. Налазила је да је и његов предлог о бегству »једини излаз«. Бегства се није више плашила.

Верина тврда одлука била је готова.

15.

УГОВОР О БРАКУ.

Нада је седела за клавиром и свирала Шопена.

Затим устаде и пође по соби, мислећи на Веру. Забринула је беше њена синоћна главобоља која је »дошла, зацело, од промаје са отворена прозора«. Кад ју је јутрос обилазила и видела како још тврдо спава, мислила је да је ноћ морала провести у несаници и немиру.

Кад се Вера пробудила, спремила јој је доручак и однела у собу. Изненадила се и поплашила кад је видела колика је промена на њој... »Та то је морала бити сила главобоља и грозница!... Није ју смирило ни Верино уверавање како јој је сад сасвим добро. Забранила јој је излазак из собе и препоручила да остане у кревету... Ручале су заједно у Вериној соби.

Било је око пет часова по подне. Вера није излазила из собе; време је проводила у читању.

Нада је ходала по соби за дневни боравак и мислила... »Вера се у подне добро осећала и добро ручала«... Затим приђе прозору и отвори га... »Сунце се ближи заходу... ваздух је тих, пријатан... Позваћу Веру у шетњу... Шетња ће је освежити...«

Нада пође вратима, где срете собарицу.

— Долазите од Вере, Ана? Шта ради?

— Госпођица Вера чита... Казала је да одем Берти, да не доноси хаљину »на пробу«, сама ће довече свратити к њој.

— Кажите јој, Ана, да сам и сама мислила на излазак. Радо бих с њоме изишла у шетњу... Могла бих се одмах спремити... Код Берте ћемо заједно свратити.

Ана се врати, а после неколико тренутака опет дође.

— Госпођица Вера вели да јој није до шетње.

— Тако!... Добро, Ана, можете ићи.
Ана изиђе у предсобље.

— Морам видети, зашто јој није до шетње»,
помисли Нада, па пође Вери. Али је у том тренутку задржа звук звонџета из предсобља. Собарица уђе с посетницом у руци.

— Господин жели —

Нада погледа у карту, па пријатно изненађена рече: — А, господин Зарић! — па похита вратима.

— Изволите, господине професоре!

Зарић у реденготу, с цилиндrom у руци,
уђе и поклони се. — Част ми је!...

Нада му пружи руку. Собарица изиђе.

— Кога видим!... Госпођица Надежда Младеновићева, моја негдашња ученица из Више Женске Школе... Драго ми је!

— Још ме се сећате, господине професоре?

— О, ја се вазда добро сећам својих ученика, а нарочито тако одличних као што сте ви били.

— Молим, изволите сести.

Обоје седоше. Зарић спусти цилиндар по-ред себе.

— Вашу Историју, господине професоре, нисам заборавила... Са лепога предавања вашег све смо ученице волеле кад дође ваш час... Ја и данас прелиставам ваше аутографоване табаке. Ваш стил и јасно излагање догађајајају како ми се допадају.

— Изненађујете ме, госпођице Надежда!

— Много сам се користила и историјом Сењобоа?

— Шта? Ви чitate Сењобоа, једног од најбољих и најконципијских писаца француских?

— Да, госп. професоре... Наручила сам и неке енглеске писце и историчаре...

— Ви чitate и енглески? — изненађивао се Зарић све више.

— Мени језици лако иду од руке.

— Изненађује ме ваша склоност и марљивост за науку и језике!... Замишљао сам вас... извините!... онако, како обично изгледају ученице кад изиђу из школе: мода, луксуз, корзо... неозбиљно занимање у кући... романи сумњиве вредности...

— Да, да... То је обична слика нарочито кћери из трговачких кућа, — примети Нада с осмехом.

— Али откуд у вас толика воља и стрпљење?

Нада поћута за тренутак, па одговори:

— Захваљујући идеји о неоправданости преране удаје.

— Не разумем?

— Још по изласку из школе, а у близи око наше Вере, одлучила сам се на нехитане с удајом. То ми је дало времена и воље за Верино васпитавање и своје допуњивање школског образовања.

— Заиста, похвална идеја! — примети Зарић и помисли: »Као да ће Гојко имати право!«

— Али извините, госп. професоре, што сам допустила да се само о мени говори!... Ако смен питати, чemu имам да захвалим за вашу драгу ми посету?

— Знате, на конференцији Чиновничке Задруге одлучено је да се код имућнијих грађана затражи савет и помоћ ради остварења зајма за подизање Чиновничког Дома... Мени

је додељена пријатна дужност да о томе упознам вашег господина оца.

— Уверена сам да ће оца потпомоћи вашу задругу. Жалим само, што је оца на путу...

— Бићу слободан да тога ради дођем други пут.

— Изволите. Оца ће се вечерас вратити. Зарић дохвати цилиндар и устаде.

— Зашто хитате, госп. професоре?... Развовор с вама јако ми је у вољи.

— Врло сте љубазни, госпођице Надежда!

— Хтела бих да проверим своје мишљење о неким питањима... Молим, седите.

— Бићу вам на услугзи. — И Зарић седе.

— Јесте ли за чај, каву?

— Не, не... Хвала!

Нада је знала да је Зарић у своме кратко-временом браку био несрећан, са чега је зловољно гледао на брак и на спрему женскиња за домаћи живот, као што смо се о томе уверили и из његова разговора с Гојком. Али се не би могло рећи да је она баш стога изабрала питање које је за Зарића могло бити неугодно. У старању око Вериног васпитавања и образовања, њу су јаче интересовала питања о томе, па је желела да чује и његово мишљење.

— Допустите да почнем с питањем: *О васпитавању и образовању наших женскиња*. Налазите ли да је у нас обраћена на њих довољна пажња?

Зарић се, доиста, нађе у непријатном положају, па гледаше Наду упитним погледом. Није желео да пред њом покazuје своје пессимистичко гледиште према женскињу. Изненаден овим питањем, он помисли: »Нада ме хотимице доводи у искушење... О, што су ти врагови све женскиње!... Па мучећи се како да отпочне, дође у забуну.

— Хм!... Знате... како да кажем...

— Извините, поставила сам врло опширо питање. Ограничимо се на *васпитање и спрему за домаћи живот*.

То га још више збуни, па се стаде врпљити.

— За ме доста неугодно питање, али —

— Ако вам је непријатно, онда —

— Не, није непријатно. Покушаћу да вам одговорим.

Зарић је, имајући врло неповољно искуство у свом брачном животу, био уопште уверен о »лошем« васпитању наших женскиња и њиховој »недовољној« спреми за брачни и по родични живот; али је избегавао да јој то своје уверење истиче, па је у познатом му историјском материјалу тражио излаз из неугодног положаја.

Мисао, да је запостављање женске деце како у спреми за будући живот, тако и у законским правима, историска неправда, наслеђена из старијих времена, вукла га је и даље кроз векове и народе, и износила му слику потчињености, беде и робовања женскиња. Порекло те неправде налазио је у домаћем егоизму. Синови су потребни кући као радници и привредници, док се женска деца спремају за удају, за живот ван куће, износећи из ње. Отуда је и рођење женског детета праћено често незадовољством.

То домаће незадовољство прешло је и у законодавства свих старих народа, па се у многоме одржало и до данас. Нити је кућа нити држава обраћала довољно пажње на спрему кћери за оне важне задатке који су им природом намењени — за задатке супруге и домаћице, мајке породиље и одгајиље, васпитачице по рода и будућег нараштаја... Културни је раз витак пролазио кроз многе векове, док се није дошло до признања да женскиње не треба гледати само као женке, у скученој улози, с огра

ниченим умним и душевним подобностима, и да треба поправљати оно што је вековима пропуштано и кварено... Без доброга и солидног васпитања и образованости женскиња, не може бити добрих ни супруга ни мајки. Да се добро васпитају људи, треба добро васпитати жене... Те истине оправдавају изједначење мушкие и женске деце и у породици и у законодавству.

Такве су мисли искрсавале у уму Зарићеву. Само је находити да за постижење тога циља треба поступности и времена како са природних подобности женскиња, тако и са наслеђених мана из старијих времена. Он је на те мане гледао кроз своју призму, гледао их је на женскињу у својој околини, у своме брачном животу, на улици и корзу... и од њих је зазирао. Али је веровао да се и те мане могу уклонити солидним васпитавањем и спремањем за домаћи живот.

Зарић се, после краћег размишљања, одлучи да одговори Нади општијим изразима о положају женскиња, не критикујући њихове подобности и лошу спрему.

— Да би се боље схватио данашњи положај женскиња у домаћем животу, — отпоче он професорским тоном, — било би потребно да се има на уму њихов положај код старијих народа, јер данашње женскиње још носе траг умне потчињености из пређашњих векова. Примера ради поредићу њихов положај код Грка и Римљана —

Нада га нестрпљиво прекиде:

— Не, господине професоре... Мада би то поређење било за мене врло занимљиво и поучно, ограничимо се засад само на данашње прилике наше.

Зарић поново дође у забуну.

— Наше женскиње у породичном животу узве уопште... рекао бих... врши како-тако

своје домаће дужности... Мада се у појединим случајима —

— С таквим одговором, госп. професоре, прекиде га Нада, — не могу бити задовољна.

— Промениле се улоге, госпођице Надежда, — рече Зарић, гледајући је с осмехом.

— Данас сте ви професор а ја ћак.

— Свак у своме кругу познавања, — примети она такође с осмехом. — Али ви избегавате да кажете што мислите, или... мало познајете наш престонички живот?

— Признају, мало познајем, — рече Зарић олакшано.

— Не крећете се у породичним круговима... не идете у друштва, на журове?

— Да, не крећем се, не идем...

Нада се насмеја његовом извлачењу, па говораше:

— Истину да кажем, мало се шта доброга може рећи о том животу. Васпитање је нашег женскиња већином погрешно, спрема за домаћи живот недовољна, образованост површина. Отуда у њих мане које се често сретају: нерад и заљудничење, таштина и ћудљивост, каћиперство и раскош...

Зарића изненади оштрина њене оцене, па је гледаше задовољно, потврђујући:

— Тако је, тако!...

— Огрешила бих се, кад не бих признала да има доста часних изузетака... да има узоритих породица у којима се поклањају довољно пажње солидном васпитавању и образовању женске деце... А имајте на уму да ја говорим о отменијим, просвећенијим круговима београдским.

— Да, да... Раднички и занатлиски свет подлежан је сасвим другим приликама.

— Бавећи се око наше Вере, дошла сам до закључка... Молим, проверите моје мишљење... дошла сам до закључка, да се одгонетка за доц-

нији морални живот човеков находит у оном васпитавању душе и ума, које почиње од најранијег детињства и којим руководи мајка. То васпитавање усађује у душу основне врлине; оно има брижљиво да уклања све мане које би долазиле наслеђем или споља... Такво васпитање, пропуштено у кући, не може да накнади никаква школа. Зар не?

— Како правилно и тачно схватање! — чудио се Зарић.

— Не чудите се, господине професоре... После смрти наше мајке, Вера је била у деветој години... на пола пута у васпитању. Радо сам прихватила материнску улогу, и, отада су ме занимала питања о васпитавању.

— Сад ми је потпуно јасно.

— На то васпитање не обраћа се у нас довољна пажња било са нехата, било са неспреме за њу. Отуда долази да се у многим случајима не схватају дужности у кући, да се замарује породични живот, да се више мисли на друштва, на журове, на улицу и моду... Данас је велики број и младих и старих, занесених сталном грозницом која се зове »модерни живот«... О, колико муке имам с Вером у субијању штетног утицаја споља, мада је у ње васпитање солидно. Можете мислiti како је то тамо, где је васпитање много лошије.

Зарић је био очаран њеним речима које му је из пессимистичке душе вадила. Њихове се мисли потпуно поклапају, и он јој усхијено рече:

— О, госпођице Надо, колико вас уважавам! — Затим промрмља за себе: — Међер Гојко има потпуно право!

— Нешто сте још хтели рећи? — примети Нада.

— Да... да имате потпуно право... Ваша искреност у том деликатном питању изненађује.

— Хтели бисте рећи да су женскиње о

њему обично неискрене? Такође последица лошег васпитања... Могло би се говорити и о погрешном начину образовања и о неспреми за будући живот женскиња. Али... зацело сам вам већ досадна...

— То не, напротив...

— Ретко ми се даје прилика да о таквим питањима говорим с онима који би ме разумели. А међу женскињем нашега круга гледају ме као претерану, настрану критичарку... Жељела бих да чујем ваше мишљење и о приликама у којима се у нас склапају бракови, тим пре, што ми је познато да сте у вашем браку имали великих непријатности... Но оставимо то за другу прилику.

— Та је тема за мене необичне важности. Пустите да о њој ја поведем реч. Она ће вам најбоље објаснити моје пессимистичко гледање на брак.

— Врло радо. Слушају вас пажљиво.

Зарић се сасвим ослободио, раскравио. Надина разборитост и искреност јако су га задобиле. Осећао се задовољан што је у њој нашао женскиње које у покренутим питањима дели његово мишљење. Више се није устезао да пред њом отвори душу своју, да јој открије и најмрачније кутове паћеничког живота.

Пошто је неколико тренутака размишљао, отпоче:

— Пре четири године, тек што сам пребринуо бригу о професорском испиту, познам се на балу у Грађанској Касини с лепушкастом кћери неког рачуноиспитача у Главној КонтROLИ. Не проћоше ни неколико дана, а дође ми један познаник и предложи брак с њоме. Дотле и не помишљах на тај важан корак, па не дадох одговора. Али ми он дође други пут и трећи пут, обећавајући благо о доброти и врлинама њеним, као и повећи мираз — кућу.

Зарад бодљега познанства преварим се и одем њима. Нису ме више испуштали; морао сам их походити свакога дана; а кад бих изостао, слали су по мене. Сама ћићи понашала се толико љубазно, као да је већ имала изјаву моје љубави...

— Колика наметљивост!...

— Поверовах у искреност њихових симпатија и љубави; веровах у остварење лепога ми сна: да заснујем професорски тих и задовољан брачни живот; и, кроз кратко време нађох се у браку, у коме, за целу годину његова трајања, не имадох ни једнога дана проведеног у задовољству. О љубави да и не говорим.

— Чудновато!...

— С тастом и таштом живљасмо у њиховој кући под изговором »штедње«; у тој текобној кући не могах имати ни засебну собу за своје радове и спремање предавања; а моја скромна плата имала је да подмирује кућне трошкове за све нас... То беше обећани мираз...

— Ружна обмана!...

Зарић застаде, превуче руком преко чела, па продужи:

— Убрзо сам осетио велику разлику између оне, по изгледу миле и смрне девојке, и моје жене, која ме стаде изненађивати нескромношћу, југунством и... неспремом за до маћи живот. То ме забрину... Њена страст у парадирању на корзу у помодним тоалетама, њена таштина и раскош прелажању моју материјалну моћ. Натоварим на себе велики број хонорарних часова који ми доношају леп приход; па опет не могах изићи на крај. То ме још већма забрину... Узалуд сам покушавао да утичем на разум и душу њену; узалудне ми беху и представке родитељима о неминовним тешким последицама — одговарало ми се: »Ко није кадар да задовољи женине потребе, није се требало женити... И луксуз у кући и ношњи

није престајао, дуг се на дугу гомилао — не могах више исплаћивати поднесене рачуне... Али, сувише сам опширан...

— Не, jako ме занима... Продужите.

— Био сам за њих туђин који је имао само да даје што се од њега тражи, без икакве накнаде у милости и љубазности... И жена и ташта, па и сам таст допуштаху себи увредљиво понашање... Зарад мира у кући стоички сам подносио злу судбину своју...

После краћег мишљења Зарић продужи:

— Али се деси догађај који учини крај моме стрпљењу и патњама... Добијем анонимно писмо у коме ми се обраћала пажња на сумњиве односе између моје жене и неког ранијег кућног пријатеља...

— Хм! — отрже се из уста намргођене Наде.

— Нећу вам пабрајати бурне сцене које затим настадоше. Казаћу вам само трагични свршетак мога брачног живота... Избацише ме на улицу као непотребну, изапљалу ствар; а она.. не преживе развод брака — умре при порођају мртвога детета... Нађох се усамљен, саломљен, презадужен и... с најодвратнијим успоменама из брачнога живота.

— Много вас жалим, госп. професоре!

— Не жалост, госпођице Надо, за ме је велика радост што сам се ослободио несрће која би ме сасвим сатрла.

Надина ваздашња наклоност према негдашњем професору беше овом исповешћу појачана.

О Зарићу се говорило на журовима као о неком чудном особењаку. Причало се о његовим одвећ настраним и крајње пессимистичким погледима на женскиње и брак, и, покушавало се да се на њу свали сва кривица за несрћни живот у коме је »јадна женица« његова и гла-

вом платила... Но Нада ни раније није могла веровати таквим гласовима, познавајући његово вазда отмено и допадљиво понашање у школи; а сада се још боље уверила о тачности свога мишљења и познала у њему добро срце и племениту душу. У њему је од овога часа гледала свога близког и искреног пријатеља.

И на Зарића је овај разговор с Надом јако утицао, управо, начинио преврат у мишљењу његову. Надино јако интересовање о брачној прошлости његовој и симпатија њена коју је јасно осећао, загрејала је његову пессимистичку душу толико, да од њена пессимизма не беше више остало ни трага... »Боже мој, мислио је, како је Нада дивна, како умна и племенита! Таквих женскиња можда још има, но ја не бејах срећан да их раније познам... Али је сад за њега све прошло. Остало му је само да јадикује на судбину своју.

Зарић се трже из тих мисли, па проговори:

— Сад вам је јасно, госпођице Надо, шта ме је огорчило против брака... Очајна година, проведена у њему, отрезнила ме је од ранијег идеалисања о »нежноме« полу.

— Са ваше несреће у браку не би требало кривити све женскиње. Међу њима има великих разлика.

— Доиста, о томе ме је уверио сјајни пример који у вама гледам... Па ипак, допустићете —

— Па ипак сте ви противник брака?

— Не брака уопште, већ зла удеса који тако често прати бракове... У слободном и самосталном животу човек се вазда осећа безбriжнији и задовољнији.

— Самосталност је могућна само у самоћи, а самоћа је; ма и у слободи, вазда немио друг, зар не?

— За мене је брачно друговање било и прошло.

— Зашто? Ви сте још млад човек, у најбОљим годинама.

— Ах! Удовац, напуштеник, истераница...

— Не би то нимало сметало да вам каква честита девојка пружи руку на нов, срећан брачни живот.

— Тешко је наћи... На људе мага удеса вазда се гледа попреко, с неповерењем...

— А ако би се ипак нашла?

Нада устаде, а за њом и Зарић.

Он је погледа упитним изразом, старајући се да објасни толику заинтересованост њену. Но на симпатичним цртама и у благом тону гласа њена не опази никакву необичну промену... А његово је срце брже куцало; нека топла милина прожимаше му груди; лице му се беше обојило руменилом... У тренутку му пролете чудна, смела помисао; заче се нада која стаде њиме овлађивати, а не имаћаше више моћи да је сузбије. Само га је неодлучност уздржавала да не изусти речи које му се упорно наметаху у устима... На питање Надино он збуњено проговори:

— Како да кажем?... Доводите ме у забуну...

— Реците слободно!

Надина радозналост долажаше са жеље да Зарића, тог пессимиста, врати на пут нормалних погледа на женскиње и брачни живот. Али ју је Зарић погрешно схватио са свога душевног расположења, па збуњено рече:

— О, госпођице Надо! Ви сте ми данас поколебали све моје принципе и одлуке! Узбудили сте ми душу —

— Ах, врло ми је мило што то чујем! — рече она, осмејкујући се задовољно.

Зарић је, у борби са собом, гледао у под оборене главе. А последња реч њена још га више осмели. Њиме наједанпут овлада одлучност... »Она ме воли... јест, зацело воли!...

Нека би то у ње била само јача симпатија, била би довољна да ме учини срећним... И он смедо, необичним, нешто свечанијим тоном говораше:

— Допустите ми рећи да ме је ваш ум потпuno освојио, да су ме ваше врлине очарале, занеле!...

Нада се прену. Не разумевајући јасно смер његових одвећ ласкавих речи, гледала га је право у очи да би га боље схватила. А он продолжи истим тоном:

— У вашем топлом и живом интересовању за мисли и осећања моја опазио сам јачу наклоност, симпатију, која ми је милином душу обузела. Она ми је и срце узбудила; она ми зајажиже жудњу коју немам смелости да изразим...

Слушајући последње речи, изговорене уздрхталим гласом, Нада га је разумела. Била је одвећ изненађена. Лице јој порумени, а душу јој стадоше обузимати колебљива осећања. Ј и мисли јој беху у недоумици, па промуца само:

— То... то нисам очекивала!...

Зарић се трже и поплаши. По лицу му се осу бледило, кроз тело проструји хладноћа, а усне задрхташе. Поглед очајне му скрушености беше управљен на њене очи, усне, очекујући из њих заслужену осуду, а грашке зноја обасуше му чело... Беше га спопало очајање што је лакоумном наглошћу довео себе у тако немио положај према оној, која га је нештедише предусретала симпатијом и поштовањем... Како да поправи нерасудну, глупу погрешку?...

— О, крив сам... опростите!... Душа ми је занесена, а пометен ум немоћан да спречи брзолете речи...

Нада замишљено корачи два-трипут. И изрази лица Зарићева, и уздрхтали глас његов, и речи о «жудњи» уверавају је о љубави која се у њему зачела. А она не остави на миру ни њено срце; груди јој се надимаху од узбуђености... И у ње беше настао онај загонетни тре-

нутак, када се почиње јављати необично осећање намаме које необјашњивом брзином и моћи овлађује душом, тежећи и ум да потчини... Не беше то у ње ново осећање. Много раније, још у школи, када су Зарићева љупка спољашњост, пријатно опхођење и заношљиви полет наставничког духа његова, освајали млађана срца његових ученица, не беше поштено ни Надино срце; и у њему се беше зачела искра оне незреле љубави која се изливала у невином идеалисану и безазленим пожудама, немајући прилике да се развије. Али пухор, којим доцније бриге и сестринска љубав прикрише ту искру, стаде се сада развејавати, и малена искра блесну новим жаром који обузе душу Надину... Но њена разборитост, која је вазда била моћна да влада осећањима, покуша и сада да одржи превласт своју. Мисао о оци и обавези према Вери спречавала ју је у одлучности... Требало је дати одређени одговор, али га она тренутно не умеде наћи, већ готово шапатом проговори:

— Изненадили сте ме!...

Не схватајући борбу која се водила у Надиној души, Зарић, као очајни кривац, продолжи да се правда:

— Одвећ сам несрћан што сам тако лакоумно на зло употребио ваше поверење... У тренутку необуздана заноса не умедох да владам собом... Можете ли ми опростити!

Нада се прибра, па говораше мирно:

— Господине Зарићу! Ваша ми је исповест показала у вами человека добра срца и племенитих врлина, а ваша жудња одала ми је љубав која се дотакла и мога срца...

— Ах! — оте се из његове душе узвик ради ног изненађења... Чинила му се неверица, па је гледаше нетремице.

— Дужна сам вам дати одговор, — продолжи Нада истом мирноћом. — Обавезе, које

ме још за неко време чине нераздвојном од млађе сестре, налажу ми да се уздржим од речи која би вас могла задовољити. А после тога, ако будете и тада осећали исту жудњу и... ако то оца одобри... бићу слободна и вољна да је саслушам.

Зарић је напрегнутом пажњом слушао и гутао речи њене. Срце му је сило куцало, а лице сијало ненадном радошћу. Његова узбуђена душа говорила је речи које још одаваху неверицу:

— Да ли сам добро чуо, разумео?... Јесу ли то речи које ми наговешћују срећу, блаженство? Или су само несташна игра негдашње ученице с ојаченим срцем мојим?

Речи су ми несумњиви израз осећања, изазваног вашом љубави и жудњом, — говораше Нада топлије. — Осећање негдашње детињасте љубави која ме је обузимала негда као ученицу вацу, оживљује у мени новом јачином... Примате ли моју погодбу?

Нада му пружи руку. Дршћући од радосног узбуђења, Зарић је намах дохвати и обасу пољупцима.

— О Надо!... Да ли је ово јава... да ли сањам?

— И ум и душа ми говоре да би наш брак... брак свесне оданости и разумне љубави... могао бити повољан, срећан, — говораше Нада, а образи јој беху запламтели необичним жаром.

— О, срећан сам, срећан!...

16. ИСКУШАВАЊЕ.

После Зарићева одласка Нада је замишљено тумарада по соби. Мисли јој понављају појединости минулог догађаја коме се није могла ниуколико надати. Но са њега не беше забринута; душа јој је била задовољна... Мислила је да о њему извести оцу одмах по повратку његову, а веровала је да ће јој он учињени корак одобрити.

Наскоро уђе у собу Вера.

Била је бледа и изнурена. Душевна борба коју је јуче и ноћас проживела, оставила је на лицу видне трагове. И сад, што се више приближавао час заказаног бегства, бивала је нестрпљивија, нервознија. Тај немир старала се да прикрије од Наде којој је хтела да се извини за одбијање заједничке шетње и — да је за себе јаче расположи. То јој се чинило потребно.

Љубазно приђе Нади и пољуби је.

— Имала си посету, сејо?... Кад сам пре пола часа пошла била је теби, чула сам разговор и вратила се... Посета је доста дуго трајала... Ко ти је био?

— Професор Зарић.

— Зарић?! — изненади се Вера; њене се малене усне напућише, као и обично кад јој што није у вољи. — Чудим се шта си могла толико разговарати с тим досадним професором који прича само о Египћанима и Бавилонјанима!

— Не, Вера, био је врло занимљив и љубазан, — примети Нада с осмехом на лицу.

— Занимљив! Љубазан! Он, противник женскиња!...

— Не женскиња, већ лакоумна брака... са влаудеса свога о коме ми је причао.

— Зла удеса!... Та са њега је пропала јадна му жена!

— Не, Вера, то је посве нетачно.

— А зар си уверена да је тачно оно што он казује?

— Њему потпуно верујем.

Вери се та одбрана не допаде, што јој уз немири нерве, па стаде ићи по соби, заборављајући ради чега је дошла.

— Разговарали смо о свачему, — продужи Нада с осмехом, — о женскињу, а понајвише о себи, па и теби.

— О мени!... Шта о мени?

— Склопили смо уговор који се дотиче и тебе.

— Уговор!... О чему уговор?

— О браку. — Ту се Нада гласно наслеја.

— Којешта!... Смејеш се! — рече Вера срдито.

— Смејем се теби... твојој набурености, нервозности.

— Уговор, брак... Чији брак? Твој?

— Све ће ти бити јасно у своје време. — Нада јој приђе, па је помилова. — Збиља, Вера, хтела сам се с тобом мало нашалити, но ти данас ниси за шалу.

— Шалиш се у загонеткама, а ја немам нимало воље да их одгонетам.

— Расположење ти је, Вера, суморно... Мислила сам с тобом у шетњу... Она би те освежила.

Вера је, као што знамо, још од Драгојева писма била љута на Наду што је крила његову прошевину; и сад јој дође воља да се с њоме

обрачуна, па стаде говорити о стварима за које је знала да ће јој бити неповољне:

— Данас ми није до шетње. Доције ћу ићи Берти... треба окушати струк... Прегледају узгред и нове штофове код Вулетића. — Тада погледа Наду да види утицај својих речи. Нове боје, каки и танго, такође су заступљене... С Бертом се морам споразумети и за најновији глокнеклајд... Ти би ми само сметала.

— Нови штофови, боје, »глокнеклајд! — чудила се Нада. — Доиста, Вера, ти ме сваким даном све више изненађујеш.

— Мислиш: »лакоумна«, »раскошина«?... Стара песма!

— Изгледа да хоћеш размирицу са мном?

— Имам права да се љутим... Постала си неискрене!

Нада се још више зачуди. Откуда толика зловоља код ње? Да ли је то само са нервозности?... Она је напретнутом пажњом посматрала Веру. Њеном продирном погледу није могло промаћи да се у Веру крије нешто необично. А реч о »неискрености« дарну јој сестринско срце.

— Вера, шта то говориш?!

— Јест, јест!... Затајила си ми Боровићеву прошевину и оцино одбијање!... Зашто си крила од мене?

Прошевина! — изненади се Нада. — Дакле је доиста била?... О њој сад првипут чујем од тебе.

Нади је сад био јасан разлог Боровићева доласка, који би је поплашио да Вера не помену оцино »одбијање«; само се чудила да јој оца не хтеде о томе ништа рећи.

— Не верујем. Оца ти је зацело казао.

— Зашто да ми не верујеш?!... Кад сам оцу питала за његов долазак, казао ми је да се извињавао за некакво »неизмилено дуговање... Изненађује ме твоје неверовање.

— Слободно је веровати или неверовати.
— Вера! Зар тако?...
— Тако!...

Наду је болно дирнуло ово јетко и јогу-насто понашање њено... Шта јој је?... Синоћ главобоља, ноћ немирна... сад нервозна, зла!.. Да ли је то само са оциног одбијања прошевине?... Бојала се да се у ње неизметне каква тежа болжка... Приће јој и метну руку на раме.

— Шта је теби, сестро мила?... Ти си болна..
Вера је набурено ћутала.

— На мене си зле воље!... Је ли то са Боровићеве прошевине?... Незнам откуда си могла сазнати за њу?

— То је моја ствар.

— Ако је ње у истини било, не могу, вальда, ја бити узрок твојој срџби.

— Да, ти... у већој мери. — И Вера јој срдито скиде руку са свога рамена.

— О Вера! Толико необазривости!... Шта сам ти учинила?... Не верујеш мојим речима које те нису никад обмануле!... А добро знаш да си ти сва брига моја, да сам за тебе готова и на највеће жртве.

— Допусти да посумњам и у мање?

— Кад би знала, колики ми бол наносиш том речи!... Реци отворено, шта хоћеш од мене?

Вера не одговори одмах; беше се замислила... Болни топ Надиних речи омекша јој срдитост. Могла је њеној искрености и веровати... Одлучивала се да јој каже сву истину, не кријући своју љубав према Боровићу. Одлучна о бегству, осети потребу да Наду има за себе, јер би лакше и с оцем прошла; али јој о самом бегству не би смела ништа рећи, уверена да га Нада не би никако одобрила. А задобије ли њу и њену помоћ, мислила је да јој тада бегство неће ни бити потребно.

— Опости, сејо, што сам била тако груба! Данас... моји нерви... извини!... Али, мени је,

доиста, потребна твоја помоћ, да не кажем „жртва“, — говораше Вера благим тоном.

Нада је узе за руку, па предусретљиво упита:

— Реци само, каква?

Вера се размисли за тренутак како да отпочне, па се одлучи на непосредну изјаву.

— Знам твоје неповољно мишљење о Драгоју... Бојим се, бићеш и данас противна моме верењу с њиме?

Нада се тржи као да ју је врело гвожђе опекло. Намах јој опусти руку, па је пренеражено гледаше у очи. Груди јој се стезаху као под тешким теретом. Са отежаног дисања једва је могла изустити:

— А! тако!...

— Кад бих озбиљно закуцала на врата сестринске ти љубави и затражила твоју помоћ код оце, да ли би то била велика жртва за тебе?

Нада је згрануто слушала, али се брзо прену узбуђено.

— О! Верење с Боровићем!... Моја помоћ код оце!... Вера, сестро мила! Зар би се ти, после оциног одбијања и мог познатог ти мишљења, могла одлучити да пружиш руку томе господину?

— Зашто не?... Допустићеш да у питању моје удаје прву реч треба да имам ја... У своме осећају и избору хоћу да сам слободна... То је бар појмљиво.

Нада болно махаше главом: »Слободна, самостална — модерни принципи!«... Било јој је јасно с које је стране ветар дувао.

— Оца и ти, — продужаваше Вера прекорним тоном, — нисте нашли за потребно ни да ме известите о тако важном кораку! Сами доносите брзе одлуке без оправданих разлога...

— Слушај, Вера! Кад га је оца на пречац одбио, не казујући нам ништа о томе, зацело

је за то имао јаких разлога... Буди стрпљива, питаћемо га... Али се чудим, Вера, да после скорашињег разговора нашег можеш и помислити на удају, нарочито за Боровића!... Уверавала си ме само о својој симпатији према њему, а крила си љубав која те је занела па незнаш шта чиниш!...

— Да, занела! — рече Вера замишљено, па продужи нежније. — Нисам те обманјивала сејо. Искрено ти кажем да сам тек од јуче... од данас... свесна јачих осећања која ме напоне да само о њему мислим, да у њему гледам идеал свога живота... То више није она колебљивост ума и душе која би ме одржавала у неодлучности, на раскренци. Не, у мени данас све говори да ми треба поћи за њим, да свој живот и своју судбину вежем за њ.

— Ах! живот, судбину! — узбуђивала се Нада болно.

У колико је запрепостила тако брза занесеност Верина за Боровићем, толико се изненађивала њеним уверењем о јачини осећања којим га је исповедала... Упоређивала је њен случај са својим — са Зарићем. Али је у своме случају налазила оправданости у много бољем познавању његових врлина, у зрелијем мишљењу, у бољем разумевању осећања... Она је опажала код Вере брже и јаче сазревање ума и душе које је започело, али је томе сазревању требало још подуже времена да се развије; па јој је било јасно Верино непојимање јачине својих осећања која је воде у заблуду. Стога и покуша да убедљивим разлозима поколеба њено мишљење о љубави коју она још није умела да разуме.

— Чуј ме, Вера!... Ти се вараши у оцени својих осећања. Твоја је љубав прерани, недозрели ефекат душе... несвесно узбуђење, изазвано само намамљивим речима и ласкањем тога дрског господина. Она је нестална, брзо

пролазна; ја је називам детињастом, незрелом... То није љубав која се ствара упознавањем особина и врлина човекових и која много трајније овлађује и умом и душом, јер је љубав свесности, убеђења — љубав разума... Код тебе је само идеал љубави који си створила уображењем својим, и ти тај свој идеал преносиш на Боровића. Тебе нису задобиле врлине његове, јер их ниси могла довољно ни познати; познала си само спољашњост његову, речи његове. Ниси му познала срце, а између говора срца и говора језика може бити огромна разлика... Имај стрпљења, па ћеш се наскоро уверити о тачности мојих речи.

Вера ју је пажљиво слушала, па похита да одговори:

— Ниси ме разуверила, сејо... Мислим да сам довољно зрела за пресуђивање о својим осећањима. О, моја ме оцена не вара ни о јачини и сталности њиховој, ни у познавању Драгојевих врлина које га уздижу више свих других људи... Његова неоспорна интелигентност и образованост, његова солидност и часност, његова частољубивост, поноситост и енергија виде се и на првом сусрету с њиме. Те врлине његове чине ме смелом и одважном, и потхрањују ми тврду веру да ћу уза њу бити срећна.

— О, гледаш његове особине кроз обманљиво стакло које и увећава и улешчава!... У тебе је јака мој уобразиље; она те је завела и занела... начинила те болном са љубави која у манама његовим находити врлине!... Вера, послушај сестру своју која те, зацело, не би од добра одвраћала.

Вером поново овлада нервни немир. Њу остави уздање у сестринску помоћ. Осети се немоћна да и даље брани своју љубав; осети се усамљена, напуштена. Душа ју је болела, па стаде јадиковати:

— О сејо! Зашто си тако тврда срца, немилостива?... Досад ме је вазда загревала милошта твоја... Све моје уздање беше у сестринску ти љубав... Ох, како сам бедна, несрећна!..

Вера зајеца и сузе јој потекоше низ образе.

Наду болно дирну њен јад. Никада је досад не виде такву, очајну... Пред Верином упорношћу, јогунством, Нада је вазда осећала своју духовну снагу и енергично је заступала своје мишљење; али пред њеном нејношћу била је вазда попустљива; а сад, пред сузама њеним, постаде сасвим немоћна... Приће јој и нежно загрли:

— О Вера! Како можеш и посумњати у велику љубав моју!... И данас те волим свом душом својом.

— Па зашто ми пречиш пут који ми је љубав изабрала?... Твоја би реч код оце могла изменити одлуку његову... Можда је његов једини разлог: *твоја удаја пре моје*.

Нада је за тренутак замисљено гледала у избезумљену сестру. Не осећајући више моћи за утицај на њу, уздала се још да ће оцина реч бити у стању да расхлади млађану јој љубав, па говораше доста узбуђено:

— Вера! Кад ти код Боровића гледаш врлине онде, где ја налазим мане; кад си тако тврдо убеђена да само с њиме можеш бити срећна, — онда сте ви прилагодни једно другоме; нашто бих ја ометала остварење твога идеала?... Али, Вера —

Вера је брзо прекиде и ухвати за руку.

— Нећеш сметати, помоћи ћеш, је ли?

После краће борбе са собом, Нада проговори мирно:

— Ако си се, Вера, после свега што се десило, тврдо одлучила на тај судбоносни корак, сестринска ме љубав подстиче да ти помогнем...

Радосна Вера стаде је грлити и љубити.

— Сад доиста видим колико ме волиш!... Кад тебе само имам, сејо, за оцу се не бринем.

Нада је с тешким срцем дала пристанак. Њоме поче овлађивати жалост за милом Вером као да ју је изгубила... Не, није то више њена Вера коју је одгајила и над којом је толико лебдила... Душу јој је гушио бол, а низ образе котрљаху се сузе које оплакиваху њену Веру, па у јецању говораше:

— Нека би ово биле последње сузе моје за тобом! Нека бих се вазда само радовала срећи твојој!

— Ах, сејо! Много жалим што сам ти сузе изазвала. Али се надам да ће ти пристанак, којим си ме обрадовала, олакшати душу... А оцу ћеш, уверена сам, лако придобити.

Вера је у том тренутку помислила да би сад, кад за себе Наду има. бегство било сасвим излишно; то ће, зацело, и Драгоје увидети. Требало је само Наду задржати у том повољном расположењу. Али Нада говораше:

— Дала сам ти реч, Вера, и ја ћу је одржати. Молићу оцу да саслуша и твоју жељу. Али, ако би оца имао против Боровића јак разлог, нама непознат, онда... на моју помоћ не можеш више рачунати. Разумећеш то и сама.

Вера се намргоди. Узбунише је »јак разлог« и Надина непоуздана помоћ. Као какво страшило набуја тај јак разлог у њеној уобразиљи толико, да изгуби сваку наду на могућност придобивања оце који јој се појављиваше као »самовољни« родитељ... »Зар његово одлучно одбијање без саслушања своје кћери није самовољни чин? И зар оно не казује довољно о неуспеху свакога покушаја?... Дајке ицак Драгоје има право... Без »принудних средстава« Зориних не може ништа бити... Такве мисли пролетаху једна за другом по уму незадовољне и узбуђене Вере.

— Нека би и не било јачих разлога, —

продужаваше Нада, — нека би оца био само противан прераној удаји твојој, или би можда, хтео моју удају пре твоје, опет ће га бити тешко приволети на попуштање. За то ће требати и времена и убедљивих разлога.

Те речи Надине још више допринеше да Вера остане при одлуци о бегству... Мада је стаде опет обузимати зловоља против Наде, помисли да јој још може бити потребна; њена сестринска љубав нагнаће је да после бегства олакша измирење с оцем; па јој говораше:

— Уверена сам, сејо, да ћеш ти лако наћи убедљиве разлоге. А о времену... можда ће твоја помоћ бити потребна још вечерас, сутра... кад буде.

— Још вечерас? — упита Нада зачуђено.
— Ти хиташ!

— Та да, — трже се Вера, па брзо додаде:
— ако би оца повео реч о прошевини... Ти ћеш ми, зацело, помоћи ма кад то било... Идем да се спремим за излазак... Извини ме, сутра ћемо шетати заједно колико год хоћеш.

Вера је пољуби, па брзо оде у своју собу.

Нада је болно гледала за њом. Поново јој засијаше сузе у очима... »Невероватно, како се могла тако брзо развити толика заљубљеност за њим!« — мишљаше брижно. »Сад ми је јасна и њена главобоља и неспавање и нервозност... Мисао, да треба да јој помогне за Боровића кога је мрзила из дубине душе, поче је узбуђивати, па говораше полугласно:

— Шта сам учинила!... Да јој помогнем за њега, о!... Какво непромишљено, лудо обећање!...

Корачајући по соби, све се више узбуђивала.

— О, не могу да дођем себи...

17.

МЛАДА ФУРИЈА.

Док је узбуђена и расејана Нада тумарала по соби, уђе собарица с писмом.

— Писмо? За кога је, Ана?

— За вас, — рече Ана, предаде јој, па изиђе.

— Нада га брзо отвори. — Од ује! — па стаде читати:

»Вера се споразумела с Боровићем да беже у Земун«...

Да беже! — згрануто узвикну Нада, срце јој јаче закуца, а руке задрхташе. — Каква суманута мисао!...

»Бегство има да буде вечерас у седам часова. Употреби све што можеш да је задржиши од тог нерасудног корака. Чим се у суду сврши претрес, похити њу к вама«...

О, какво безумље! — узрујавала се Нада све више. — За то ли јој је потребна моја помоћ!... Да беки! Колика дрскост!... О, то јој неће испasti за руком!...

Нада брзо пође вратима, подиже руку да их отвори, замисли се за тренутак, па је спусти. Немир је беше обузeo; груди јој се jako надимаху. Затим се лагано врати забринута.

— Шта да чиним?...

Зачу се звонце у предсобљу.

Нада се прену. »Можда већ уја?« помисли и пође у сусрет.

Уђе Тета-Јуца.

Била је обучена свечаније него обично, с

лепезом у руци. На њој је отворен постарији црни жакет с великим коштаним^и пузадма, а испод њега покриваше јој груди жута свилена марама с црвеним гранама, припучена иглом златне турске мецедије којом ју је њен Фића даривао. Широка хаљина модре боје, такође свилена, спуштала се напред на стопале, а позади је имала »шлеп«, тако да је у ходу вазда мало подизала сукњу левом руком; а ту јој је хаљину Паја купио кад је дошла у Београд. У хаљини са шлепом налазила је достојанственији изглед, са чега јој се кратке модерне сукње ниуколико не допадају. На глави је имала омањи и напред мало уздигнут шешир с прним чипкама, налик на капе старих »Швабица«... Набељено лице, обожена коса, уковрџене витиџе на слепоочницама и вештачки младеж на десном образу ближе носу, сведочаху о њеној паланачкој »мајсторији« која је ипак није чинила ни млађом ни допадљивијом.

Тако се Тета-Јуца удешавала о празницима или кад је ишла на журове — као данас... Али њен долазак у ово доба није био без парочита смера. Боровићу је требало да се она нађе ту око седам сати ради сазнања Верине одлуке и улицаца на остварење његова »плана«.

— Добарвече, голубице моја! — рече Јуца и пољуби Наду. — Како си ми? Шта радиш?...

— Ето, тумарам по соби, — одговори хладно Нада којој је морао бити врло непријатан њен долазак у време, кад јој је предстојало тако важно обрачунавање с Вером.

— Сама си, Надо?... Бар ће ти моје друштво бити пријатније, — говораше Јуца жмирајући левим оком и хладећи се лепезом. — Скоро ће и вече, а напољу још велика *tam-pretuра*... А ишла сам и доста брзо... због вас.

Нада је немирно погледала на врата, очекујући Веру; али је у исти мах мислила, како би се ослободила Јуце. Одмах је посумњала да

је њен долазак у вези с намишљеним бегством, па љамисли да се најпре с њоме обрачуна и за раније састанке Верине с Боровићем код ње.

— А где ти је Верине, Надо?

— У својој соби... Спрема се за излазак који је вами, зацело, познат... Не бих се никад надала од вас —

Нада је говорила љутито, али се брзо трже угледавши Веру на вратима, па приђе писаћем столу, пратећи Верине покрете.

Вера је била у свиленом црном жакету, с кратком и узаном сукњом и малим сламним шеширом. У руци је имала кожну торбицу и шведске рукавице, а преко руке »боа« од нојева перја.

— А, Тета-Јуца!...

— Верине моја лепа! — Јуца је пољуби. — Како си ми данас веш, елегатна!.. Увек си ти прави ангел!...

— И ви сте, Тета-Јуцо, данас много свечанији.

— Јес', била сам на журу код госпође Мице совјетниковице...

Нада је нервозно гледала Веру, па рече:

— Ти си у путничкој опреми, Вера?

— Зар тако изгледам? — упита Вера с усиљеним осмехом.

— Шта ће ти боа... Напољу је топло?... Па тај шешир, торба...

— Осећам језу... ваљда са ноћашње несанице...

— Увече заладни, јабоме, — узе је Јуца у заштиту.

— А не волим више велике шешире... усвојила сам твоје разлоге... У торбици је новац за исплату мојих рачуна... Као што видиш, ништа чудновато.

Вера погледа у сâт на руци, па боа и торбу спусти на сто. Затим се окрете Јуци:

— Били сте, дакле, код госпође Мице, Тета-Јуцо?

— Јес', код госпође Мице совјетниковице, на журу, — говораше Јуца, гордећи се и жмиркајући. — Кад год ме сртне, увек окупи: »Што не дођеш?«

Вера приђе отвореном прозору и навлачећи рукавице, погледа на улицу...

Вече је било тихо, топло, пријатно... Мамило је на излазак. Прозори од кућа на другој страни улице блистаху се злађено првеном светлошћу последњих зракова сунца које је залазило... У соби је почeo поступно настајати вечерњи сутон.

— Јес', увек окупи: »Што не дођеш?« — говораше Јуца, окрећући се Нади. — А тамо, пуна два велика салона... све само отмен и елегантан свет...

— Код ње је вазда елегантан свет, — потврди Вера, враћајући се с прозора.

— Јес', увек... У једном салону све млади и модерни момци и госпођице фрајле, која од које лепша... ал' ниједна к'о ти, голубице моја лепа!... Ту ворте пијано, ту песма и музика... све весело!... А у другом салону совјетниковице, министерке, генералице... велика господшина!... Лепо смо се амузирали... Лакеји с белим рукавицама к'о у Двору... А послужење... госпоџка послала!... Ту су ти сандвичи... ту рибе с мајолезом и шумке... ту ајвар и елементалер... па пиво, вино и ликери... Богата послала, кажем вам!...

— Господин саветник, кажу, стекао је грдне паре на неким државним лиферацијама, — примети Вера.

— Море не слушај, Вера, оговарају само... Било је ентиресатних разговора... о свачему... А не пуштају лако, једва сам се отуд извукла... Тела сам да вас обиђем око седам сати, — ту Јуца погледа на Веру.

Вера опет погледа на сат. — Нема још седам.

— Седам! — прошапута Нада, а језа је обузе.

— А разговора било интересантних? — упита Вера.

— Јабоме!... Она госпођа Каја, мајорица из абациску чаршију... знаш, мало разрока... права торокуша, не можеш од ње до речи да дођеш... причала је —

Вера је постала нервознијом, па опет приђе прозору; а Нада ју је нетремише посматрала... Сунце беше сасвим зашло, а у соби је настајао сумрак.

— Дакле, — продужаваше Јуца, окрећући се опет Нади. — Она торокуша Каја, врљава мојорица, причала је, како Соја Јовановићка... знаш, жена оног трговца из Добровачку чаршију... живи са... Али, Надо, нешто си много расејана?

— Причајте ви само, — рече Нада, гледајући Веру.

Вера угледа на улици Боровића, па се трже... Затим брзо затвори прозор, осветли собу и приђе овалном столу.

Јуца се опет окрете њој. — Као што сам ти почела причати, она торокуша Каја —

— Извините, Тета-Јуцо, — прекиде је Вера, морам ићи... причајете ми другишут.

Вера спусти вео на лице, узе боа и торбицу и пође. — До виђења!...

Нада намах похита за њом, а срце јој јако закуца.

— Стани, Вера! И ја ћу с тобом.

— Али ти ниси спремна за излазак.

— За тренутак... само шешир...

— Не, не, хитам... Чекају те код Берте. Вера пође вратима, али је Нада стиже у лету као кобац препелицу, и ухвати за руку. Њено дотле присебније држање наједанпут иш-

чезе; чело јој се набра, лице запламти, ноздрве се живо кретаху, а очи сијају као у разјарене лавице... Вера се поплаши видећи је тако успахирену.

— Куда ћеш, Вера? Куд си наумила?

— Чудно питање!... Знаш куда ћу.

— Знам, Берта ти је само изговор.

Вера стаде срдито отимати руку; боа јој паде на под.

— Та пусти ме!

Не могући се отети из Надине руке која ју чврсто држала као грабљвица свој плен, стаде говорити блажим тоном:

— Нашто бих те обмањивала?... Не разумем што ме силом задржаваш?... Јако си узбуђена... рука ти стеже као гвоздена!...

— О! о! — чудила се Јуца. — Што је не пустиш, Надо?

— Преклињем те, Вера, остани, не иди!

— Али ја хоћу! — рече Вера љутито, па се опет стаде отимати, при чеиу јој спадне и шешир с велом. — Пусти ме!

— Не, никако! — ухвати је Нада и другом руком. — Сву ћу снагу употребити да те задржим. Знам куда ћеш!

— О! о! о!... вртела је Јуца главом.

Нада је вукла Веру даље од врата, говорећи: — Злосрећнице, шта си наумила!... Хоћеш да бежиш из родитељског дома! Да бежиш с Боровићем, о!...

— Јест, хоћу!... Ви ме нагоните на то... љубазна сестра и добри родитељ! — говораше Вера јетко, отимљуји се; торбица јој се откиде, а из ње се просуше златници и драгоцености.

— Са велике љубави и тога си се сетила! — рече Нада презриво, а затим говораше узбуђено: — Не смеш учинити тај безумни и срамни корак! Не дам да га учиниш!

— Али ја и смем и хоћу!

Разјарена Вера уједе Наду за руку, па се оте и појури вратима. Нада јаукну од бола.

— Ти си подивљала, полудела!...

— О! о! о! — чуђаше се Јуца, а беше јој по вољи што се Вера отргла, па дохвати с пода шешир и пружи јој га.

Вера је, зајапурена и разбарушена, стајала пред вратима. Тешко је дисала и дрхтала целим телом. У погледу и цртама лица беше јој изражена несавладљива упорност, нека одвећ дрска, дивља одважност која не преза ни од каквих сметња и опасности. Изгледала је доиста као подивљала!

Чудна појава код оне млађане и миле Вере, безазлене, доскора приступачне разлозима и саветима!... Али у ње беше и раније једна црта у карактеру коју је мажење подстакло, а која је Наду и раније доводила у бригу, — то је јо-гунство. Развијено страшћу ометане љубави, та се црта појављује сада у јачој мери, у великој силини... И, кад се већ једном одлучила да иде напред, за својом љубави, није ни помишљала на могућност повратка. Осећала је да мора одржати одлуку и да нема тако моћне препреке која би је задржала од намишљена корака. Понесена љубављу као несавладљивом бујицом, јурила је напред необузданом сме-лошћу.

Кад велика сестринска љубав не беше моћна да одржи превагу над љубављу срца, ја шта би се могло очекивати од разложних речи и ма колико снажних руку Надиних?... Зар су речи моћне да угасе пламен разбуктала пожара? Зар су руке кадре да задрже бујицу поплаве што руши насиће и бедеме?... Млађана љубав бујна срца надмоћнија је од сваке друге љубави; она је страст силнија од сваке друге страсти; снага јача од сваке људске сile!...

Као млада фурија, разбарушене косе и дивља изгледа, раздражена је Вера стајала пр-

косно издигнуте главе; из очију су јој сипале варнице неуздржљива гњева, а уздрхтала уста говораху:

— Све је узалуд! Ипак ћу остварити што сам наумила!...

Врата се отворише и на њима се појави Паја.

Брз поглед на Веру и на неред у соби уверише га о бурној сцени која се ту одиграла. Он рашири руке и рече:

— Ти, Вера, не можеш вечерас из куће.

Вера се трже изненађена и уступи корак назад.

— Зашто да не могу?

— Стигао сам на време Нади у помоћ да спречимо морални злочин који си наумила са велике лакомислености, са слепила које ти нанеше «модерни принципи», те не уменш да видиш зло што ти душу обузело!

— О! Сви сте се удружили против мене!

Вера се срдито повуче столу, скидајући рукавице и бацајући их на сто. А Нада је обавијала мараму око кrvаве леве руке, па приђе Паји и стиште му руку, говорећи:

— Мнаго сам ти захвална, ујо!

— Срећом, Јуца ми је на време открила споразум.

— Преварио си ме, јабоме, — рече Јуца срдито.

— Боље би било да ћутиш... Но нас ћемо се двоје већ лако разрачунати, — прећаше јој Паја.

— Чудим се, тетка Јуџо, да и ви можете ићи на руку њиховом безумљу! — говораше Нада. — Ви нисте пријатељ наше куће.

— Ко, зар ја?... Зет-Николина ми је кућа света... А ја сам увек желела само —

Јуца је хтела јоп нешто рећи у оправдање своје, али је задржа мрки поглед Пајин; па

ућута жмиркајући и хладећи се лепезом. Затим стаде купити са пода Верине ствари.

Вера скиде и жакет, а бујна јој се коса опусти низ плећа и груди. Крв јој беше зажарена дивљом бујношћу, груди јој се надимаху, а у души се таласала опака мржња. Била је готова на крајности, на жртвовање свега што се испречило пред љубављу њеном, па у болној јеткости говораше:

— Спречили сте ме! Али вам кажем: што није било данас, биће сутра, прекосутра. Ништа ме неће задржати од пута којим сам пошла.

— Али тај пут, Вера, обрастао је трњем и засут калом неопростила греха, — говораше јој Паја благо. — Ко њиме поће, подераће честитост, окаљаће образ свој... Послушај свога ују: не иди том грешном, нечасном стрампутицом; уштедећеш стид и срам и себи и євојим најмилијим.

— Имам права да располажем собом. Ваше сметње оправдавају ту стрампутицу... Шта хоћете са мном? Хтели бисте да кројите судбину моју? Оставите је мени самој... на њу само ја права имам... У наступу опаке ћуди ваше не дате ми да слободно дишем, да живим својим животом, да се крећем по својој вољи... О! Ви сте бездушни отмичари моје слободе и среће!..

— »Отмичари слободе и среће! Не, Вера, ми чинимо само дужност своју, — говораше Нада, — дужност да те избавимо од несреће у коју лакомислено срљаш. Ми се бринемо —

— Ваша је брига непотребна, несносна! — прекиде је Вера набусито.

— С Вером се данас не може паметно говорити, — примети Паја. — Нерви су јој раздражени. Оставимо је, Надо, док се мало стишаша, приbere.

Али је Наду непрестано узбуђивала чудна

смелост Верина у безумној одлуци, па говораше болно:

— Свест ми је помућена од чуда са то-лике лакоумности и дрскости!... Ти си заведена некарактерним, нечасним заводником који те је залудео лажном љубави својом и намамио на срамно бегство... Није могућно да ти не уви-ћаш, колико је тај корак нечастан... Немислити на срамне последице његове, на очајање доброга нам родитеља чија си љубимица, на свет... шта ће о нама мислити и рећи! О!...

— Пре само неколико минута обећала си ми помоћ код оце, дала сестринску реч, а сад си се и за свет забринула! — говораше Вера пакосном иронијом.

— За бегство *не!* — брзо и живо примети Нада. — Никад ти не бих могла одобрити, а камо ли помоћи тако суманут корак!... Ниси имала смелости да ми га повериш, а измамила си обећање о посредовању код оце да саслуша и твоју жељу!... Да си причекала, да си оставила времену и мени, можда би се оца могао придобити. Али сад... на мене више не можеш рачунати.

— О! то је твоя велика љубав сестринска!...

— Јест, Вера, она је и данас велика. Али, како си могла и помислити да ћу хтети да браним код оце срамни грех твој?... У вртлогу безумља јуриш страховитој провалији, не обази-руји се ни на шта и ни на кога!... Ако си мислила да би твој лакоумни корак могао бити временом заглађен и заборављен, о! јако си се варала: никад ти га не бих могла опрости. Ти би за мене била занавек изгубљена.

Раздраженост живаца беше јако узбудила тиху и благу Наду. У великому болу душе своје она притиште груди обема рукама, а сузе јој полетеше низ образе.

Али последње речи њене раздражише Веру још више; она ускипе горким једом, готова

да сву једовиту горчину излије на немилосрдну сестру, па рече узбуђено:

— Ох! Ти си без срца и душе!... Ја те мрзим! мрзим!...

Верина душа беше дубоко потресена. Осети се напуштена, презрена, па зајеца и паде на столицу, грцајући у сузама и јадикујући:

— Ах, како сам бедна несрећна!...

Нада ју је болно гледала бришући сузе своје. Верино очајање заталаса јој у души осећање велике љубави сестринске, па у јецању проговори:

— Њен ми јад душу потреса и срце парал — рече очајно, па јој нагло приће. — Ох, Вера, сестро мила!...

У том тренутку појави се на вратима отац Никола с путничком торбом у руци.

— Мила децо моја!...

Али нагло застаде, изненађен чудним привором у коме застаде своје кћери.

— Надо! Вера! Шта то значи?!...

Нада се брзо прибра, па му похита у сусрет.

— Добро дошао, оцо!... Тебе изненађује положај у коме нас видиш? Не брини!... Вера нам је представљала једну сцену из Шекспирове Јулије.

Охрабрена Надином досетком, и Вера похита оцу. А он их је грлио и љубио родитељском милоштом.

Паја се грохотом смејао и пљескао.

— О! о! о! — вртила је главом незадовољна Јуца.

дећи сама у својој соби, она се сваког тренутка узбуђивала, плакала је и јадиковала; бол ју је растрзао, очајање гушило... Они, који нанеше тај удар срцу њену, беху јој немили, мрски. Њено их је уображење представљало као непријатеље, као зле и опаке демоне, од којих се није плашила, али их је огорчено мрзила.

Али тај јадовни неуспех није у ње ниуколико ослабио жудњу љубави; шта више, појачао јој је наду на остварење њено. Без бојазни, без обзира на прилике у којима је, подстицана својом јогунасто несавитљивом нарави, била је одлучна у смрту да непоколебиво иде за срцем својим, па ма какве јој се сметње стављале на пут. Млађана јој љубав разгараја се све у већем ступњу као огањ под навалом необуздана ветра. Срце јој је било храм у коме је обожавала идеал свој, а болна јој душа пламено светилиште у коме су подгреване чежње и наде на остварење тог идеала.

Драгојева силна љубав није јој ни за тренутак излазила из памети. Бринула је само шта ће он мислити о њој и о неуспеху. Била је уверена да му је Тета-Јуца испричала сав кобни догађај, па је он сада, зацело, очајан као и она... О, кад би се само могла састати с њиме! Хтела би да га увери, како је све те сметње нису ниуколико поколебале, како јој је љубав неутољива и како ће ипак бити само његова... Помишљала је да му пише, али је писање, као и вазда, избегавала; налазила је да ће бити боље ако причека још два-три дана, када ће изићи и покушати састанак с њиме. Чудила се само да од њега нема бар неколико редака.

Шестога дана Вера је већ хладније размишљала; није више била лако раздражљива, могла је поузданije владати собом. Поред све мржње на Наду, увиђала је да с њом мора одржавати трпљивије односе; а надала се да ће сеја, после свега што се десило и после уве-

18.

ТУГА И ОЧАЈАЊЕ.

Прошло је пет дана од спречена покушаја. Николином кућом беше овладала мртва тишина. У њој не беше жива и весела разговора који је вазда брујао, нарочито при повратку Николином из радње. Умукнули беху и звуци клавира и сестринских песама. Као да се у њој находити какав тешки болесник или мртвац, тако је њоме владала мукла хладноћа, мртвилост.

Вера се за то време није појављивала из своје собе. Главобоља и инфлуенчаво стање беху јој изговор.

Нада ју је редовно обилазила и пре и после подне, али им разговори беху кратки. Вера је није трпела; била је на њу сувише љута, па није могла говорити с њоме, а да не усплати гњевом. Њеном »несестринском« понашању није могла оправити... Када се оца забринуо за Верино здравље и хтео послати по лекара, одбила је, тврдећи да јој је сад боље и да јој лекарска помоћ није потребна. Ни за њега није више марила, нити је на његову љубав много полагала... Самоћа јој је годила; у њој се осећала слободнијом да се о своме јаду може позабавити.

Душа јој је била одвећ болна.

За Веру, која досад није знала ни за какве јаде, беху љубавни јади одвећ тешки. Свака помисао на кобни догађај који јој омете остварење неутољиве жудње, узбуђивао јој је нерве а они јој наношују болове млађане душе. Се-

рења о појачаној жудњи њеној за Драгојем, ипак попустити; треба само јаче закуцати на врата сестринске јој љубави. А била је уверена да без ње не може рачунати на оцину попустљивост, и да се само у заједничком утицају може надати на успех. Замишљала је како ће, сузама обливена, пасти преда њу на колена и молити; а он, зацело, неће оставити своју љубимицу очајном. Треба само сачекати подесан тренутак. А чудила се, зашто раније, кад је сазнала о прошевини, није с њиме непосредно говорила; можда би јој биле уштећене све трзавице и болови. Та он би њој, зацело, учинио по вољи.

Вера се одлучи да с Надом о томе говори.

Сутрадан, бледа и изнурена колико јадом својим, толико и са немирних и непроспаваних ноћи, свенула као цвет отргнут од стабљике своје, Вера се погледа у огледало и поплаши од себе саме. Али је то не задржа да потражи Наду, да учини с њоме последњи покушај мирнога остварења жудње своје. Тога ради појави се на вратима собе за дневни боравак и погледа по њој. Наде није било. Она уђе, протумара по соби, па се задржа код ормана с књигама; ту стаде разгледати по полицама, али брзо одмахну руком — није јој било до читања. Затим приђе прозору.

Уђе собарица с писмом.

— За вас, госпођице Вера.

Вера помисли на Драгоја, па брзо отвори писмо и загледа у њу; али намах зловољно промрља:

— Ах, од Зоре!... Можете ићи Ана.

— Дечак чека на одговор.

— Нек не чека... Одговорићу доцније.

Собарица изиђе.

— Од њега још ништа! Чудна ми је његова

уздржљивост! — рече Вера, а из груди јој се оте уздах; затим поче читати:

»Већ је седам дана како се нисмо виделе! Шта је с тобом? Без тебе ја и Мара не умемо да се наћемо... Честитам ти на смелој одлуци! Мило ми је што си послушала мој савет. Уверена сам да ће се ваше питање одлучити по твојој вољи, ако само будеш имала довољно одлучности и истрајност... Потребно је да се што пре састанемо. Одговори кад ћеш доћи. Љуби те твоја —«

— Њен савет!... Којешта!...

Вера срдито поцепа писмо, па замишљено приђе столу. Тешка меланхолија овлађиваше јој душом.

Дође и Нада.

На Надином бледом лицу беху такође знатне промене, као после какве јаче бољетице. И њена је душа била болна, и њу је мучила несаница. Узнемиравана непрестаним мислима и бригом о Вериној љубави и лакоумном покушају, она је често плакала, јадикујући за њом као мајка за изгубљеним дететом...

Стрепила је од новог покушаја који би Вери, можда, могао испasti за руком... О! волела би је пре видети мртву него осрамоћену. Толико се грозила бегства.

Сутрадан, по оцином повратку из Обреновца, питала га је о прошевини, али он не хтеде о њој ни да говори. А кад га је молила да саслуша и Верино мишљење, намргођено му чело показа незадовољство, па говораше живо:

— Ти знаш да ми је Вера мила као очи моје. Али, Надо, зар ја незнам шта чиним?... Моја деца треба да су уверена, да ја живим и радим само за њихово добро... Боровић је недостојан ње... Надам се да ћеш је ти и без мене лако о томе уверити.

Нада је тим више била у бризи како ће Веру стишати.

Јуче је Вера била мирнија, предусретљивија, могло се с њоме разложније говорити. То јој је потхрањивало уздање да ће време утицати на стишавање Верине страсности... Ако ли би и данас нашла Веру непомирљиву, одлучила се да отворено саопшти оци све, па и покушај бегства, верујући још да ће његови разлози бити моћни да је изведу на прави пут.

Нада приђе Веру и пољуби је.

— Мило ми је, Вера, што те овде видим. Већ је толико дана како ниси излазила из своје собе... Али, данас си ми опет забринута тужна?

— Ах, сејо, тешко ми је у души!

— Разумем ти мучно осећање са пропале наде, али ће њега брзо нестати... Потребно је само да се смириш, да почнеш живети обичним животом. У занимању, раду, заборављају се непријатности, душа се стишава.

— О, живот, рад!... Мој је живот пуст, досадан, јадовит... иштта ме више не занима. Осећам се усамљена, напуштена... никога да ме подржи, да окрепи у нади!...

— Кад би јасно схватила немогућност остварења своје наде, душа би ти била мирнија... Њу разум лечи.

— О, разум!...

— Да, разумно пресуђивање немогућности.

Веру узбуни реч »немогућност«, па срдито говораше:

— Зашто немогућност?... Зато, што се испречилородитељско право да располаже својим дететом као трговачком робом, по својој воли!... Зато, што ми твоја »сестринска љубав« насиљно омета остварење љубави моје!... Колико сте бездушни!

— Не говори тако, Вера...

— О сејо! Рана коју си ми ти задала, много јаче боли!

— Зар сам могла допустити да пођеш стрампутицом, затрованом грехом, загађеном срамом?

— Тад би срам пао само на мене.

— И на нас... и на нас.

— Неправедни сте, немилостиви!... Нисте ми дали да пођем правим путем... он вам није у вољи! Не дате ми ни стрампутицом... она вам је грешна, срамна! О!...

— Моја љубав, Вера, хоће тебе чисту као злато, светлу као сунце, узвишену над сваком слабости која понижава.

— О, поред вас и љубави ваше мени нема излаза, нема опстанка, живота!

— Зашто се узбуђујеш неправденом срцом против оних, који те воле више свега?

— Зато, што је ваш отпор *неправедан*, и он ми подстиче *оправдану* срцбу.

— Наш је отпор само за срећу твоју... Боровић ни пређе није био достојан тебе, а после дрског и нечасног завођења постао је сасвим немогућан.

— О, »недостојан«, »немогућан! — бунила се Вера.

— Тако је, тако!... Мораш се старати да га заборавиш.

Вера се чудила, како се од ње тражи оно, што не може бити, па говораше тврдо уверена и с дубоким осећањем:

— Да заборавим?... Како да заборавим, кад ми је у срцу, у души, у уму дубоко урезана љубав његова!... Она ме привлачи неодозљивом снагом; она ме је хипнотисала те влада мноме као послушним дететом!... Мисао на њу не оставља ме ни дању ни ноћу; сан ми се одбио, па и кад заспим, нада мном лебди слика његове велике љубави!... Ах, сејо, не тражи од мене немогућности!

— Чудан занос!... Доиста, ти си хипнотисана!

— Ваша бездушност начинила ме је очајним сужњем!... Нашто ми живот, кад ми љути јад душу мори, кад ми паклени болови раздире срце рањено?

— »Љути јад! «Паклени болови!... Не, Вера, теби је љубав помутила разбор о осећању, а уображење га надувало у паклене јаде и болове!... Твоји су нерви лако раздражљиви, а ти их у доколици не остављаш на миру, мислећи само на неостварљиву љубав која те је начинила болном.

— Да, болном!... Ал' твоји разлози не лече ту болест.

— Ако разлози не, време зацело... Љубав је маза која сама себи ствара болове... срећом, брзо пролазне.

— Ах, ти и незнаш за љубав!

Нада се прену, па замисли. Искрсну јој у памети слика оне љубави, која ју је заносила још у школи, и коју упоређиваше с Верином љубави.

— Вараш се, Вера, и ја сам негда волела.

— Ти? Волела!... Изненађујеш ме!

— Јест, Вера!... И моја је љубав била тако незрела и детињаста као твоја. Али се она отпочела и завршила само у идеалисању, о коме мој »идеал« није имао ни појма... А ти? одмах си појурила да је оствариш!... Ја сам своју љубав савладала разумом; то треба и ти да чиниш.

— Ах, немогућно!

— Вола све може, Вера.

— О, вола!...

— Треба само хтети... озбиљно се одлучити...

— Не, не! познајем себе.

Вера је тврдо веровала у ту немогућност... Сад јој се учини подесно да поново затражи помоћи у сестринској љубави, па говораше благо и нежно:

— Мене, сејо, надање моје није ниуколико оставило. Оно ме потстиче да се још једном обратим сестринском ти срцу које је негда та-кође волело. Ти ћеш ме и разумети и помоћи, је ли?

Вера јој приђе и нежно загрли. Нада је тужно погледа; осећаше с болом у души да би све учинила, само да задовољи Верију; па јој је тешко падала неуклоњива немогућност.

— О Вера, сестро моја! И кад бих се могла одлучити на то, нема више могућности... Ја сам, дато ти обећање своје, извршила, али без успеха. Кад сам се сутрадан, после твог лако-ујмног покушаја, заузела била код оце да у питању прошевине саслуша и тебе, није дао да се о томе говори, тврдећи да је Боровић недостојан тебе... Он, зацело, има крупније разлоге...

— »Недостојан!... Вера је у болној иро-нији махала главом. — Значи, да би моја молба била узалудна?... О, дивни су изгледи за мене!... Колико ме боли само то сазнање, да ме оца више не воли!... Јест, он ме не воли.

— Не, Вера, грешиш! Он те толико воли, колико, зацело, ниједан други родитељ дете своје. Та сав је његов рад и живот само за добро твоје, наше!

— Не, не!... Зашто се опирао да пита: хоћу ли ја тога человека или не?

— Родитељ има и права и дужности да од-бије человека, недостојна кћери своје; а кћи је дужна да верује и слуша свога родитеља.

— О, права, дужности!... — узбуђивала се Вера све више. — Та ви бисте немарно гледали како ме чежња дави, угушује!... Зар је право у самовољи?... Зар ја треба да будем ваш по-слушни дужник и онда, кад вам није нимало стало до моје жудње?... О, како ме то боли!

Верина неприступачност разлозима болној је таласала Надину душу. Готова да плаче и

јадикује, приђе јој и стаде је грлiti и љубити а сузе јој наквасише образе.

— Немој тако, Вера!... И ја сам болна, а мој бол није мањи од твога. Твој је бол са незреле љубави, а мој — са тебе, са живота што га посветих теби и срећи твојој.

Нада стаде јецати, а Вера је збуњено гледаше.

— Ах, Вера! Дала бих пола живота свога, кад бих те могла вратити оној сестринској љубави која нас је доскора загревала милом то-плином и радошћу... Сети се оних милих часова и дана што их проводисмо у слози и љубави, мислећи само једно на друго... Сети се нашег добrog оце који нас нештедиће обасипље љубављу родитељском, задовољавајући сваку жељу нашу... Па зар ти савест, зар ти млађана душа може да жртвује све то миље које те окружава у средини нашој, а да болно не заплаче са немилоште коју нам указујеш?... О, мила Вера! Врати се. Буди нам опет што си била... наша душа и срце, наша љубимица!...

Нада је плакала и опет ју је грлила и љубила.

Ни Вера не остале хладна према нежностима и сузама сестриним. У њеној се души заталасаше осећања сестринске љубави, па разнекена наслони главу на сестрино раме, а у очима јој заблисташе топле сузе.

— Ох, сејо! растужила си ме.

У Наде блесну зрачак радосне наде, па брзо проговори:

— Мила Вера! Опет ћемо бити своји, је ли?... Наша је љубав нежнија и истинитија од сваке друге. Она ће нам вратити миле и радосне дане.

— Ах, сејо! прошлост је неповратна, — рече Вера замишљено, издвајајући се из Надина загрљаја.

— Не прошлост, Вера, него љубав наша...

Само до тебе стоји да се врати, да поново оживи.

— О, она би се брзо вратила, кад би моја жудња нашла одзива у срцима вашим. Али, — говораше Вера одлучније, — докле год између нас постоји питање о Драгоју, њен је повратак немогућан.

— Никада не бих могла веровати, — говораше Нада болно, — да можеш тако лако презрети нашу велику љубав...

Вером поново овлада срдитост и мржња на оне, који јој спречавају остварење неутоливе жудње, па говораше јетко:

— Ваша »велика« љубав сама је празна реч од које ми душа пати. Треба ли да се спасавам од ње? Треба ли да смишљам каква било... принудна средства која би омекшала ваша тврда срца?... То ви хоћете?

Нада се трже, гледајући је згрануто. Њене јој речи срце раздираху... Шта све Вера није кадра да каже и учини!... Осећала се кривац, осећала је грижу савести што не уме више да влада њеном јогунастом главом, па очајно говораше:

— О! Твоја ме је лакоумност начинила нервозном, болном; помутила ми ум и душу!... Ти знаш само за свој бол, а не обазиреш се и на мој. А он је много већи него што га одаје несмислени врисак твоје љубави. И кад би га само схватила, уверила би се колико је он мучнији од твога бола... О, погледај само и мене и себе! Са твоје безумне љубави постала сам и ја телесни и умни богаљ!... Довела си ме до очајања!

— Ти га ствараш и себи и мени! — рече Вера плаховито.

Нада болно одмахну руком као онај, коме су сви покушаји пропали, па говораше:

— О, ти си заблудела грешница с којом се више не може говорити!... За тебе нисам

више моћна ништа да учиним. Расправљај с оцом како знаш!...

Узбуђена Нада оде нагло у собу.

Вера је подуже стајала забринута.

Није се надала таквом разлазу са сестром. Пропаде јој и последње уздање у љубав њену... Шта да ради?

Мисли о томе начинише је очајном.

Пређе, када се одлучивала на бегство с Драгојем, заваравала се његовим речима да ће се све »лако и повољно« свршити и да ће одржати сејину и оцину љубав. Сад је јасно увиђала да после таквог корака, који представља за њих »грех и срам«, не може бити говора о измирењу и љубави... Оца, вазда пун милоште према својој љубимици, неда ни да се говори о »недостојном« Драгоју! А сеја је назива »заблуделом грешницом«, одричући сваку помоћ своју!...

Или ће назад? Или ће жртвовати љубав њихову?

Та дилема мучаше душу Верину, али за кратко време... Најпре јој искрсе питање: да ли има права да располаже собом, не обазијући се на право по крви и природи?... На то питање имала је одређен, позитиван одговор. Њој се учини важније питање: може ли бити без њих, а да их неутешно не ожалости, да их не сурва у непреболиво очајање?... То јој се питање дотаче срца, али је ипак брзо прешила и преко њега... Била је сада потпуно убеђена да јој се љубав према сеји и оци не може ни поредити с љубављу према Драгоју, која је силна, неодољива. У њој се находити доовољно накнаде за жртве које јој подноси; находити мило задовољство срца и душе; находити срећу своју.

Раскид са својима био јој је неминован.

Питање о напуштању родитељског дома, за који је вежу толике миле успомене, није је

више бунило. Он јој је постао несносан, отежавао слободно дисање, наносио јаде и болове. Јубавним јадом огорчена јој душа нагонила је да не води више никаква обзира према оцу и сестри; да се сама побрине за себе и љубав своју; да бежи из мрске јој куће, да бежи од оних који је немилостиво напуштају, да бежи с Драгојем у свет — куда год он хоће.

Та тврда одлука узбуди јој млађану душу. Мисао о раскиду сваке везе с онима, с којима досад беше слубљена и срцем и душом, начини је меком, нежном. Душа јој се разнеки под болом који осећаше са миле јој прошлости. Она се растужи, сузе јој грунуше; паде на столицу и горко плакаше. Беху је обузели тешка туга и неутољиви бол.

То behу сузе растанка занавек, сузе што се лију за милима и драгима које нам смрт отргне; сузе срдачне, опроштајне.

За Вери они више нису постојали.

променљиве одлуке, почела је постајати мирнија, хладнија; душа јој се није више узбуђивала. Тај јој је мир, бесумње, дошао као реакција, као потребно стишавање и одмор после туге и очајања.

Пришла је прозору и отворила га. Гледала је подуже на улицу, мислећи при том: »Седам дана како га нисам видела, нити што чула о њему!... А уја је Тета-Јуци, зацело, забранио долазак!... Затим намисли да се сад одмах спреми за излазак. И, кад се хтела уклонити с прозора, намах се прену:

— Он?... Јест, он је!...

С радосним осмехом пратила је његово приближавање улицом, а срце јој је брже куцало... Помислила је, како би му саопштила жељу да чека код Тета-Јуце; и, кад му је то хтела рећи, наједанпут се трже изненађена и поплашена.

— Гле! Ето га овамо!... Чудновато!...

Вера се брзо одмаче од прозора забринута: шта сад?!

Из предсобља се зачу звонце.

Вера, која је малочас била смела и одлучна да се не обазире више ни на кога, сад се збуни и поплаши од Наде, па погледа на собња врата. Побоја се да сама прими Драгоја: »Не, немам доволно смелости!« па пође да се склони.

Уђе собарица. — Господин Боровић...

Вера застаде. Још се колебала, па збуњено проговори:

— Кажите... кажите му, Ана, да не могу.. Али не, чекајте... нек... нека господин Боровић изволи...

Собарица изиђе, а одмах затим појави се Боровић на вратима, где застаде за тренутак, погледа пажљиво по соби, па доста тихим гласом рече:

— Сама си?... Каква срећа!

19.

НЕОБИЧНА ДРСКОСТ.

Када се Вера прибрала од туговања, мислила је само на Драгоја и на што скорије напуштање куће.

С Драгојем се требало што пре састати. Још данас, до подне, изићи ће из куће под мајквим изговором. Код Тета-Јуце написаће за њега неколико речи о потребном састанку и споразуму. Била је одвећа нестрпљива, нервозна. Требало је извршити одлуку најдаље за два три дана.

Смелост, бујност, плаховитост — карактеристичне су прте њена млађана доба. Брза у замисли и одлуци, енергична и бујна у жудњи за остварењем њиховим, Вера је смело јурила напред као незадржљиви вихор, као несавладљива бујица, незнајући за страх, не обазирући се ни на какве препреке... Навикнута да јој се у родитељској кући излази на сусрет свакој жељи, њу је узбунио отпор на који је наишла у жудњи својој; огорчена са сметња које јој се чине, обузимала ју је пркосна воља да покаже, како је кадра да, и поред насиљног ометања, постигне оно, за чиме јој срце жуди. Готова да све друго принесе на жртву томе смеру, била је непоколебива.

Ишла је по соби нервозно, од једног угла до другог. Какве се све разноврсне мисли не ројише по млађаној глави! Па ипак све оне стремише једним правцем, ка истоме циљу: Драгоје и бегство!.. И, после смишљене и не-

Тада брзо приђе Вери, пружајући јој обе руке. — Мила моја! Колико сам жудео да те видим!

Вера уступи корак назад и опет погледа на собња врата. Али је тај тренутак неодлучности и бојазни био врло кратак. Лице јој се осмехну, радост је обузе, и она му нагло паде у загрљај.

— Ах, мила Вера! — говораше Боровић, љубећи је. — Колика радост!... Страховао сам —

— Тише,тише! — опомињаше га Вера, обазирући се.

— Толико дана жудим и чезнем да те видим или ма шта сазнам о теби!... О, срећан сам, срећан!...

Вера се отрже из загрљаја, па тихо рече:

— Твоја је смелост, Драгоје, врло велика!

— Видео сам на прозору тебе и твој мили осмејак, а силна чежња за тобом привуче ме и осмели... Да знаш само колико сам бринуо о теби, колико пропатио са кобна неуспеха!...

— Познат ти је узрок мага недоласка?

— До најмањих појединости... Колико сам се плашио! Био сам очајан тебе ради.

Вера опет погледа у врата, па говораше брзо:

— За мене се не плаши. Неуспех ми није ниуколико изменио осећање за тебе. Никаква сила неће бити моћна да угushi огањ љубави у срцу моме... Огорчење ме чини способном на све — само се тебе не могу одрећи. И неманичега што не бих могла учинити за нашу победу или — смрт!

Драгоје се топио од милине и усхићења, а преко усана му прелетаху узвици:

— О, мила Вера!... Мила Вера!...

Вера му пружи руку коју он обасу страсним пољупцима.

— Доћи ћу тамо до подне... чекај ме!...

Сад иди! Жудња је задовољена... Сеја те не сме овде затећи... Иди, иди!...

— Не бој се Наде... лако би се оправдао: важни ме разлоги упућују очи кога не затекох у радњи...

— О, кад би она хтела да чује за разлоге!... Иди! А ја ћу што пре доћи.

— Жудно ћу те чекати... Мисао на нов покушај —

— Мислиш опет на —?

— Не на бегство, већ на начин, како би се оца могао придобити и сеја омиlostивити...

— Не, Драгоје! Сад сам тврдо уверена да би сваки такав корак био узалудан...

Вера се опет обазре вратима, па говораше одлучно:

— Пређе си *ти* хтео бегство, сад га хоћу *ја*... и то што пре... још данас, кад нико на њи ни помислити неће... Сваки тренутак у овој кући за мене је неиздржљиво мучење.

Боровић је радосно гледао, изненађен толиком одлучношћу; па је загрли, говорећи:

— О, мила моја! Колико си ме обрадовала!...

— Твоја смелост прешла је и на мене... Сад иди, иди одмах!... Буди спреман.

Вера га испрати до врата, где се пољубише.

У повратку Вера брзо приђе прозору, гледајући подуже за Драгојем који је радосно хитao Тета-Јуци, срећан са неочекиваног обрта.

Вера остави прозор замишљена. Али јој се на лицу могао читати израз необичног задовољства чежњиве јој душе, а очи су јој близстале сјајем какав се само у радости огледа. Такво задовољство осећају они, који на првом кораку виде успех у започетом послу... Пре доласка Драгојева није могла ни помислити да ће јој жудња бити тако брзо остварена, па јој је сад душа била раздрагана. Задовољство јој

је било повећано и тиме, што је Драгојев до-
лазак прошао тако срећно, без непријатних по-
зледица, каквих би, зацело, било да га је Нада
астекла у соби... Та срећна случајност храбрила
ју је у нади да ће и намишљени корак бити
дobre среће.

Вера погледа на часовник: «Десет и по...
до једанаест бићу готова...» Мислила је на из-
говор за излазак, ако јој не би испало за ру-
ком да промакне незапажена од погледа за-
бринуте јој сестре. Осекала се одважнијом него
икада.

Наскоро дође Нада. Она се обазре по соби,
погледа Веру, па брзо упита:

— Неко је долазио, Вера? Чула сам звонце.

— Јест, имала сам посету.

— Посету? У ово доба... тако кратку!... Ко
је био?

Вера помисли најпре да јој не каже истину,
али је обузе прикосно расположење са нездо-
вољства према сестри, па рече:

— Драгоје Боровић.

Она је с осмехом изговорила његово име,
гледајући радознало да види утисак на Надину
лицу. Очекивала је буру у сестринској јој души,
и није се преварила.

Нада се промени у лицу, чело јој се набра,
а очи севнуше као у тигрице. Али осмејак Ве-
рин учини да посумња у истинитост њене речи,
примајући је као незграпну шалу, па упита:

— Боровић... Ти се шалиш?... Шала ти је
несмислена...

— Немам такав обичај, — рече Вера оз-
биљнијим тоном. — Он је овде био.

Нада се згрануто трже и оштро погледа
Веру. Крв јој појури у лице, а узбуђене груди
успламтеше гњевом.

— Зар и то може бити!... Како је само

смео и помислити да дође?... О, нечувена др-
скост!...

И она стаде узрујано корачати по соби,
стискујући грчевито песнице. Усне јој задрх-
таше, а из очију сипаху варнице.

— О! Подлац! Неваљалац!... Ха, што нисам
одмах ушла... што га само застала нисам!...

— Па шта би чинила? — упита Вера с осме-
хом, задовољна са сестрица гњева.

— Шта бих чинила! О! не би му никад
више пала на ум толика дрскост, да преступи
праг ове куће!... Крајњи неваљалац! — И Нада
је при том поново подизала песнице.

— Верујем... била би брутална.

Нада је била толико јаросна, да јој се чи-
нило, како би га за гушу хватала да га је само
затекла... Гњевила се што јој је промакла тако
згодна прилика да му каже, како је некарак-
теран и нечастан, како је подао и неваљао, па
да му, као »крајњем неваљалцу«, покаже врата...
О, како би га радо ишамарала насред улице...
па и убила као беснога пса!...

Још је дugo разјарена Нада корачала по
соби, не могући да дође себи. Груди јој се јако
надимаху, а уста јој понављаху речи: »Подлац!
Неваљалац!«...

Вера ју је сад са страхом пратила, мислећи
како би стишала њену узрујаност. Уверавала
ју је да је његов долазак случајан, због оце...
зарад трговачких послова...

Али јој то Нада, наравно, није могла ве-
ровати.

20.
УЈИНИ МАНЕВРИ.

Док су се Нада и Вера још жучно објашњавале и спориле, дође им уја Паја.

— Хитao сам... важне новости...

Он се рукова с Надом, па приђе и Вери.

— Можда си још љута на мене?

— Заслужио си! — одговори му Вера срдито.

— Било би ми, Вера, милије, кад се не би љутила.

— Какве су то важне новости, ујо? — упита Нада која се беше прибрала од узбућености.

— Допустите најпре да приметим, да ми обе чудновато изгледате... лица су вам опала као после боловања!

— И душевна болка оставља трага као и телесна, — рече Нада, показујући изразом на Веру која је замишљено гледала у под.

— Тако је! — потврди Паја, претећи Вери прстом.

— А твоје новости?

— Најпре пријатну: Гојко је постављен за председника Варошког Суда, по избору Касације... Томе је много допринела једна од мојих парница у којој се славно одликовао.

— Та ми је новост по вољи, — рече Нада.

— А шта ти велиш на то? — упита Паја набурену Веру која му, и не дижући главе, одговори:

— Ништа... Гојко ме не интересује.

— Сви налазе да је он један од најспрем-

нијих правника и најсавеснијих судија наших... Надам се, Вера, да те је онај лакоумни покушај освестио и да сад —

— Узалудан говор! — прекиде га Вера. — Боље би било да причате ваше новости.

— Па добро... Друга се новост тиче тебе... — Мене?!

— Судски писар Рашић казивао је друговима о одбијању Боровићеве прошевине, као и о томе, како ће Боровић наћи начина да самовољног родитеља натера на пристанак.

— Охо! да натера! — примети Нада иронично.

— Биће да је он то сам казивао Рашићу, — говораше Паја. — Боровић је сујетан, а сујетни су људи хвалише.

— Драгоје је частољубив а не сујетан, — бранила га је Вера.

— Јест, његову частољубивост потврђује трећа новост. Чујте само!... Од јутрос се у вароши говори о некој важној проневери у министарству...

— Проневери? — живо упита Вера.

— Кажу да је некакав поверљиви акт из канцелариског стола Боровићева допао у руке аташеа једног страног посланства, чиме су његова част и положај доведени у питање.

— Из његова стола? — забрину се Вера јаче.

— Тиме је, кажу, откривена нека крупна државна тајна.

— О, то је озбиљна ствар! — примети Нада којој у том тренутку прелете мисао да би та проневера могла, можда, послужити против Верина љубавног слепила.

Вера је забринуто оборила главу. Она је знала само за врлине Драгојеве, па је веровала да му његова частољубивост и патриотизам не би допустили такву срамну проневеру. Нестанак поверљивог акта из његова стола још не

значи да је он проневеру учинио. Можда је то дело каквог другог чиновника или служитеља...

— Ружан глас, Вера, ружан! — примети Нада.

— У његову исправност и патриотизам не може се сумњати, — говораше Вера одлучно. — То је, зацело, неваљство туђих прстију... или прста измишљотина Драгојевих непријатеља... другова, којима је криво што је он пре њих унапређен... А можда су то само твоји маневри, ујо, мене ради?

— Моји маневри! — узбуни се Паја одлучно. — како можеш, Вера, и помислити на то?!

— О! све је то подлост неваљалих људи! говораше Вера узбуђено. — Ево вам кажем: ако се тај глас обистини, да је он проневеру учинио, прва ћу га ја презрети, прва ћу се бацити блатом на њу!...

Собарица донесе новине, предаде Нади, па изиђе.

— Врло добро! — рече Паја. — Мислим да ће *Дневни Лист* већ имати белешку о томе.

Нада стаде разгледати прву страну тога листа: — Уводни чланак »Народна Банка«; затим »Женски Свет — сифражетке у Лондону« — то ћемо читати после ручка, — рече Нада па преврну другу страну. — »Дневне новости: проневера«... Дакле, слушајте:

«Кружки чудан глас о проневери, извршену у једном министарству. Кажу да ју је учинио један од чиновника с докторском дипломом који је пре неки дан пре коредно унапређен, а о чијој је спреми и интелигенцији један овдашњи лист донео читаве славопојке! Сазнало се да је препис неког поверљивог акта који му је поверен на чување, предат аташеу једног посланства (зацело за добре паре! Ур.), чиме је рад тога министарства компромитован,

Говори се о министарској кризи. Убрзо је дата прилика Господину Министру да се увери, колико је поуздано поверење што га је поклонио том младом чиновнику, запостављајући друге старије и поузданје».

И Нада и Паја упрше погледе на Веру да виде утицај прочитане белешке.

— Сад видиш, Вера, да то нису моји «маневри».

— Али је у тој белешци исто што си и ти донео —

— Твоје чисто срце, Вера, лако верује у туђу карактерност, — говораше Нада, остављајући новине на сто. — Она се не може тако лако познати.

— Хтела би рећи да сам за то »незрела«, »детињаста«?

— То не могу више. Та ти си само за неколико дана сувише сазрела!... Постала си потпуно слободна и самостална; отргла си се испод сваког савета и разлога; не признајеш родитељско право да одлучује о твојој срећи и судбини; буниш се против бриге коју подстиче сестринска љубав; одлучујеш се на лакоумне и безумне кораке!... Не, не, сувише си сазрела!...

— Вера се стара да покаже, како је добро проучила »Модерне Принципе«... Али, Надо, Вера је ипак наша лепа љубимица.

При том Паја приће да помилује Веру, али га она срдито одгурну, говорећи узбуђено:

— »Љубимица! »Сестринска љубав! О!... У вашој близи о мени видим само неискреност, зловољу, а не љубав!

— Чиниш нам неправду, Вера!

— Они, које сам највише волела, они ми немилостиво стају на пут љубави моје!

— Али је твоју љубав задобио човек недостојан ње.

— О, недостојан!... Сви ви тако!

— Мислио сам да ће Надини разлози бити довољни да те освесте, па сам се уздржавао да ти говорим о њему и да ти —

— Могао би се и сада уздржати, — прекиде га Вера набурено.

— Не, Вера, морам ти га показати у правој светlostи... Представник оних »модерних« јунака што су онако лепо насликаны у познатим ти »Принципима«, он има пред очима само грубу материјалну стварност којом би хтео да поправља своје презадужено стање...

— Поправка свога стања није никакав грех.

— Да, али поправка часним путем, трудом...

— Зар је женидба нечастан пут?

— Нечастан, кад се под лажном маском љубави искористи на завођење невиности... Али допусти да довршим.

— Доврши! — рече Вера срдито и окрете му леђа.

Паја погледа Наду, слежући раменима, али продужи:

— Допадљив својом спољашњошћу, смео и наметљив, истичући се с модерним и елегантним манифирима, ученошћу и интелигенцијом — он олако придобија за себе лакоумно женскиње... Бацио је око на тебе младу, лепу и — богату; занео те ласком и фразама о великој љубави... У својој безазлености ти си му пружила прст, а он је алапљиво дотграбио целу руку... Дрзак је, лепи се као чичак, као крља, не можеш га се отарасити... Хвалисав је и амбициозан, карактера слабог, управо, нечасног... Опасан је по друштво као зараза, као колерична микроба... Ако се обистини ова проневера, она ће допунити слику његове карактерности...

Вера се, зачудо, не упусти у одбрану Драгоја, што би се могло очекивати по јогунастој нарави њеној. Поред све оштрине којом је Паја цртао његове особине, она је ћутала као да

беше сита препирке и борбе. А Паја је продолжавао:

— Да он води рачуна о пристојности и часности, зар би после оциног одбијања, смео и помислити на завођење кћери свога добровора, па чак и на бегство!... Како се може поштовати и волети човек који је сам себе окаљао? А како ће мишљење он имати о теби, када се подајеш једном недостојном заводнику? Зар ту може бити говора о правој љубави? Не, уместо ње доћи ће презирање; част ће бити изгубљена, срећа уништена... Не, Вера, мораш се сасвим одрећи њега, мораш угушити сваку помисао која би те бацала у наруџје таквога човека.

Нека сета стаде овлађивати душом Верином; подиже главу па болно уздахну:

— Ах, одрећи се... угушити...!

Нада покуша да се користи њеним болним расположењем, па јој приђе, подиже руку на њено раме, говорећи благим и нежним гласом:

— Мила Вера! Душа ми каже да још ниси изгубљена за нас. Ти нећеш жртвовати оне, који ти досад беху тако мили... О, напусти обману и лаж који те лакоумно заведоше! Врати се љубави нашој... врати се загрљају који ће и нас и тебе учинити радосним и срећним!... О Вера, никада нисам осећала толику јачину љубави и бола за тобом, колику осећам у овом тренутку!

Разнеженој Нади засјаше се сузе у очима. Њене дирљиве речи потресоше и Вера у јачој мери. Верино срце, изнурено толиком борбом, беше ослабело, оболело. Туга и изнемогlost огледаху се на увелом, али дивном лицу њену. А у замраченом погледу просијаваху јој луче као сунчани зраци који се пробијају кроз mrke облаке. И ко би је погледао, не би могао остати недирнут болним изгледом несрћне младости... У ње беше нестало прећашње оштрине, упор-

ности, зловоље; њих замени мекост и нежност млађане јој душе, а туга јој срце раздираше... Беше готова да бризне у плач, да јадикује са несрћна усуда свога, да проклиње себе и живот, да у смрти затражи спас... Она махну руком очајно, па говораше болно, у јецању:

— Јест, велики је грех мој према вама и родитељу моме! Али... истину вам кажем, кад год сам помишљала на угушивање љубави своје вазда ми се бунише и срце и душа, вазда осећах само јачу жудњу за њим... И у овом тренутку, кад увиђам свој грех, љубав ме вуче неодољивом моћи да газим преко милоште ваше, да идем за срцем својим... О, разумите! Без њега ми нема радости и среће, нема опстанка!... Моја се љубав може угушити само на један начин: угушењем живота. Хоћете ли *то*?

— О, Вера! — повика Нада поплашено. — Шта говориш!...

— Друго ми не остаје... Одавде, са овог прозора, стрмоглавићу се на улицу... нек ми се мозак распе по калдрми... нек врела крв моја попрска пролазнике... Тада ће мојој неутољивој љубави бити крај!...

Вера при том јаче зајеца и сузе јој грунуше. — О, тада... тада ме ваше сузе неће повратити! — Она се очајно спусти на столицу, па горко плакаше.

Нада, обливена такође сузама, брзо јој приће и загрли, љубећи је и говорећи:

— Вера, сестро мила! Како можеш тако безумно, тако лудо мислити и говорити?!...

Али Вера брзо устаде и одмаче се од ње. Лице јој доби израз прећашње оштрине и срдитости.

— Са тебе је сав јад мој!... Поред твоје »велике« љубави мој је бол све већи... Не би било чудо да ми је и ум помућен...

Очајна Нада притишиле груди које се бурно таласају, па кроз плач говораше;

— Па иди! Утоли бол... задовољи жудњу срца свог... Ја те више нећу задржавати.

— Твоје ми одобрење није више потребно.

— Вера је неприступна паметним разлогима и љубави нашој, — примети Паја, прилаžeћи Нади.

— Ваша је љубав неискрена!... Не требају ми ни разлоги ваши; они су тенденциозни онако, као и глас о Драгојевој проневери... Све је наперено против мене и љубави моје!... О! ваше ће кајање доћи доцкан, кад мене више не буде!

Вера нагло оде у своју собу.

Престрављена Нада очајно ломљаше руке.

— О Боже! Колика залуђеност! Какво безумље!..

— Јако си узбуђена, Надо! — рече јој Паја, узев је за руку. — Пусти је, расхладиће се, доћи ће себи... Бујним осећајима њеним потребна је била одушка... Кад се буде стишала, проћи ће јој и занос.

— Ах, бојим се претње њене!

— Ње се не плаши. Јака јој љубав потиснуће сваку другу мисао... А ако се проневера обистини, с њеном ће љубави, зацело, бити крај. Чула си шта она и сама вели о томе... Идем одмах у министарство да се о проневери тачније известим.

— Нестрпљиво ћу те чекати.

Полазећи, Паја упита: — Зна ли оца за покушај њен?

— Незна. Нисам му смела ништа рећи. Штедела сам његове осећаје, надајући се да ће се Вера освестити.

— Треба да зна, кад и улица о томе говори.

Нада га испрати, па се врати забринута.

чује којекакве гласове са улице. С њиме се морало говорити отворено, па мишљаше да ће бити најбоље ако отпочне прекором за тајење прошевине; тако ће он, мислила је, лакше поднети главну ствар.

— Пре свега, оцо, треба бити начисто с питањем о Боровићевој прошевини, о којој нам ниси хтео ништа рећи.

— Какво питање? — погледа је Никола зачуђено. — Одбию сам га и... свршена ствар.

— Али, допусти... Ниси хтео Веру са слушати.

— Зар моја Вера може о Боровићу мислити друкчије него ја и ти?... Вазда сам био за споразумевање с децом својом, али у том питању, из јаких разлога, допустио сам себи право да сâм одлучим.

— Твоји су разлози, оцо, без сумње оправдани. Али... у приликама које се тичу нас женскиња, људи често греше, не водећи рачуна о нашим осећајима, склоностима...

Никола је погледа да би боље схватио загонетне му речи њене, па климајући главом рече:

— Хм!... Можеш имати право.

— Ниси мислио о једној чињеници која у том погледу има своју пресудну реч, јачу и важнију од родитељског права... Боровићева љубав —

— Зар ћу још и о његовој претворној љубави водити рачуна? — прекиде је Никола на мргођено.

— Али је она изазвала у Vere праву, неутољиву.

Никола је згрануто погледа. Не могаше веровати тој могућности, па брзо устаде.

— Шта говориш?!... Вера у њега заљубљена!

— Јест, оцо, залуђена!

Никола срдито угризе усну и прекорно по-

21.

РОДИТЕЉСКИ БОЛ

Забринута Нада пође Вери, кад из предсобља уђе отац Никола са шеширом и штапом у руци. Нада му пође у сусрет.

— Откуд тако рано, оцо?... Необично ми је да те у ово доба видим код куће.

Никола је польуби, а Нада му прихвата шешир и штап и спусти их на диван.

— Да, да... Хтео сам...

Никола се накапља и седе код писаћег стола, бришући зној са чела, па упита:

— А где ти је Вера?

— У својој соби.

— Хтео сам о њој да говорим с тобом.

— Ваљда поводом гласова? — упита Нада да се увери, није ли што начуо.

— Какви гласови? — погледа је Никола зачуђено.

Нада се трже. — Ништа озбиљно, оцо... Мислила сам и сама да ти о Вери говорим, а за то има доста крупних разлога... не могу их избећи.

— Па добро, отпочни ти најпре.

Нада је ћутала неколико тренутака; мислила је како да отпочне... Знала је да ће то, што има да му каже, бити за њу одвећ тежак удар од којег га је досад штедела. Било јој је жао да наноси бол родитељском срцу, да потреса добру душу његову... Но сад се више није могло друкчије. Боље је, свакако, да од ње буде о свему тачно обавештен, него да

гледа Наду. — Зар је поред тебе могло и то бити?!... Код толике твоје опрезности и бриге!...

— Нисам веровала, оцо, да утицај споља може бити јачи од сестринске љубави... Вера је још у доба, кад се може лако завести на зло као и на добро... Задобивена дружбом лакоумних другарица, занесена модерним идејама о слободном и самосталном кретању у животу, а очарана љубавном ласком тога господина, — она је убрзо упала у замке његове...

— О! о! — зграњавао се Никола.

— Онда, кад је Боровић просио Веру, у ње беше тек обична симпатија за њу. Да си нам само казао за прошевину, њена би симпатија, под јаким разлозима твојим и мојим, зацело, убрзо охладнела, ишчилела. Уместо тога, остављена себи самој, незадовољна са несаслушања њена мишљења, а под заводљивим утицајем његовим о коме нисам могла имати ни појма, — у ње се развила љубав брзином која ме је запрепастила.

— О, невероватно!...

Док се Никола чудио Вериној занесености дотле је Нада мислила како да пређе на главну ствар, па бојажљиво говораше:

— Морам ти и то рећи, оцо, да је она, у жару своје млађане и бујне љубави, а неверујући у попустљивост твоје одлуке, покушала и —

— Шта? — гледаше је Никола нетремише.

Нада се устезала да изусти реч, за коју је предвиђала да ће га најаче потрести, па оборене главе, као да би то било признање сопствене кривице, проговори мукло:

— Покушала је бегство с њиме.

Никола се трже пренеражен. Ужасна реч »бегство« стеже му срце, а кроз груди продре оштар бол, као да беше изазван оштрицом ножа. Лице му побледе, очи замаглише, а оборена глава тежила је да се сакрије од стида и срама који га обузеше. Дршћућим рукама ухвати

се за главу, па очајно корачи два-трипут... О! Зар би и то могла учинити његова мила Вера, његова љубимица... Дисање му отежа; погружен гледаше у под, осећајући се саломљен, понижен, осрамоћен...

— Ах, оцо!

Нада је у страху пратила сваки покрет, сваки израз лица његова. Беше очајна са његове велике узбуђености. Бојала се да не клоне на под, готова да га прихвати. А жмарци јој пролажају кроз цело тело.

— Бегство! Бегство с Боровићем!... О Надо, сувише си ме потресла, ојадила...

— Опрости, мили оцо! — говораше Нада плачним гласом. — Требало је да знаш... То је било оне вечери, кад смо очекивале твој повратак из Обреновца... Уја ми је помогао, те смо спречили покушај.

Никола је узбуђено корачао по соби, говорећи:

— О! шта је све могло бити!... Дочекати и такав тренутак, да са греха свога детета не сменднеш изићи на улицу... да се мораши стидети пред пријатељима својим... да мораши бежати испред подругљива осмеха злурадих људи... О!

Коса му се од страха накостреши, лице помодри, а очи покри рукама. Нада му сузних очију приђе и стаде му љубити руку.

— Ах, оцо! Свemu сам ја крива... моја необазривост...

Никола се нагло трже, дохвати је за раме па је стаде љутито дрмусати.

— Зар ти све знала, па досад крила од мене?!

— Опрости, оцо!... Прво веће бојала сам се да се ти, уморан од пута, не би сувише узбуђивао. А сутрадан, кад моје заузимање да Веру саслушаш, не имаде одзива, нисам више

имала смелости... А још сам се уздала да ћу код Вере и сама имати успеха...

— О, да Вера може толико залудети!... Тако млада и безазлена, а толико страсна љубав!

— Слепило, оцо... незрело схватање својих осећања...

— Како је само Боровић могао доћи до ње?

— Све су то учинила само два-три састанка код тетка Јуце.

— Код Јуце? О!...

— Нисам могла ни помислити на такву могућност.

Никола је подуже брижно ишао по соби, а Нада не имађаше смелости да прекине мучнутишину која беше настала. Пошто се мало прибрао, он застаде и упита:

— Шта сад?... Треба ли што предузимати?

— Треба, оцо, и то одмах... Данас је била сувише узбуђена; бојим се учиниће што од себе.. С њоме треба *ти* да говориш; ја сам већ исцрпла сва своя средства.

Никола је размишљао за тренутак, па рече:

— Добро, можеш је звати.

Затим Никола седе на наслоњачу код писаћег стола, па се налакти на наслон замишљено.

Нада пође, па застаде. — Нешто си, оцо, имао о Вери да ми кажеш?

— Јест, чућеш из разговора с њоме.

— Само те молим, драги оцо, буди према њој и сад нежан, као што си вазда био. Нек и у овој прилици осети нашу *праву* љубав.

— Буди без бриге.

Нада пође вратима, па се трже узбуђена. На вратима се појави Вера.

22.

БУЂЕЊЕ ИЗ ХИПНОЗЕ

Вера се није могла ниуколико надати да ће у то доба застати оца. Била је спремна за излазак. На њој је била иста опрема која и при првом покушају бегства, сем торбе и боа. Надина отпора није се више бојала.

Кад угледа оца, Вера се трже изненађена, па застаде на вратима и прошапута: «Оца!»...

Узбуђена Нада опремом њеном, предусрете је муклим гласом: »Зар опет?! Споразум с њиме?«

»Пст! Ни речи о томе!«... прошапута Вера такође, па доста смело приђе оцу.

— Добар дан, оцо!...

Никола беше пре њена уласка дохватио новине са стола и разгледао их, па сад их остави, накашља се и одговори јој:

— Добар дан, драго дете моје!

Поуздан у победу над својом млађаном Вером, занесеном бујношћу прве љубави, Никола се беше смирио и прибрао. Његов глас доби опет обичан, благ тон, а поглед му беше управљен на њено лепо и мило лице. Али, мада се старао да одржи своје обично опхођење према њој, ипак и у гласу и у изразу лица његова не беше више оне срдачне топлине и милоште, праћене нежним и радосним осмехом, којима је Веру досад вазда предузретао. Шта више, он јој не пружи ни руку, нити је загрли и пољуби, како је вазда чинио.

Вера је одмах осетила ту разлику и про-

читала му на лицу озбиљност и замишљеност, па се побоја да он већ све зна, те не имаде смелости да га по обичају загрли и пољуби у образ. Али је мало охрабри његов доста нежан отпоздрав, па заузе смелије држање.

— Видим, Вера, спремна си за излазак?

— Јест, драги оцо!... Нисам излазила већ неколико дана, а време је врло пријатно...

— Доиста, али... Желео бих да говорим с тобом.

Та жеља његова жацну Веру. Плашила се разговора с њиме, али мирно рече:

— Врло радо, оцо!... Који минут могу остати.

— Наш ће разговор, Вера, подуже трајати.

Сад је Вера била начисто. »Нада му је, зацело, испричала све догађаје последњих дана«, помисли она, па попреко и срдито погледа сестру. Затим скиде жакет и шешир, па Нади, која приђе да јој их прихвати, рече тихо а на-бусито: »Ти?!... Али јој Нада одговори такође тихо: »Буди паметна!« па остави ствари на диван и стаде код овалног стола.

Вера застаде на три корака пред оцем, гледајући га право у очи. Жмарци јој прођоше кроз тело и осети јаче куцање срца; алп је била спремна да и пред њим одлучно брани своју неутољиву љубав.

Никола се накашља, погледа је, па рече:

— Оно, што имам с тобом да говорим, драго дете моје, врло је озбиљне природе.

Веру обли руменило, али мирно рече:

— Спремна сам да чујем, оцо.

— За питања која ћу ти учинити, још си ми врло млада, кћери моја. Али је наишао тренутак кад, и преко своје воље, не могу да их избегнем... Пре свега, — Никола извади из цепа писмо и пружи јој, — прочитај ово.

Уздрхталом руком Вера прихвати писмо, брзо га отвори и погледа на потпис, па дахну

слободније. Не беше оно, чега се бојала. Прочита писмо смелије, преко усана јој прелете иронични осмех, па га врати очу, гледајући га упитним погледом, а готова са својим негативним одговором.

— Као што видиш, Гојко тражи твоју руку.

— Ах, Гојко!... У добри час! — рече Нада задовољно, налазећи да је Гојкова жеља дивна прилика да Веру спасе из Боровићеве замке.

Вера помисли за тренутак како ће одговорити, па поче:

— Али, оцо... — избуњено застаде. Но из те забуне изведе је отац који јој говораше:

— Знам, Вера, изненађена си... Не тражим ти одмах одговора... Истина, ниси ми још за удају; потребно би било да се у овој кући најпре добро спремиш за своју будућу кућу; а поред тога требало би ми најпре Наду уdomити... Али има разлога који ме нагоне да Гојкову жељу озбиљније прихватим. А знај, да ће о томе одлучити само твоја реч.

— Али, чудно ми изгледа, оцо —

— Чудно ти је, вальда, — упаде јој отац у реч, — што сад хоћу да чујем твоје мишљење, кад то нисам учинио приликом Боровићеве прошевине? Остао сам ти дужан објашњења... Признајем ти да се за то кајем, јер бих, зацело, уштедео и себи и теби многе не-пријатне последице. Али је било јаких разлога које ћу ти сад показати.

Вера и Нада радознало му приђоше, па слушаху његов говор напрегнутом пажњом.

Никола се накашља, па отпоче:

— Ви знате да је Боровић као студент био мој питомац. Нећу вам набрајати шта сам све за њега чинио; рећи ћу само да сам га нештедише помагао, верујући да ће бити ваљан и честит човек, и да ће спремом својом користити држави и народу. Али он није оправдао наде

моје. Убрзо је показао лоше стране свога карактера... Изнећу вам само два-три примера из опхођења према мени; они ће вас о томе довољно уверити...

Никола застаде за тренутак, мислећи, па продужи:

— Прошле године, било је то у фебруару, дође ми тај млади господин у радњу и затражи повећу суму на зајам. Обећавао је да ће је одужити за два месеца, када ће »поуздано« примити новац »од свога имања на Убу« што га је продао Упској Општини. Дадох му тражену суму без речи и, разуме се, без интереса и без признанице — у четири ока... Проћоше два, четири, па и толико месеца до данас, а тај господин ни да се извини!...

— Доказ његове несолидности, — рече Нада.

— То још не значи да неће свој дуг часно измирити, — брзо јој примети Вера.

— Можда ће твоје надање, Вера, разбити ово што ћу сада рећи... Из радозналости, а и по трговачком обичају да се ближе упознамо с приликама људи с којима смо у послу, пишем председнику те општине, молећи га за обавештење о Боровићеву имању. Добијем одговор да је општина, доиста, купила од њега неко мало имање што га је наследио од оца, и да му је одмах, још пре две године, исплатила целу погодбену суму, не дугујући му више ни једне паре.

— О, то је нечасна обмана! — чујаше се Нада.

— ...коју је, можда, изазвала каква велика невоља, — рече намах Вера доста осорним тоном.

Никола је пажљиво погледа и изусти једно „Хм!“, подижући обрве у чуђењу, па јој мирно одговори:

— Не, Вера, частан се човек ни у највећој невољи неће послужити лажју... Мени није

стало до позајмљене суме; да ми је искрено изнео своју невољу, ја бих му дуг и опростио. Таја сам за њега много више учинио! Али ме је бунила лаж којом се послужио према своме добротвору!... Па ипак, ту би му лаж и опростио: млад, лакоуман, с многим прохтевима, лако упадне у погрешку која се временом може и загладити. Али му не могу опрости други, много већи грех који ми је још јасније открио лоше стране његова карактера...

— Много већи грех! — чудила се Нада.

Вера не рече ништа, али је оца нетремице гледала.

— Пре четири месеца дође ми опет у радњу. Тада ми је живим речима сликао бедно стање неке »удовице« у његову суседству... породиље »са петоро нејаке деце«, којој је муж, »кочничар« на железници, »погинуо при судару возова код рипаљског тунела«...

— Јест, оцо, — рече Нада, — биле су пуне новине о томе.

— За тако хумани циљ дадох му пристојан прилог, па још подстицах и друге на то... Дарнут тим човечним заузимањем за ублажавање беде око нас, бејах готов да му раније грехе опростим. Али, после десетак дана, дође ми на ум сирота породиља, па похитам лично њој да разаберем, у чему су деца и она најпотребитији. И доиста, у стану који је он био означен, наћем младу породиљу, али без друге деце, којој муж, не кочничар, већ влаковођа с добром платом, није — хвала Богу! — погинуо и није у тако оскудном стању, у каквом се апелује на милосрђе других људи... Та лепушкаста жењица, — Никола погледа Веру, — признала ми је да није примила од Боровића никакву помоћ, да им је он сусед и да им често долази.

— О, ружно, гадно! — бунила се Нада.

Вера беше оборила очи, а груди јој се надимаху.

— Сад реците, драга део моја, јесам ли имао право што сам таквога човека одбио, не питајући за ваше мишљење?

— Да, оцо, ти вазда имаш право, — похита Нада с одговором. — Он је недостојан твоје кћери.

Вера је и даље ћутала, гледајући непомично у под. Али се и по изразима лица и по таласавим грудима могло опазити да се у њој води јака борба између срца и разума.

Очев ауторитет беше за Веру још врло велики, са чега је раније и избегавала објашњење с њиме, знајући да би му подлегла. Мада љута на њу, беше је поколебало његово казивање. Увиђала је да су његови подаци поузданi; а нарочито ју је узбуњивао извештај о породиљи и њеним сумњивим односима с Драгојем. Осећала је неповољну страну његове карактерности, са које га није могла смело узимати у заштиту... Готова беше да плаче, да бежи испред погледа оца и сеје...

Али све то беху мисли и осећања краткога тренутка. У борби између срца и ума однесе и овом приликом победу срце — љубав њена... Црна слика Боровићеве некарактерности, какву је насликало очево казивање, стаде убрзо бледети и нестајати пред духовним очима њеним; на место ње јављала се опет сјајна слика уображеног јој идеала, слика оног Драгоја, коме је поклонила љубав и живот свој. Тог Драгоја одликовале су само лепе и племените врлине које јој поново зажарише осећање неутољиве љубави... Оцине приче о Драгоју изгледаху јој сад невероватне, тенденциозне, и довођаше их у везу с ујиним »маневрима« о проневери... Постаде зловољна на себе саму, на своју малодушност, неодважност, која јој спречава да то своје мишљење отворено искаже.

»Не, није Драгоје тако црн!...«

Та мисао, потхрањивана осећањем љубави, упорно јој се одржавала. И сад се већ одлучивала на борбу... Његово неизмирано дуговање оци није рачунала у грех — измириће га. Усталом, налазила је оправдано да се потребит човек користи добром имућних људи, ма се послужио »идеалисаним« изговором, којом је речи хтела да ублажи Надину »нечасну обману« и оцину »лаж«... Што се тиче породиље и Драгојевих односа с њоме, ту се већ јаче забринула. Па ипак, и ако није могла рећи да оцином казивању не верује, находила је да је претерано. Као сусед и, зацело, добар познаник мужевљев, Драгоје им је могао долазити у кућу и заузимати се за њих; али сумњичење у часност њихових односа не може бити оправдано без стварних доказа... При том је Вера заборављала на једну маленкост: на утајену суму сакупљених прилога за »сироту породиљу« и њено »петоро деце«...

Све је то Вера имала на уму, готова да отпочне одбрану свога идеала и да води одсудну борбу за њу.

Читаоци ће се, без сумње, сетити да је ова »сирота породиља« иста личност с оном Тета-Јуцином »кондукторком Мицом«, којој је она и дете видела и нашла да личи на Драгоја и да има »сушти нос и уста« његова.

Отац је подуже гледао »заблуделу« кћер своју.

Он је разумео ћутање Верино, и то га изненади и поплаши... Надао се да ће је његове речи освестити, да ће увидети заблуду у коју је безазлено упала, па је био готов да је, у родитељској нежности својој, загрли и да јој покаже колико је воли и колико пати са нерасудна јој корака... Али је сад осетио да њена љубав јогунасто прелази преко свих нечасних

грехова Боровићевих и преко свих дужних обзира према родитељу своме. О, то никад не би могао ни помислити!... Не, то није више његова мила Верица, његова безазлена и невина љубимица коју је волео више него очи своје!...

Верина упорност бунила га је страховито, задавајући му тежак бол. А помисао на лаконумни јој покушај довођаше га до очајања... Бојећи се, хоће ли моћи саломити њену несавитљивост, њену залуђеност која је предаје у руке нечасна човека, он се одлучи да јој покаже и најјачи доказ Боровићева неваљалства, за који је мислио да му, поред већ изнесених, неће ни бити потребан. Устезао се да га одмах покаже колико стога, што је био поверљиве природе, толико више стога, што је по садржини био такав, да је од њега ваљало поштедети чедност Варину. Али је тај доказ несумњиво потврђивао такав грех Боровићев, какав му Верина честитост не би могла оправдати. Стога се Никола и преко воље лати и тог последњег средства, да само своју милу Вера избави из канџа Боровићевих.

Нешто промењеним, али благим тоном проговори:

— Ти ћутиш, Вера?...

Вери задрхташе усне, хтела је нешто рећи, али не изусти. Одлучност је издаде у последњем тренутку.

Нада је погледа зачућено: — О!...

— Па добро, Вера! Родитељска ми је дужност да те још боље упознам с човеком коме си своју љубав поверила...

Никола устаде, извади из цепа кључић, отвори средњу фиоку писаћег стола и извади из ње неко писмо; затим опет седе, накашља се, па говораше:

— Слушај, кћери!... Оног дана, када се тај неваљалац осмелио да запроси тебе млађану

и безазлену, писао сам своме пријатељу Филиповићу који станује у истој улици, молећи га да ме извести, ако што зна о ближим односима између њега и те младе жене. Добијем овај поверљиви одговор...

Вера брзо приђе и пружи руку.

— Али, Вера, штедећи чедност твоју, мислим да ово писмо, поред некарактерних поступака Боровићевих које сам већ изнео, неће ни бити потребно...

Зажагрених очију, Вера поново пружи руку:

— Молим, допусти оцо!...

Рука јој задрхта, али дохвати писмо, брзо га прочита, па се наједашпут затресе и испусти га. Бледа као смрт дрхтала је целим телом, као очајни осуђеник који очекује извршење смртне казне. Подиже руке на груди у којима јој срце залупа свом јачином; пође очајно вратима, па се с болним криком »Ха!« сурва на столицу, грцајући у сузама.

Нада је нетремице пратила њене покрете, па дахну олакшано и прошапута: »Ох, Боже! Спасена је!« Затим подиже писмо с пода и предаде га оцу, говорећи:

— Незнам шта је у њему, али је, зацело, какво велико неваљалство тога господина.

Никола је забринуто гледао Веру.

— Неутешна је! — рече Нада, па јој на мах приђе, загрли је и пољуби. — Мила Вера! Стишај се... Јубав те наша чека.

Вера устаде, дршћући и грцајући, покри очи из којих су сузе лиле на образе, па рече:

— Ох, стидим се саме себе!

— Утишај се, Вера, — миловаше је Нада.

— Наша ће ти љубав олакшати бол који те раздире.

— Ах, љубав!... Ја нисам достојна ни погледа вашег... О, нашто ми стидан и сраман живот?!...

Вера се отрже од Наде, па јадикујући побеже у своју собу.

— Хвала ти, оцо!... Ти си јој разагнао маглу с очију?...

— Јако је узбуђена, Надо! — рече Никола забринуто, па устаде.

— Очајна је, оцо! Бојим се за њу.

И Нада брзо оде за Вером.

Никола стаде 'немирно ићи по соби. Мислио је на своју пренагљеност, пребацујући себи са несмишљена корака... »Могло се и без писма проћи... О, брига с децом док су мала, још већа кад одрасту!«...

Из оближње собе, од које су врата остала отшкринута, чушесе гласови — Надин: »Та то је безумно!« затим Верин: »Нашто ми сраман живот?«...

Никола застаде пренеражен.

Затим се чу Надин очајан узвик: »Не, сестро мила!«

Одмах потом: *револверски пуцањ* и Надин врисак.

Као громом поражен, као да му је муша срце пробола, Никола задрхта целим телом, из груди му се оте очајни крик, па се намах стропошта на под онесвешћен.

У суседној соби дешавала се ова сцена:

Кад је очајна Вера побегла испред оца и сестре, утрчала је у очеву собу и са његова стола дохватила револвер да уништи живот »стидан и сраман«, да казни срце које се тако лакоумно занело »лажном љубављу једног неваљаџа«... Али је Нада стигла у тренутку, када је још могла спречити ту страховиту несрећу. У том спречавању револверско је зрно окрзло само струк од хаљине и задржало се у собњем виду. Нада је успела да јој револвер отме из руке.

Срећом ни удар, који задеси Николу, мада страховит за његово слабо срце, не имаћаше опасних последица. Од страха за Вером беху га издале ноге и свест помркла. Али наскоро дође себи и, кад се сети револверског пуцања, поново га обузе очајни страх; тешком се муком подиже с пода и, клецајући и дршћући, пође вратима, па застаде.

— Немам смелости! — говораше очајно. — Да је видим у крви... на издисају... О! полуђењу!...

Никола се ухвати за главу и занија, али се задржа на оближњу столицу; погурен, с тешким дисањем и отвореним устима, гледаше у врата избезумљеним погледом. Његово као смрт бледо лице с накострешеном косом и избуљеним очима, доби изглед грозовитог првићења које човеку мрзне крв у жилама... У грцању, обливен сузама, повика очајно:

— Ох, мила Вера...

Нада је, старајући се да утиша узрујану Веру, чула очев очајни узвик, па отуд гласно говораше:

— Не бој се, оцо! Никаква се несрећа није десила... Дођи!

Никола се прену из очајнога заноса. Грдна мора, која га је гушила, спаде са очајне му душе, те олакшано дахну: — О, хвалим те, Боже! — Уздрхали мишићи почеше се смиривати, погрђљена се леђа исправише, а израз лица доби мирнији изглед. — Морам је видети... моју милу Веру! — Пође, а ноге му још клецаху.

Нада се мучила око савлађивања Вере, али се побоја са оцина недоласка, па јој узбуђено рече: — Вера, оци није добро! — То поплаши Веру, дохвати је за руку, па рече: — Хајмо! И у истом тренутку, кад је Никола

пошао њима, на вратима се појави Нада са загрљеном Вером.

Никола се трже назад, а поглед му беше управљен на Веру, у страху да не угледа крви на њој; па нежно, уздрхталим гласом, проговори:

— О, мила моја...

Верино лице беше обузето бледилом као да у њему не беше ни капи крви. Дуге трепавице прикриваху јој очи које се не усуђиваху да погледају у оца... Милосна реч његова дарну јој срце и потресе млађану душу, па паде пред њим на колена, говорећи кроз плач:

— Можеш ли ми икад опростићи, оцо?

Никола је намах дохвати за руке, подиже и пољуби, грлећи је, а сузе му облише образе.

— Опет си ти моја лепа, моја мила Верица!

Вера му обасује руку пољупцима, а крупне сузе течијају јој низ образе.

— О, безумно сам проиграла љубав вашу...

— Не брини за то, Вера, — говораше Нада. — И оца и ја волећемо те као и досад... бићеш опет наша љубимица.

— О, како сте ме грудно поплашили, децо!... Умало ми срце није препукло од узбуђења и страха!

Нада му је објашњавала догађај с револвером, старајући се при том да га знатно ублажи »несвесним« очајањем, у коме га је Вера дохватила, и »случајним« окидањем кад јој га је узела из руке...

— Опрости, оцо! — Сувише сам грешна према теби!

— Мила моја! — миловаше је отац. — Срећан сам што сам нашао своје залутало јагње... Оно ми је сад много милије.

— Јест, оцо, залутала... безумно залутала...

— Надам се, драги оцо, — говораше Нада радосно, — да никад више нећеш имати узрок који би те о нама забринуо.

Вера загрли Наду и стаде је љубити.

— Твој сам вечити дужник, сејо!

А срећни отац што је нашао »залутало јагње«, што опет има своју љубимицу, грли је и Веру и Наду, говорећи:

— Доиста, највећа је родитељска радост и срећа: имати честиту и ваљану децу.

је по повратку у Београд, кад је очеву радњу узео у своје руке, пришао том културно-хуманом друштву с пуним уверењем, да његов рад може бити од велике користи и за београдско друштво и за Отаџбину.

Али откуда ту Вере с њиме?

Тога дана, рано ујутру била је повећа журба у кући Николиној. Нада се спремала на пут. Као пословоткиња Кола Српских Сестара, била је одређена да с председницом тога друштва отптује у Ниш, где јој је требало остати који дан ради уређења послова у нишком пододбору и отварања школе и пансионата за децу националних радника из Јужне Србије; а затим је требало ићи и у Врање и Пирот ради организовања друштвених пододбора у тим местима.

Већ око шест часова беше Никола с кћерима на железничкој станици. Очекујући на перону полазак воза, говораше Нади:

— Жалим, кћери моја, што баш данас идеши на пут. А мислио сам да теби и Вери приредим вечерас једно изненађење.

— Изненађење! Какво оцо? — заинтересоваше се и Нада и Вера.

— Писаћемо ти... Вера ће бити тако добра да те о њему потанко извести... За њега ћу и Веру држати до довече у радозналости, мада ће то бити тешко, — рече Никола с осмехом.

— Ах, оцо, зашто нам не кажеш? — на ваљиваше радознала Вера.

— Онда не би изненађење било потпуно.

— Не заборави, Вера, да ме о њему што опширније известиш, — препоручи јој Нада.

Локомотива зазвијђа. Нада се пољуби с оцем и сестром, па уђе у вагон у коме ју је председница већ чекала. И, кад воз пође, њу пратише очеви и сестрини узвици: »Збогом! Срећан пут!«...

Сутрадан је Вера писала Нади ово писмо:

23.

У МАСОНСКИМ ОДАЈАМА.

Увече, око седам часова, заустави се аутомобил у Студеничкој улици пред бројем 46. Из њега изиђоше Никола и — Вера.

Са улице, на лицу плоца под тим бројем, не беше никакве зграде. Уместо ње стајала је висока озидана ограда с капијом, на којој беше укована повећа лимана tabla с горњим бројем у средини, а око њега беху видна слова *B.: L.*: и реч »Југославија«.

Никола и Вера уђоше на капију.

Преко повећег плоца, на коме се зеленела трава с неколико младих мрко зелених четинара и јоргованског жбуња, беласала се на месечини поширока стаза, оивичена струковима разнога цвећа. Она је водила у дубину ка повисокој приземној згради с крилом под правим углом које је затварало плоац. То беше нова зграда, довршена тог пролећа.

— Ето, Верице моја, то је Ложа Слободних Зидара.

Читаоци већ знају да је отмени газда Никола Младеновић припадао »тајном« браству слободних зидара и да је сваког понедељника ишао на ложинске састанке под изговором да иде у »Клуб Трговачке Омладине«. Још док је био на својим трговинским студијама на страни, Никола се упознао с циљем и принципима Слободног Зидарства које је у Немачкој, Француској и Енглеској било у великој важности, па

Београд, 25. јуна 1912.

Мила сејо! Усхићена сам оциним »изненадијем« које ми је синоћ припремио; и замисли, све ме је до синоћ држао у радозналости, тако тешкој за мене.

Још ми се и сад чине синоћни призори и догађаји као какав леп, чаробни сан, из кога још не могу да дођем себи. Чини ми се као да сам присуствовала каквој чаробној опери, или још боље, као да сам преживела у развоју једне од оних чудноватих арављанских приповедака из »Хиљаде и једне ноћи«, у којој ми се оца појављивао као калифа Харун-ал-Рашид.

Да видиш само!

Кад сам у подне, при ручку, наваљивала на оцу да ми каже шта ће то бити довече, рече ми само да ћемо ићи у неко друштво у коме је он члан, а које приређује неку свечаност. Још рече да ће ту бити више дама, и да треба да сам спремна до седам сати. Препоручи ми обичну (не балску) тоалету, што ме изненади. Каква ми је то »свечаност«!... Па ипак допусти ми да могу узети и нешто од накита — »само не много«...

Можеш мислити колико сам сад била још радозналија за то оцино друштво и ту свечаност с дамама у »обичној тоалети«. Што се више приближавао час поласка, бивала сам нестрпљивија.

У четврт до седам дође пред кућу аутомобил с оцом. Била сам већ спремна и навлачила рукавице, док је оца дневни капут заменио реденготом и закачио некакву значку с троуглом и шестаром... Седосмо у аутомобил, и оца каза шофери улицу и број куће. Тек што смо пошли, оца проговори:

— Верице моја! Сад ћу ти казати да идемо у ложу слободних зидара, где је за вечерас приређено Сестринско Вече.

Немајуки појма ни о »ложи« ни о »слобод-

ним зидарима«, упитах га, какво је то друштво и шта су то слободни зидари. И оца ми је објашњавао циљ и главна начела њихова, из чега сам разумела да је то некакво хумано и културно друштво, у коме се чланови називају »браћа« и опходе међу собом у »братској љубави«; а отуда се и њихове жене и кћери називају »сестрама«... Све ме је то занимало, па упитах и зашто се називају »слободним зидарима«? Он ми је причао о оним зидарским браћтвима из Средњега Века, која су у већим месстима на Западу саградила оне велике и величанствене цркве и катедрале, каква је и позната ти црква Св. Стефана у Бечу; и о томе, како се још пре 200 година у Енглеској, из тих зидарских браћтава, развило данашње Слоб. Зидарство које, уместо подизања материјалних грађевина, постави циљ: зидање духовнога Храма Разума, Истине и Човечности.

Оца је довршавао своја објашњења, кад аутомобил стиже на одређено место.

Пролазећи подужом стазом, оивиченом цвећем, стигосмо пред зграду за коју оца рече да је ложа слободних зидара. Кроз повеће предсобље у крилу, које је служило и за гардеробу, уђосмо у пространу, јако осветљену одају, која је била већ препуна гостију. Поред великог броја господе у црном салонском оделу, са значкама на реденготу као у оце, био је ту и повећи број госпођа и госпођица... При уласку намах нам приђоше двојица од господе, од којих је један био — шта мислиш? — Гојко. Они нас љубазно поздравише, и Гојко је изјављивао велику радост своју што и мене види у њивовој братској средини.

Оца ме је представљао појединој браћи и сестрама који су ме необично љубазно предупредетали. Било је ту и чиновничких и трговачких, па и занатлиских жена и девојака, а понајвише из кругова интелектуалаца — профе-

сора, судија, адвоката и других, па и неколико наших познаница — све су ме питале за тебе. Све оне беху у нешто свечанијој тоалети, али на моје изненађење, без накита, тако да ми је готово стидно било за моју бисерну огрилицу и бриљантске обоце, те сам се љутила на оцу што ми то није раније казао. Знам да се смејеш тој мојој неприлици и — скромности.

Прошло је било скоро пола сата у љубазном и живом разговору, кад опазих да смо у овој одаји остали само ми женскиње: господа се беху неприметно удалила, па и оца.

Разгледах одају у којој смо, но не видех у њојничега необичног. Средином се пружао велики дугачак сто, покривен зеленом чојом, и око њега повећи број столица; а на њему беху распоређени многи часописи на разним језицима и с интересантним насловима. Оца вели да у њима има занимљивих чланака о данашњем и старом историском развитку Слободног Зидарства, и о мистеријама старих Егиџана и Грка; па кад дођеш, узећемо их и заједно читати... Поред великог ормана с књигама, на дуварима су висиле разне слике људи у групама и појединачно — вальда слике знатнијих слободних зидара.

Наскоро се отворише једна врата и уђе к нама један од браће с подужком штаком, налик на владичанску, окићеном плавом траком; а за њим иђају још двојица, носећи служавнике пуне белих ружа с плавим тракама. Међу нама се жагор утиша, а први брат, са штаком, поздрави нас речима: »Поштоване и драге нам сестре, добро нам дошли!« па нас позва да пођемо с њиме у дворану, у којој слободни зидари раде, како бисмо и ми »суделовале у њиховом раду на делима човечанске љубави и напојиле се духом који оплемењава душу човекову«. А пре поласка рече нам да окитимо наше груди белим ружама, као »знаком чистоте срца и сестринске љу-

баси«. Тада нам их она друга двојица стадоше делити; а када се окитисмо, позва нас да пођемо две и две за њим. Распоредисмо се, и ја се случајно десих међу првима.

То символично кићење белим ружама и церемонијални полазак у дворану учинише већ неки необичнији утицај на мене: осетих да ми срце јаче закуца. Очекивах да видим у дворани нова изненађења, и — нисам се преварила.

Наш спровод застаде пред једним великим вратима. Тада наш вођ лупицу својом штаком о под и — врата се пред нама широм отворише!

Угледах интересантан призор.

Извини, сејо, морам овде прекинути. Не мисли да то чиним намерно да бих те, зар, јаче заинтересовала за дворану и главни део ове свечаности. Не, оца хита у радњу, а без њега се не снем поуздати само у своје памћење. Потребно ми је његово објашњење појединих појава и речи којима смо међу браћом предуретане.

Ово ти писмо шаљем одмах на пошту, а ни на друго нећеш много чекати. Писаћу чим оца у подне дође из радње, па ће ти радознlost бити убрзо задовољена.

Много те поздрављају и љубе оца и твоја
Вера.

Истога дана, одмах по ручку, седела је Вера с оцем за столом и писала Нади ово писмо:

25. јула после подне
Мила сејо! Продужавам ти извештај оданде, где сам га у првом писму прекинула.

Кад се отворише ложинска врата, зачуше се тихи звуци хармониума који јаче узбудише моју нервозну душу. Пред нама се простирада велика дворана, сјајно осветљена. Она је на мене оставила необичан утисак. Све је у њој

било друкчије него у свечаним салама других друштава. Одмах ћу ти описати њен изглед.

У близини уласка стрчаху два висока стуба од црнога мермера. На средини дворане, чији је под био застружен крупним белим и црним квадратима као на шаховској табли, стајао је сто покривен плавим чаршавом и засејан белим ружама; на њему, на сва четириугла, уздизају се бронзани канделабри са свећама; а између њих, на средини стола, налазила се повећана метална урна... У дну дворане, на великому узвишеном постољу, стајао је — изненадићеш се — достојанствено као Јупитер — наш оца! А са обе стране његове стајају такође нека браћа ложинска... С десне и леве стране дворане уздизали су се једно за другим редови седишта; први од њих беху празни — за нас сестре; а у редовима иза њих стајао је опет велики број браће.

Кад смо пролазиле између стубова код уласка, наша нас је вођ делио на једну и другу страну, и ми смо заузимале празна седишта у првим редовима, где и ми остасмо стојећи. Нас је могло бити преко шездесет, а браће, зацело, двојином више.

Док су остале сестре улазиле, могла сам разгледати намештај, слике и украсе у дворани. Све је то било необично и интересантно. На дуварима беху измоловане разне митолошке слике и египатске фигуре, стубови, обелисици, пирамиде, сфинге и јероглифи, поред разних зидарских справа — угломера, шестара, мистрија и др. Покушавах да нађем у њима какав значај, смишљао, али ми то без оциног објашњења беше немогућно. Њихов је значај, свакако историски.

И браћа и ми сестре — сви смо стајали мирно, непокретно. Тишину су проламали само пријатни звуци хармонијума који озго, као из каквих невидљивих региона, долажају са про-

стране галерије изнад уласка. И намештај, и слике на дуварима, и тајanstvenaтишина и музика — све ме је подсећало на ону мистериозну сцену у Озирисову храму из Моцартове дивне опере »Чаробна Фрула« (Zauberflöte) што смо је прошле године гледале у бечкој Опери.

Кад престаше и последњи акорди хармонијума, те овлада мртва тишина, зачух наједанпут удар чекића о сто у зачељу дворане, а затим глас оцин. Мрави ме подиђоше, а срце живље закуца. Он је говорио одмерено, лагано; али је његов сонорни глас лупао као чекићем у душу моју. Његов говор, управо поздрав нама сестрама, тек сам упала упамтила; али захвалијујући његовој доброти, могу ти га у целини навести:

»Драге нам сестре! Нека је благословен час у који је нога ваша ступила у нашу радионицу, у овај Храм Истине и Човекољубља! Ми смо вам одвек захвални што сте се драговољно одазвале нашем позиву на ову свечаност, наменјену само вама. Вашим одзивом у тако лепом броју дали сте нам сјајан доказ о вашој љубави и поверијену према нашим узвишеним начелима, заснованим на братској љубави, моралном животу, истини, правди и човечности. Могу слободно рећи да сте нам ви, драге сестре, не само верне и миле сапутнице у профанијем животу, већ и ревносне помоћнице у масонском раду нашем; јер својим ваздањним милосрђем, чистотом срца и племеништвом душе своје утирате пут за успешан рад наш... Благо оном дому, у коме жена правилно схвата и савесно врши дужности своје, дајући правац породичном животу! Благо друштву, у коме добро ваститано и племеништво женскиње даје сјајни пример у опхођењу и животу, светљећи

честитошћу на сваком кораку! Благо нама, браћи вашој, што нам радо прилазите и помажете с пуним уверењем да је наш рад и користан и племенит!.. Поздрављајући вас, драге нам сестре, ја вам у име све браће изјављујем срдачну захвалност на лепом одзиву.«

Треба ли да ти кажем, сејо, колико ме је овај лепи говор оцин раздрагао! Да сам могла, пришла би му и загрлила га... Слушала сам га и усхићавала се оборене главе; чинило ми се да сви гледају у мене, да би сви хтели рећи: како имаш дивнога оцу!

Оца ми је после казивао да је он Старешина једне од трију ложа, колико их је тада било у Београду, и да је њему додељена часна улога да руководи овом свечаношћу.

Затим оца позва своје помоћнике да у почаст сестара осветле радионицу »пуном светломићу.« Тада четворица браће и оца приђоше столу на средини дворане и један за другим стадоше палити свеће у канделабрима, говорећи при том значајне изреке, намењене сестрама:

1. *Милосрђу учимо се од вас, сестара наших;*

2. *У стрпљењу и патњи сестре су нам узвишени узор;*

3. *Чистота сестринског срца загрева нас и подстиче у нама племените врлине;*

4. *Верност сестара штит је нашој части;*

Тада оца унесе запаљену жижицу у урну, а из ње запламти блага плавичаста светлост; па рече:

5. *Али круна сестринских врлина јесте: неусахло врело материнске љубави.*

Затим оца и остала четворица одоше на своја места; оца удари опет чекићем и рече: »Ложа је отворена. Нека нам је овај час благословен!.. Седите, сестре и браћо!..

Дворана, која је и пре тога била јако осветљена, сијала се као усрд бела дана. Моје су мисли биле непрестано код оце и — тебе. Јкалила сам што и ти ниси поред мене да делимо осећајне утиске... Наједанпут се пренух из мисли. Са галерије затрепта јак мушки глас, баритон, певајући дивну Моцартову арију: »In diesen heil'gen Hallen..« за коју ми оца рече да је постала химном немачких слободних зидара. Речи су значајне, и ја ћу ти их навести у слободнијем преводу, удешеном за певање:

*Одаја наша света
Незна за мржњу злу,
Клонулог љубав срета
На њеном братском тлу;
Подржан браћом честитом,
Безбрижно ходи дому свом.*

*Човечност нама годи,
Срећа с' у миљу зна;
Грешник се к добру води,
Зло нема мирна сна,
Ком такав наук није драг,
Тај није човек него враг.*

Песма је на мене учишила велики утисак. Баритон је особито пријатан и певач музикално добро спреман; на јавним концертима био би, зацело, одушевљено примљен. И овде је био поздрављен бурним пљескањем.

После тога устаде један од браће са постоља у оцином реду, па пошто нае поздрави, стаде читати спремљени говор коме је тема била: *женскиње у кући и друштву; васпитавање и просвећивање.* То је онај плави професор, омален, с ретком брадом, вазда весело расположен — ти ћеш га знати. Говор му је подуже трајао; а био је пун топлине, допадљивих израза и хумора којима је обележавао дужности женскиња и њихове врлине, али је до-

диривао и њихове склоности ка моди и модернизму. Симпатично је примљен од сестара које су га на више места прекидале пљескањем. Не бих ти умела ни приближно навести оне многе лепе мисли и изреке његове; али срећом, после свечаности раздадоше нам тај говор, и ја ти шаљем свој примерак, знајући да тебе таква питања јако занимају.

По завршетку тог говора јекну са галерије један од врло нежних Менделсонових кварата. Уз пратњу хармониума певао је мешовити хор — две сестре и два брата — врло складно и допадљиво. Нежни и сентиментални Менделсонови тонови разнениши су толико, да осетих сузе у очима. Али му је завршетак ипак био живљи, веселији.

Затим устаде једна од сестара (госпођа оног брата што је прошле недеље посетио оцу) која је у име наше имала да захвали Старешини и браћи на срдачном дочеку. Из њеног лепог говора, колико се ја и оца сећамо, навешћути ове мисли њене:

Дајући изразе захвалности на почасти и братској љубави, указаној сестрама приређењем ове сјајне свечаности, она је продолжила отприлике овим речима: »Могу рећи, драга браћо, да смо свесне великог поверења које нам поклањате; свесне смо и улоге коју нам поверавате као помоћницама у вашем човечанском раду. Задахнуте од вас великим идејама Слободног Зидарства, наша је срдачна жеља да будемо усрдне Сестре, достојне Браће слободних зидара. У вашем признању да смо и ми унеколико допринеле вашем савесном отправљању масонске дужности, налазимо најбољу награду и највеће задовољство. Солидарне с вашим радом у Братском Савезу, ми вас молимо да и одсад рачунате

на нашу помоћ и сарадњу; да верујете у нашу сестринску оданост; и, да примите срдачну захвалност нашу. Хвала вам!«

Буран пљесак све браће беше јој срдачан поздрав.

Затим оца саопштава да је, по ранијем споразуму браће, одлучено да се ова свечаност обележи каквим нарочитим делом хуманости. После краће дискусије примљен је предлог: да се она женска друштва, која ради на хуманим задацима, помогну из братске касе сумом од 10.000 динара. Зарад погоднијег извршења те одлуке одређен је одбор у који су ушле три сестре и два брата.

Потом је брат Милосрдник обишао сву браћу и сестре »Удовичком Торбом« купећи у њу добровољне прилоге. Оца ми је објаснио да се од тих прилога, који се купе свакога рада у ложи, помажу на првом месту сиромашне удовице и сирочад помрле браће; а затим, указује се помоћ и профаном свету, где се опазијача беда и невоља.

После тога оца позва сву браћу и сестре да склопе Братски Ланац, »тај најлепши симбол духовног јединства и братске љубави слободних зидара«. Сви поустајамо. Ланац с укрштеним рукама склопи се тако, да свака сестра дође између два брата. Тада Гојко, на кога сам досад, у својој заузетости и пажњи на оно што се дешавало, била и заборавила, стаде говорити. Говорио је најпре о особитом значају тог братског ланца за слободне зидаре, који је »само беочуг у оном великому масонском ланцу што обавија све свет на земљи«. Њиме се најизразитије и најлепше манифестије братска љубав, подељена вечерас с нама, сестрама, које у њему представљају »убаве и мирисне цветове — дивни украс и залогу јединства душа наших«. Затим је говорио о утицају нашем на

»поправку морала и неговању човечних осећаја у профаном свету», напомињући притом да за бољи успех „треба најпре почети од себе и свога дома“, старајући се да је у њему »све светло и честито«...

Жалим што сам ти овде навела само бледи извод из Гојкова говора који ми се јако допао. Говорио је живим и допадљивим тоном, и сви су били одушевљени његовим пробраним и симпатичним речима.

Ланац је раскинут троструким стискивањем руку и, чини ми се да су сви, као ја, радосно дахнули као изразом душевнога задовољства. На свакоме беше мио осмејак на лицу, у очима.

Свеченост је завршена овом оцином речи:

«*Драге сестре и браћо! Завршујући овај свечани рад наш, препоручујем свима вама да вазда имате на уму дивно начело још старих средњевековних зидара: Мудрошћу оснивајмо зграду и сваки посао наш; издигсимо их и свршиавајмо свом Снагом и свом војлом својом; а укратавајмо их Лепотом, том божанственом искром душе наше... Не пропуштам да сестрама и браћи уметничима, који су нас тако лепом песмом и музиком одушевљавали, изјавим срдачну захвалност... Наш је рад завршен; појимо мирно и сећајмо га се вазда с радошћу.*»

Тада свакој сестри приђе по један брат и понуди јој руку, те тако изиђосмо из ложе у одају у којој смо били у почетку. Настапе живи и весели разговори међу браћом и сестрама, који беху колико изливи душевнога расположења, толико и природна реакција после свечане озбиљности у ложи.

Објавише нам да треба ићи на *Обед*. На улици је чекао повећи број кола и аутомобила — за сестре; а већина браће користила се трам-

вајем који је још радио. Стигосмо у Гранд Хотел, где нам је у »Зимској Башти« приређен сјајан банкет.

За обедом, при коме је свака сестра седела између два брата (ја између професора-беседника и Гојка), проводило се весело, у живом разговору и препричавању својих утисака са свечаности. Било је и неколико здравица, намењених опет сестрама, па и оци. Имали смо и музику, клавир, па се после обеда свирало, певало и — играло. Прво коло, Србијанку, певео је оца који је цело вече био расположен.

Остали смо до два часа по поноћи, а састајали се са жељом, да се опет ускоро састанемо у ложи.

Као што си се, сејо, из досадањих редака могла уверити, ово Сестринско Вече учинило је на мене сilan утисак — утисак нечега лепог, племенитог, узвишеног.

Уместо чаробне тајанствености и чудновате мистериозности, какве сам замишљала и очекивала по првим утисцима при улазу у лажинску дворану, мој се дух смиривао пред тихим и озбиљним извршивањем програма једне, у сваком погледу, допадљиве и лепе свечаности. Душа ми је још пријатно узбуђена призорима у ложи и осећањима која су ме у њој пратила. Њена занимљива необичност у намештају и украсима, ритуално одржавање програма свечаности, одушевљени говори којима смо предусретане, нежна и дискретна музика и песма која ме је заносила, — све је то дубоко уреzano у души мојој, све је утицало на извесне промене и у осећању и у мишљењу моме.

Да ли је општа раздраганост моја утицала, незнам, али ти могу рећи да ми се од синоћ и Гојко чини сасвим другачији него што сам навикла на њу раније, у лудо занесености, при-

ликом његових посета код нас. Његов лепи говор у Братском Ланцу, а нарочито његово пријатно опхођење за време банкета, створили су ми о њему сасвим друго мишљење. Чудим се, како сам о том ваљањом човеку погрешно и неповољно мислила, чинећи му велику неправду. Сад ми је он много допадљивији, симпатичнији...

Немој се смејати! Говорим свесно, озбиљно.

Од пробуђења мог из »хипнотичког сна« осећам да постајем друкчија, да се и умом и душом преобразжавам. Из »детињастог и незрелог« расуђивања за који си ме више пута с правом прекоревала, увиђам да сам почела улазити у доба свесности, разлога, разума. А ови тренуци, проведени у браству слободних зидара, учинили су да у уму моме почињу искрсавати мисли нове, какве ми никада досад не падају на ум, мисли озбиљније, зрелије...

Да, да, сејо, у мени је настао преображај!

Колико сам синоћ чула лепих поука о женскињу и, о човеку уопште, о животу у кући и профаниом свету! Те поуке, мада за мене нису сасвим нове — ти си ми их више пута истицала — раније нисам умела схватити ни пригледити. Сад јасно увиђам како човек није само за то, да се егоистички брине само о себи, да задовољава само своје жеље и пожуде, да мисли само о својим удобностима, о своме провођењу, о својим тоалетама... Увиђам, да треба мислити и на своје дужности у кући и породици, у друштву и отаџбини, па и човечanstvu... Синоћно вече показало ми је да има много племенитих и узвишенih идеја и начела на којима би требало предано радити...

Како ми сада изгледају ништавни, тенденциозни и лажни они »модерни принципи« који су ме раније привлачили и у којима лакоумно гледах нов културни напредак!...

Не, не, сејо! Ти ћеш одсад, надам се, вазда бити задовољна мноме. Осећам да сам се теби јако приближила.

Мислим да се нећеш пожалити на краткоћу мојих писама. А кад дођеш, допунићемо их усмено оним, што у њима није обухваћено.

Много те поздрављају, грле и љубе оца и твоја

Вера.

ЕПИЛОГ.

Свршетком главнога догађаја и преобрајајем јунакиње у роману, могли бисмо га овде и завршити. Али ће наше читаоце, можда, занимати даљи развој догађаја у дому газда-Николином, па ћемо с тога и навести неколико података о њима.

Николина реч о родитељској радости и срећи поред честите деше, долазила му је из дубине душе. Раније осећање жарке љубави према њима беше сада, после силног потреса и очајања, знатно појачано. Страх од понижења и срама са залутале кћери, који прећаху да га морално разоре и ум му помуте, брзо је прошао. Радост, што је Верина чедност и схватање морала одржало победу над најјачом страсти, над љубављу, била је већа него икад. Тек је сад волео Веру свом јачином душе своје, препороћену, уздигнуту изнад заносне страсти; волео је оном љубављу родитељском, коју увећавају поднесене муке и болови за дететом својим.

Сад је Никола био и поноснији и срећнији.

Ризмишљајући о својим осећањима радости и среће, он се питао: »Јесам ли ја доиста срећан?...» Знао је да је код многих људи који нам се, по имућности или положају, чине у најповољнијим приликама да могу бити срећни, живот често препун нездовољства, бола и јада; па је јасно увиђао да се права срећа човекова не састоји у материјалном благу или задово-

љавању таштине, већ да је она у духовном задовољству и оној радости што је осећа чиста душа човекова. Такву је срећу он осећао... Упоређујући раније осећање љубави према Вери са садањим, находити је да је природно што му се садања љубав и срећа чине јачим и милијум; јер је осећање радости и задовољства вазда јаче што се до њега дошло са више напора, борбе, жртава; поднесена зла и болови само га појачавају. За то мишљење своје налазио је потврде и у народној изреци: После киш сунце лепше сија.

Слично се осећање развило и у Надиној души.

Мада јој није падало на ум да, као Никола, размишља о јачини свога садањег осећања према Вери, она се задовољавала необичном радошћу са успеха, постигнутог после изванредних напора и очајних болова што их је пропатила у борби с Верином безумном љубави. Мора која јој је душу гушила, па овлађивала и целим животом у кући, брзо је ишчезла. Дахнула је радосно душом, а та радост била је у ње силна као и у Николе. У слому Верине љубави, у њеном препороћају, и у појачаној љубави сестринској осећала се срећнијом него икада досад.

Нада је смишљала начине и бирала средства којима би оживела и окрепила Верину душу, измучену и растрзану боловима са неочстварења заносне љубави и очајног разочарења у њој. Старала се сваком приликом да је увери, како јој је сестринска љубав сада појачана. Предложила је оцу: да се одсад дан Верина »буђења из тешкога сна« празнује у кући као дан »препороћаја« њена; и Никола је радо прихватио тај предлог. Само Вера није могла пристати на њу; она је, помњиво, желела да избегне све што би је могло подсећати на песвесну, безумну прошлост.

Свесрдна љубав којом су оца и сеја обасипали своју миљу Веру, имала је на њу знатан утицај. Убрзо је заборавила на страх да је у њима изгубила ону срдачност која јој је преће била тако мила. Престало ју је мучити и несносно осећање стида и срама са греха, које ју замало не стаде живота. У ње се поново враћаху живост, веселост, безбрижност и нежност. Осећала се као поново рођена, као да се из тешке болести спасла костурске авети с оштром косом над главом.

Чудила се, како је могла бити у толиком заносу, да није умела нормално ни мислити ни гледати. Варао је вид да је лепо оно што је ружно и накарадно; варао је ум да је добро оно што је рђаво и зло; варала је моћ расуђивања да је карактерно оно што је нечасно, лажно и подло; да је врлина оно што је мана и грех; да је интелигентност у обманљивој маски модерних идеја и принципа; да се уважавање и симпатије теку модним тоалетама и скupoценим адићарима!..

Како се сада стидела себе, својих незрелих идеја и својих несмислених пожуда! Колико је тек сада умела да цени Надине разлоге и савете, и да брижљиво чува њену и оцину љубав!... О томе као и о општем преображају Верином, могли смо се уверити и из њених писама сестри после свечаности у масонским одајама.

У дому Николину засјаше опет светлији зраци, забрујаше радоснији звуци, настаде живот веселији, милији. Од Надина клавира и Вериних песама, који беху умукли кроз толико дана, орила се цела кућа.

Нада се више није бојала Верине преране удаје, јер се уверила да је она, утицајем последњих догађаја, врло брзо сазрела. Желела је само да је приволи на прихваташе Гојкове по-

нуде. Огрешили бисмо се помишљу да је побуда за ту њену жељу у себичном рачуну који би био изазван датом речи Зарићу; та она се већ довољно свикла на чекање свога времена и довољно показала, колико јој је стало да Веру изведе на пут разума. Подстицај за ту жељу био је у разлогу, што би се тим кораком брзо пресекло проношење непријатних и злурадих гласова о Вери и Боровићу који су је тешко тиштали. У томе је имала помоћи и у очевом мишљењу: да је Гојко »несумњиво вазљан и исправан као судија, и честит и карактеран као човек«, и да он »бољега зета не тржи«. А ослањајући се и на Верино признање у писму да јој је Гојко сад »допадљиви и симпатичнији«, веровала је тврдо у успех.

Вера се снебивала да даде одлучну реч. До брзе удаје не беше јој више стало; сад јој је сеја и у томе била узор на који се ваља угледати, и, побринути се за своје веће образовање и спрему за домаћи живот. Против Гојка није имала никаквих стварних разлога, а његову велику симпатију осећала је и раније, и она јој је годила. А сада му је и сама симпатисала. Али је налазила да то још није довољно, па говораше Нади:

— За брак, сејо, треба узајамне љубави, а ја је још не осећам.

— Гојко је, зацело заљубљен у тебе; то си могла и сама опазити. А ако *ти* још не осећаш љубави према њему, не брини, она ће доћи и развити се, кад будеш боље познала његове лепе карактерне особине и врлине којима обилује. А *то* ће тек бити права љубав — љубав разума и убеђења, која је много сталнија од незреле и идеалисане љубави.

Другога дана говораше јој расположена Нада:

— Вера! Сањала сам те ноћас, па још како!

Пред олтаром с Гојком!... О, колико бих била радосна да се тај сан обистини!

— О, сејо! Немам довољно одлучности... Вечито бих страховала од помисли Гојкове, да ме је њему у наручје бацила само афера с Боровићем.

— Тога се немој бојати, Вера. Гојку су, зацело, били познати улични гласови и Боровићево лудовање за тобом, па се ипак није обазирао на њих, кад се одлучио да затражи твоју руку. Значи, да он много положе на твоју честитост.

— Оставимо, сејо, то питање још за који дан..., док ми душа буде сталоженија... док будем могла хладније расуђивати... Мада се стaram свом моћи својом да заборавим на ружну прошлост, још су ми сувише свежи утисци њени, и они ме буне... Остави ме за неколико дана... Ни оца не хита с одговором.

— Имаш право, Вера... Не мора се хитати.

Није прошла ни недеља дана, а питање о Гојку било је повољно одлучено.

На ту одлуку имало је знатнога утицаја и Надино верење са Зарићем. Оца га је врло радо прихватио и убрзао, имајући о Зарићу добро мишљење и хвалећи њен избор. Тиме беше задовољена и његова давнашња жеља да види најпре Наду збринуту. А Надино верење осмелило је убрзо и Веру да даде оцу свој пристанак за Гојка.

Радоснијег и срећнијег родитеља није тада било.

И уја Паја био је одушевљен колико са Верина ослобођења од Боровићеве сугестије, толико и што ће се са својим најбољим друговима и ородити: Зарића није остављао на миру са његова досадањег пессимизма о браку, а Гојку је пребацао неискреност са тајења уласка у Слободно Зидарство. Али је нарочито и често сипао ироничне и заједљиве пошалице на рачун

Вериних »модерних принципа«. Но она се на то није више срдила, шта више, од срца се смејала, зловољна што је и од те »немани« излечена.

У корист самога Боровића морамо рећи да се, поред свих мана и грехова његових, није потврдио глас и о његову непатриотизму — »проневери». Показало се да акт, за који је проневера везивана, није садржавао никакву државну тајну; била је то само одредба о начину царинења ствари које особље страних посланстава добија за своју личну потребу. А целу су ствар надували неки млађи чиновници, нездовољни Боровићевим прекоредним авансовањем.

Тета-Јуца се још од познатог догађаја није смела појављивати у кући зет-Николиној. Од Наде се нарочито бојала. Незнјајући шта се код њих дешавало, она се још тврдо надала да ће Вера ипак бити Драгојева. Па кад је од Паје чула о њеном верењу с Гојком, пренеражено се скљокала на столицу и повикала:

— Кастатрофа! Кастатрофа!...

САДРЖАЈ

	СТРАНА
Пролог	3
1. Газда Никола	12
2. Шипарица	24
3. Бриге о сестри	36
4. Студентски бал	49
5. Последице бала	68
6. Прва размирица	77
7. Ненадна прошевина	92
8. Симпатија	105
9. Модерни принципи	116
10. Тета-Јуца	123
11. Старомодни момци	135
12. Модерне птице	147
13. Голубица је уловљена	163
14. Сан одлучује	180
15. Уговор о браку	191
16. Испуштавање	207
17. Млада фурија	217
18. Туга и очајање	228
19. Необична дрскост	240
20. Јуини маневри	246
21. Родитељски бол	254
22. Буђење из хипнозе	259
23. У масонским одјама	272
24. Епилог	288

СЛОБОДНО ЗИДАРСТВО

његов циљ и принципи, његова прошлост и садашњост,
писма брата

Срете Стојковића

једном непосвећеном пријатељу

ТРЕЋЕ ПОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

Цена 30.— дин.

Књига садржи:

Дописивање с пријатељем из профаног живота о културном развијту, човечности и слободе; изменавање мисли о карактерима. — О неговању врлина и стварању карактера. — Циљ Слободног Зидарства и његови принципи. — Унутрашњи и спољашњи рад његов. — Ко може постати чланом Слободног Зидарства. — Објашњавање принципа. — Тајна слободних зидара. — Противници и испријатељи Слободног Зидарства. — Прошлост Слободног Зидарства. — Савремено Слободно Зидарство. — Развитак Слободног Зидарства. — Слободно Зидарство у нас. — Јели Слободно Зидарство и данас потребно културној Европи и нашој Отаџбини?

Књига Г. Срете Стојковића заслужује тим већу пажњу што она разбија поуздано, заблуде и предрасуде нашег необавештеног света о Слободном Зидарству у опште, а првенствено у Србији, где су т.зв. фармазони били од некуд сматрани као нека врста отпадника и јеретика. Међутим, баш из круга српскога Слободнога Зидарства вршene су многе предрадње, које су вишеструко допринеле не само ослобођењу Српства него и духове припремиле за уједињење Југословена, — онако исто, као што је италијанска масонерија извршила уједињење Италије под Мацинијем и Гарибалдијем.

Ово треће издање допуњено је у многоме тако, да се јако и битно разликује од оба досада издања. Материјал је проширен а у књигу је унето много новога што до сада није било објављивано и познато..

Ову књигу треба да прочита свако, особито наше млађе генерације како би се упознале са радом круга људи, који се свим силама боре за слободу мисли а противу писка зла и егоизма.

У данашње време у ком је јавни морал до крајњих граница из темеља пољујан ова књига долази као лек и насушна потреба.